

HÍD

Irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

1

1

1972

JANUÁR

HÍD
IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVI. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

ÁCS KÁROLY

(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)

BORI IMRE

MAJOR NÁNDOR

VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

7	DOMONKOS ISTVÁN, FEHER KÁLMÁN, TOLNAI OTTÓ DOLERONY AZ EMBEREK KÖZÖTT
20	BRASNYÓ ISTVÁN VERSEI
26	TARI ISTVÁN TALIO

35	BÁNYAI JÁNOS KORTÁRSUNK, PSZYCHÉ
43	GÖMÖRI GYÖRGY BESZÉLGETÉS HATÁR GYŐZŐVEL

65	HATÁR GYŐZŐ ASSZONYOK GYÖNGYE
76	SAFRÁNY IMRE NOVEMBER VÉGÉN
86	SZIRMAI KÁROLY KATÓ

97	DEÁK FERENC INTERURBÁN
----	---------------------------

115	VLAOVICS JÓZSEF CSALÁDOM NÉMETORSZÁGBAN
-----	--

137	VARGA ZOLTÁN PERISZKÓP
-----	---------------------------

---

költők és versek

---

dolerony az emberek között

— jawohl sagte der Schakal —

DOMONKOS ISTVÁN, FEHÉR KÁLMÁN,
TOLNAI OTTÓ

---

legyen az ember állat növény virág
illa

zsálya

pimpó

vérfü

— féktuskó

a következő már: jóra való
vágyat is oltott: keresni a jót
az emberbe
virágokat kinyílásukkor
martilapú

müge

somkóró

— féktuskó

beoltotta az emberbe nemcsak hanem
szab szab szab szab szab szab szab
ad ad ad ad ad ad ad ad ad ad ad
mérőfeldeket barangol hogy megjelje
színes világegyetemét
a bolygóvilág legmaradandóbb látványát
macher
macher
a nap forrongó felszínéből
gyors ritmusú egyenletes kis kitérés
a csillagos ég tejút abroncsa
spirálkar

tűzgömb

az égbekiáltó bűnök közé
macher

majd a híres wörishofeni ppp
nyilvánvaló hogy az ilyen haladó törekvések
(az égetés semmivel sem esztétikusabb)
(örköldök a hús a tűz)

b) A rendetlen kívánságok
c) Az elromlás nemzetromlás
d) Bizonyos politikai műveletek
jaj mostanában sokat takarítok
élek egyforma számmal
andus

petrezselyem

iglice

repkény

— féktuskó

ok nélkül megcsonkítja önmagát
szándékosan keresi halálát
hálátlansággal eltaszítja barátját
jó lesz és galád
vagy a tejeckéjét megissza
az őseMBER aki a természetben élt
Arisztotelész továbbá Plinius vagy a pozitív ionok
az új keleti területek részben
igen a testi jólét jobban érdekli
mint az amit sorsunknak nevezünk
jawohl sagte der Schakal
a kékes színű hold: torlódo akadozó
védekezésre semmi szüksége
kép; gonosz beszédű ember; szórakozóhely
színe rózsaszínű szeliden boltozatos
munkájuk nem tudja megmozdítani
s ez előbb vagy utóbb kérlelhetetlenül
komolyan kívánja halálát csak azért
hogy nem manikürözték ki eléggé
a hosszúkás és nagy körmöket
a kis tervekre a nagy tervekre
lékonyokra ményekre ganyosokra rékényekre
hüvelykujjal bírónál általában
hiszen ahol mennyország van
ne vigyük a napi piszkot
húseledelemszámba ti. melegvérű
ényessége
köti lékünkre krisztust: U
holtak tetemeinek tisztelete emberiség
a holttestek a földnek emberiség
a meztelen előbb mossa meg
a nyelv fehér lepedékét mert
mindez még nem komoly ügy
de azzá válik
a gyilkosság átoksúlya ránehezedik
hullaszállítás és krematóriumok füstje
bocsánatos bűn és szembehelyezkedés
pl. félálomban vagy megfélemlítéskor
az ötvenhatodik évben
öt kiuzsorázó idegenek közt
a törvény útján vétség fokozódás
vérzés fokozódás: anyarozs fahéj
domborodások
felnöttek anyagi íze
mindenki ujj körme más és más
csend

jawohl sagte der Schakal
tedd a tranzisztoros rádiódat a
a számítógép tartóoszlopára
energiapocsékoló mozdulatunk
amely ellen jól bevált a
kutyabengekéreg
makacs szembehelyezkedés a Szentlélek:
vastag iszaptömeg nyomasztó súly
szagos müge

ánis

orvosi pemetefű

— féktuskó

akként kell a hatást elképzelni hogy
addig él amíg a központi hatalom
nem taps/minden erőnket élénken melegítő palack
honi vízzel hasonló eredményekre kekekeke
sok a kis ion kevés a nagy ion
reagálnak a felsiklási fronthatások
az iszapfürdők
kétezer méterig nem érzi a frottírt
nem
okkal kevesebb
miért is okozottabb
vétkezzünk” „ők pedig újra megfeszíték
erejét fogékonyá teszi a halálos
ürdök alapjában még erősebb vérbős
kénes és radioaktív
Mt IO₁₀ v.ö. a tiz szüz és a hűtlen sáfár
fennmarad az a probléma hogy mi a teendő
vagy: „kétszer kettő” = négy
nem a hit hanem a hitetlenség
állított fajok nemzetek késhegyig
kemény köröm: a szervezet csontja
békés leszerelés
a nyugati birtokszerzések mellett
lágú körmök a szervezet csontjain
a finom részecskék szinte karcolják
az író tehát azért ír
azoknak a kis bálványoknak
és szimbolikus gyermek tárgyaknak
száraz kéz: száraz lelkületű jelennek
fényét elnyomja a megvilágított földi légkör
a velük való kézfogás nem esik jól
beleegyezni ebbe a gondolatba
Platón Straho Egyiptomba
ebből sértődés lett és amint kés
már a felénknyúlásban is sértő
ne ne ne ne ne ne ne ne ne ne
kés-kés
állandó is igen meleg szívre lehet fogni
szabad alkalmazni
vagy hússzínű: jószívű
visszatérni kiindulásuk helyére
ahol mosakodhatunk az ördögnek és szolgálóinak
a látást és teljes belátást

üvegház hatásával növeli a felszín hőmérséklete
mint jótettek ismétlése által jóra
meghökkenítő realizmussal
leváló körömvégek: bélérgék jele
pirossá válik

pirossá válik

pirossá válik

üröm és benedekfü

vértisztítás

vértisztítás

megbolygatott egyensúlyt ismét helyrefékez
a gazdag főurak és hadvezérek
pöstyén

és

trencsénteplic

a bűn csak akkor jön létre

oroszlánfeje kecsketeste és kígyófarka
van

a halálba visz ezért sekély és egész
vak

bélyeget jelleget adnak neki hangolják
hangolják

a lélek épségének jele: az ellenség

bb bb bb

uralkodóvá váló felfogás

azonosíthatnánk a természeti széppel.

folyton ellene van és soha békében nem hagyja
ott ahol az öregek

a bűn csak akkor jön létre

ha az öreg férfiaknak kell birtokolniuk valamit

szó szoros értelmében vett kísértések

vétkezhettek az még a bűn rabsága alatt

büntárs alamizsnát hogy megnyerje büntárs

hogy megnyerje büntárs alamizsnát

bosszúvágy ébred benne

ezek a sarkalatos erények a következők:

a manifesztumban kifejezett gond

cigányasszonyok háznak vele

a megholt hozzátartozóinak kötelessége

és általában a Szociális Missziótársulat

célja a nyomor egyetemes enyhítése

„sind wir nicht alle doppeltgebohrte Narren?“

főlölesleges főnyüzést egyszerű étkezést

det är en äcklig mentalitet

az információkat kör alakú pályákra

poklapa boca i nož

ha mindez nem használ érvénybe lép

a vezér tanácsainak őszinte követése

vadászásban automobilozásban léghajózásban

miképp lehet épelméjű ember

takodje bi nas interesovalo šta misli

spokoj

pepeo mora biti miran

alamizsnát adni tartozik mindenki

állás nélkül

irfa
pemetefű
zsurló
gyalogfenyő
— féktuskó

gazságos Bíró: ott már hinni fog
ami ti. abban áll hogy mint minden
vakmerően szembehelyezkedik
galád hálátlansággal eltaszítja
nem szentesíti a bűnös eszközt
ó négyezőget mutat: az élet harcai
a gének működése
a gének közötti kölcsönhatás
az utolsó tercett meglepően lenyűgöző
angina pectoris roham végzett vele
vagy helyek vagy egy rossz könyv
a befolyás vonalak közül az egyik
„járj végére a dolognak!”
keress
az ész ilyenkor nem tudja belátni
lehetetlen dolog hogy a kő meg
az ásványvizek kihatnak
evés ivás nemi kicsapongások gyilkos
vak
féreghajtó
a szándékos gyilkosság
a szegények
megismeritek az igazságot és az igazság
bűnében közreműködik
idegen bűnnel: legyetek szelídek mint a galambok
női és izületi bajoknál
utánzóöszton és művészi ösztön
ideges emé ideges emé
moly órákat élünk az egész népet neveljük
szeptemberében októberében sextemberében
vak vajk vaszt faszt vank vamnk vak
mint hangyasav

csersav

ecetsav

det var allt tur att vi kunde fa ner dig
men hur kom du upp egentligen?
hjälp!

hjälp!

hjälp!

minden bűn kiindulópontja egy
kettő három négy öt hat hét nyolc kilenc
halállossá válik ha valaki halálosnak
halállal vali általi népszerűbb és orvosi szemmel is
az élethez való lóva valóva
észre közvetlenül rákenjük a földet
gyógyföld
vagushatásként jelentkezik
kortyonként néha eredeti hőfokon
és dolgozik a nemzetközi embertípus létrejöttén
leöntjük azaz leforrázzuk és átszűrjük
némelyiknek csak a feje

másoknak csak a farka
some girls who never been on a poker party
imajući u vidu sve ove elemente
csesztitámo dán
előnye az iszappakolás
minden erő kiárasztása másokra
szomorú velejárója melyet le kell győzni
nem így
                  nem így
                          nem így

hez
hoz
höz
nek
nak
ez történelmi tény
akkora kortyonként néha eredeti hőfokon
egyéniisége alapján
szándékosan keresi a halált
az élethez valókézen hosszúkás körmöt is találunk
a műalkotást az emberi tudat
a kép-gondolatnak hegeszti
hogyan vakon éljen
ne csak szemléljen
és érzések is legyenek
igen sok régi és néhány új
a fellépő osztálynak viszont
megfeszítésre szorítanak szándékosan
keresi a halált
az élethez való
át szárazon
borogatások alakjában
ráparancsol az észre: „Higgy!”
népköltészetünk hangjai
macher macher macher
lassacskán a múlté lesznek a kontyok
tett után elhallgatással dicséréssel
fúvódással:

                  csikófark
                          mályva
                                  pacsirtafű
asztmásan: pemetefű
                          útifű
                                  majoránna
meszesedéssel: árvácska
                          vöröshagyma
                                  — féktuskó

give me a light please
közben török csapatok törtek be-be
valamennyi mozgásalakzat
uralkodóvá váló felfogás
az hálába visz
ezért sekély és egész
se urakra
de megdöbentő volt
fejlesztése szempontjából is a nagy jelen
a szegények részéről a jobb osztályokat éri

aki a főétkezésen kívül is eszik:
 legnagyobb
 sőt az egyedüli igazi rossz
 nyákoldó és vérképző
 istent tágítja és puffasztja
 ő pedig ilyen könnyelmű játékot
 hajlamának szabad elhatározásában
 aber ein traktor und ein grosser pflug
 az egészséges köröm. sima. barázdák
 művelni. egyik keze hódolattal.
 gondolatnak. avagy vágynak enged
 hazudik. ha diplomaták. intrikák
 egyszer. amit lelkiismerete parancsol
 hangolja. hogy ezt egy következő
 látnivaló. hogy vétekezhetni a szabadakar
 rattal.
 bűnalkalmak. ha valószínű hogy bűnre
 megszegésre.
 vagyunk. képesek
 gyors fellendítés. árán sem elégíthetők.
 a szenes ujjak dobják. s máris elért büntetések
 und wer arbeit. mit der hand
 komoly. órákat élünk
 the dog loved his master
 the master loved his dog
 vagy hogy. nem volna szabad megtennie.
 áthágásuk. tehát élet. elleni merénylet.
 tehát. már minden egyes vonal. is megkívánja
 pozitív. beleézésről lehet szó

abcdef
 abdef
 abccdef
 aedcbf

a miniszter. változtathatja meg
 meg kell. jegyeznünk
 a tervekészítéshez. szorosan. áthágásuk.
 a patikus azt mondta erre: a kocka
 a marxizmus zászlaja alatt: kotta
 az elsőfokú fegyelmi bizottságnál
 az elsőfokú kegyelmi hatóságnál
 az élet. ritmusa
 pedig élünk még néha nélküle
 nyilvánvaló hogy az ilyen haladó törekvések
 et. kísérlettel is bizonyították azóta
 nya snööväder hotar
 hundar stod pa öronen i snötäcket
 egy kiló szénapolyvát jól felforrallunk
 ember. az ivásra vagy veszekedésre
 testi kívánságok alapkögyere
 „ha szemed megbotránkozottat téged
 vájjad ki azt és dobd el magadtól
 vajon kellemesebb-e élve elégettetni
 pályavétségnek minősülve
 üzembavarokat támasztva
 a véletlen objektív jellegéből kifolyólag
 elveik szilárdak és tiszták
 szomorú siralmas nevetséges látvány ez

látszólag vaktában megy dacolva a közvéleménnyel
1933 június harmadika szombat volt
nem fél. semmitől csak a büntől
megbomli. ereje. és lendülete megrokkann
ember az ivásra vagy veszekedésre
számára. állandó szegények. koldusok.
nagy inségbe jut. élete forog kockán.
először is ember. aztán hazájának polgára
nincs még biztosíték arról hogy fogja
lehet hogy igen lehet hogy nem
jawohl sagte der Schakal
akarat csira. melyből csak gondos ápolás.
hogy a szegények nemcsak kenyérre.
a saját lelkének gyilkosa. amint a halálos.
örök kárhozatra. mely a második halál.
mislim. da je princip. nezavisnosti.
meghibásodása. elhasználódása. anyaghibája.
s már nem is értik.
a sors csúfolúzásai. a borús. a komor. a szomorú.
szabálytalan. vagy nem engedett.
elszárfehély: útifű

kamilla

kökör

csin

-csincsilla

azonos elbírálás alá esnek.
időtartalma három hét
mári néni imájának akit ott láttam
az ötéves terv előkészítésében
Don Liddu! Don Liddu!
tehet. tehát értünk nem felelős.
gyors. fellendítése árán. sem elégíthetők.
szolgálati mulasztása. rossz munkamódszere.
az utóbbi időben. a forradalom biztonságát. veszélyeztetik.
péntek és szombat. kántorböjtök.
nagyot. fog haladni.
nyilvánulásai az ételben italban
szakadás esetén zsályateát
jumping Jack
shut your jaw
kezek nyújtotta. idilli világ beszél.
borbolya

rebarbara

kökény

ezek a töredelem szentségén kívül is
az önnön lény. néma.
vasútüzemi anyagok. a pálya
elsőrangú vizelethajtó. medveszőlő.
nem böjtszegő.
liquidum non frangit jejunlum.
jellemes keresztény kemény mint a tragédia eredete
a fülkéből. maga is kíváncsi lett.
a segélymenetnek a műszaki kötelességük: hallani a
törvény szavát
a segélyszerelvényt állandóan.
a segélyszerelvényt állandóan.
nagyon ritka vendég vagyok.

rács: az elkülönülés jele. zárda. börtön.
álcazott kártevése. merénylet. szabotázs. támadás.
a segélyszelvényt állandóan
a békés evolúcióval szemben.
vagy cicomás Úrnő!
ital. hacsak nem megy ételszámba.
vésnek.

füstike

százsorszép

foghagyma

I feel it a bit tight here.
macher macher macher macher
att försöka dëmpa ovësendet
och mucket riktigt där uppe
alldeles under taket
a mozdonyfelvigyázó irodában ki kell függeszteni
áthangoló hatás
köptető az izlandi zuzmó
illatos ibó
közegészséget. végül. tetszhalálban. élve.
de most már mondd meg mi van
(ne vigyétek pistát lillafüredre)
határozatot hoz. a visszatartott.
alamiznaadásnak. minden. hivalkodás.
vágányrészek. felszabadítása.
göngyölés. borogatás. vagy teafőzet.
még hatályban lévő határozat.
egy év alatt újabb fegyelmi vétség.
elhírelték „fekete mágiának”
baszorkán: szabad alkalmazni
besorolás kivételével
amely egyúttal lázas megbetegedés.
csóveká prótív nyégá számóg
kriticsár uopste né moze dá szúdi
bijó je tréner i rezervni oficír
tó je oduvék tákó bíló
hogy a hízójukat. szeretné. jó áron.
alá vont dolgozónak.
pedig van néhány hagyományos jellemünk
apai vagy anyai ágon
mint a merőben belső. ha általa vétkes.
aki elhatározza. hogy hazudik. vagy lop.
extravaganciánk is. az. a mars egész vízkészlete.
biológusok. biokémikusok. kémikusok. fizikusok.
genetikusok és matematikusok.
a megoldás nem egyetlen ember.
ezek az új negatív vagy pozitív tulajdonságok
az élet lényegének a keresése
alamizsnát. büntárs.
az érdeméremnek egy fokozata van
a felelősségre vont dolgozó
harminc percen belül a fűtőházban biztosan
kihallgatás után a vizsgálat
ást és tapasztalatokat kíván
may I ask what it is?
megtegye. ha nem nagyon hosszú.

öldekkal való kezelés előnye hogy
elkövetett kötelességszegés esetén
meghaladó fényes temetést rendezünk
a dolgozónak minden esetben ki kell
esetben. a rendőrhatósággal azonnal.
esetben. a rendőrhatóságot mérvéről.
kólíka: cickafarok

gyömbérgyökér

az ösztönös vágyakat. férfias elemeket.
kenőcs. sóborszesz stb. alakjában.
ami túl van az életen és halálon
jegyzőkönyvbe fel nem vett vallomását
a tinctúrák előnye hogy kivonatol
nehézségeknél (dyspepsiák)
elekvést a rossz szándék rosszá teszi
ilyenkor bűnöző elmebeteg hisz
mit. és. hogyan. kell. tennünk.
az okosság ugyancsak az előzetes terv alapján
döntheti döntheti. a társadalmat pedig. megpofozza.
megfosztja. lerögzíti a kötelességeit
a kolduskenyér amúgy is keserű
a második ok általában lélektani
ége útján bizonyos any any
a holdtól függ
szerezték kiváló érdekeket a magyar
aki elhatározza hogy hazudik vagy lop
mint a merőben belső s általa a vétkes
apai vagy anyai ágon
alá vont dolgozónak
mind mind mind mind mind mind mind
az egészséges köröm hajlékony
készség a kötelesség állandó és könnyű
cuique: az istennek ami istené és a császárnak
masszázst mindenkor
a test távolabbi
helyéről a baleset mérvéről
a szolgálati főnököl értesíteni
öldekkal való kezelés előnye haogy
(sub specie aeternitatis) tud tekinteni
gyulladás termékek és izzadmányok
ki a lélekből de mint a könnyek
cimborák oktalan fogadásaikkal
hanyatló korunk eszméi előtt
a gyilkos megsérti istene felségjogát
lassan járj tovább érsz avagy tömeg lész
üres beszéd csupán ha például galamb
féreghajtó
végrehajtásától eltekinthet
a balesetek tanulságos ismertetésével
entrópia
nikotinamidadeninindinuleotid
legintenzívebben éli át az élet örömeit
the infant joy is beautiful but his anatomy horrible
ghost and deadly
visszavetítette a gyermekkorba
a természet nyugodalmas szabadságához
itt a mulatságosan régies

a külszolgálati vezető egyénileg
szereti a munkát
a rádiócsillagászat segítségével
a katalitikus gyorsító hatás segítségével
a reakció sebességét
elbocsátásnál enyhébb fegyelmi
jelentést tenni és jóváhagyást kérni
a négyeszőg a célt szívósan követi
ösztönösen csak a dilettánsok dolgoznak
biló jÉ dovolynó dá pénisz oszéli
dodir zsenské rúke
préd szám sztrélyányé poszétió
szám gÁ
szmirt je násztupilá momentálnó
proximité du murmure
quand l' homme échappe
a főbűn neve alatt ismeretese: kevélység
érdemrend és érdemérem kitüntetés
vagy járművek ellen követnek el
pályamerényletnek minősülnek
őszai szállítás végrehajtására mozgósítja
kísérletek bizonyították hogy
nélkül is olyan beszámítás alá esik
gazdasági életünk magza várása céljából
a römlakkot előbb le kell mosni
a tinctúrák előnye hogy a kivonatolt
nem súlyos kötelesség. vagy nem.
az okosság mely arra képesít. hogy
nizszám htélá ni glászá dá pusztim
szuknyá szá generálszkim lámpászámá
a pályafelzabradítási munkálat alatt a
ki őt elbírálja és ha alaposnak találja
nem lehet bejelenteni
jelenlévő büntudatnak és tiltásnak
hogy a titkos birodalomba eljusson
a tündérvölgy paradicsoma
létezik azonban még egy harmadik
e sokat tartalmazó leírásból
őt emeljük ki
ahol az indulat a pszihoanalitikus helyzetbe lép
és a környezet hatása
felfüggesztheti állásától
„kiváló vasutas” „érdemes utas”
macher macher
a közlekedési és postaügyi miszter
szabad alkalmazni lázas megbelegy
ezen a ponton olyan problémák mernek fel
a külső környezetből adódó szorongások
többnyire a spekuláció és manipuláció területe
és indoktrináció
megértette hogy az ár amit a hazugságaiért fizetett
mérnökök akik rossz hidakat
politikuskok akik rossz hadakat
kivághatnám magamat: gerjedelem daganat
különösen mikor az érdekek komoly összeütközései
a beteggel intim kapcsolatot alakít ki
lehet kritizálni mosollyal

ennek kapcsán közösen
nemcsak mondanak valamit
a fehér felhők a magasabb légrétegekben
a legnagyobb távcsövek
a hold sötét égitest
évenként szeli át szegi be
külön névvel szokás kiemelni
machermacher
assisi szent ferenc főként szűz mária
tökéletesíthetők pl. a hegedülés egészen
a mosoly vagy a szemöldökráncolás megjelenése
időveszteség nélkül rájárhasson
az ilyen pillanat az egyetlen boldogság ezen a földön
a pálya szabaddá tételéhez
a következő magatartást kell tanúsítanunk
a törvény útján az isten fiainak szabad
lehet keresztülvinni:
gépeinket is a nap mozgatja
nemcsak a témák vannak szigorúan szabályozva
mit jelent ez a csontig ható konvencionizmus
helytállására az út legnagyobb feladatának
a szóbeli közlés
utas nap-nak nyilvánított tartalma
ezután vagy megerősíti ezt a döntést
azután kapcsolat lesz közöttük
sokkal esztétikusabb dolog és tiszta tűz
a testi mozdulatok
a temetők és sírok elhelyezésének előfizetése
mert egyetlen kötlés sem létezik függetlenül
a beosztott például megmondhatja főnökének
a minisztertanács a vasút jelentőségének
a darukocsik és ezek szoros tartozékát
nincs benne több borzalo és intenzitás
történetében minden forradalmi nagyság
hanyatlás
kötelességet szeg meg vagy
a miniszter változtathatja meg
nem-szexuális rendszerét
ha a beteg belép a szobánkba:
jawohl sagte der Schakal

---

brasnyó istván versei

HATÁRPONT

Fények az ég állkapcsaiban
s tüzek; majd átjutva zenitjén
még minden reménykedik,
és zajtalan
az éjszakából kifordul.

MARADÉK FÉNY

E homlok
s hogy legördülnek rajt cseppjei az éjnek...
de örvényedben minden csillagnak
más-más helyet adsz,
más nevet, míg az ajtók előtt
feketén tárod fel a maradék fény
utolsó szálkáit.

LOVAKKAL A HEGYEKBEN

Hol maradtak azok,
akiknek velem kellett volna
jönniük —

Itt csak egy csikó ficáncol
mélyen az égbolt alatt,
és a füveket körös-körül
dér lepi.

Odalenn a levelek árnya
hatalmasra növekszik
a vízszintes sugarakban.

Hanem a sötétség alkonyattól
letörli a fákról
a maradék lombot,
feloldja árnyát az időnek;

Egy szívet vonszol maga után
a szélben
végig az erdőn.

MELYIK ÖSVÉNYRE

Melyik ösvényre hullik
ma reggel verejtéked,

És múltán a napnak
hol gyöngyözik az az arc,
amely a felhőkbe fúl?

De utam végén majd
meglelem, tudom,
a pásztort és a kunyhót
elmerülőben,

Még görnyedve egyre
a kihunyt tűz fölé.

ÖRÖKZÖLD

Most lefelé tartasz
a születő félhomályban —
hullámzó lépcsőit lábad elé veti
s mélyről dereng a víz,
akár egy szem, a föld alól,
füvek szárain.

Az éjszaka keserű nedveibe lépsz át,
a felszálló sötétség beírja arcodat;
lombjai zúgnak a végső fényben,
ahogy a dombtetőn nyüszít
és lélegzetünk parazsát észrevétlen
feloldja az örökzöld.

SÍKVIDÉKI TÖLGY

Hullám a napban, s lombjaink
sűrűjét megtépi a délibáb —
egy homlokon fehér kezed világít.

És jönnek majd napjai
a mély szunnyadásnak, az alvót
hangtalan rázza a zokogás.

Míg fenn, magasan, csillag
tűzve a fába
és kezemről ajkadra hullik árnya
a megmaradt levélnek.

VÁLTASZ-E ÉJSZAKÁT

Földek habzanak az alkonyat előtt
a lejtőn, a némaságból visszafelé.
A gyomok szára magasabb,
léleknél magasabb.
Valami elszabadult, kiömlött:
most arrafelé igyekszel.
Váltasz-e éjszakát, napot —
vagy csak könnyebb árnyékkal, testtel
dölsz a tükörbe, amit a szél
még sokáig perget,
magasabban.

CSONTSZÜRKE

A csontszürke égen a zengő szekerek.
És dél, a kutakból.
A fákra rozsdá perreg, rozsdá-
lombok.
Még lobognak az éjszaka nagy tüzei,
szárnycsapások a hamuból.
Izzás a szemekben, mozdulatlan —
fogak, kövek lázas kocogása.
És virrad, szem nélkül.
Dél, a kutakból. Fentről
rozsdá perreg.
Mondják a rozsdát, szem nélkül,
a rozsdát, amelyben megvirrad.

FEHÉR HAJ

Füzek lobognak a ködben
közelebb a parthoz, már közelebb.
Fent semmi; lemerül,
visszatér — egy simítás, messziről,
te fordulsz:
fehér haj leng az izzó ablakokban.

Majd megmondja az óra,
a tányér vacogó ezüstje:
ki botorkál el az úton
hallgatva az éjféli zsidongást,
megkezdett szavak árját.

LÉPTEK

És egyszerre fény a fákon: az érkező arca
világos, kéznyújtásnyira.
Nyáját hajtja, az árnyékok
a fában alszanak.
Gyúlhat-e előbb fény,
amely leveri éretlen gyümölcsét,
lába elé veti az időt,
múlni;
s míg alussza fekete álmát
valótlan léptek visszhangja zúdul
a sötétből: eső, hó.

HANG ÉBRED A TÚZBÓL

Élsz-e majd itt?
Barázdák hullómozgása végig az égen.
Ki rajzolja mozdulatod,
kíséri tekintetedet?
Fákat döntöget az est elé,
hegyezi nyársát:
döf, döf — szürke árnyakat űz,
míg a vízből remegve
felmerül a csillag.
Elsüllyednek a dombok,
egy hang ébred a tűzből, a szívből:
élsz-e majd itt?

HOMOK

Hogyan festesz hajnalt a kapukra
esőszálakból az éjszaka cserényén?
Majd felbukkan arcod
a nehéz út után, hullámpaskolásban:
előbb a part felé, majd el a parttól.

Homok pereg, homok
a szemek örvényén, egyre szárazabb
és tüzes, emlékezésnél forróbb,
ó, már halhatatlan. Szél
lengeti a kapuszárnyakat —
mi már repülünk, úszunk,
úszunk visszafelé
egy visszafojtott lélegzetben.

NESZEK

Az egyre hűvösebb, frissebb csillogásban
eldől majd sorsunk, ha kezünk összeér.
A hirtelen éj zápora dobolni kezd
s a part fényeit mind letördeli.

Alvó madarak húznak, kövek,
magasan habzó fövény felé:
ajkával érinti a fakoronát,
a kiürült lombot az utolsó vad.

VISSZHANG

Víz, víz: a lapályon
a fény, az eső suhintása.
Reménytelen, indulsz a parton —
úttalan út, szél hasogat
a földbe szemhatárt, ködöt, sodródva
tovább, egy homlok felé,
ahol a szél felszökik;
távoli hang, visszhang,
holt visszfény gyötri az alvót
a zöld csendesülő forgatagában.

VOLT

Kiáltások a születő napból. Hold
issza fel a vöröslő tincseket.
Áradat, mely befogad, egylelkű
áradat a derengésben: volt.

Némább arccal fordulsz a falnak,
pengevékony sugár izzik fel az ajkakon;
veszendő hang lobban
a tükörből, elfelé, a fényben,
amely volt.

EGY-TÚZ

Felrázza a keserűt a fák alól,
felveti hosszabbik árnyát:
neked hagy mindent, a pipacs kelyhe
szemedben bont virágot.

Nem tart ez a perc.
Messze valami ring, valami sokasodik.
Szólj valamit, öntsd ki lelkedet —
homlokodon az éjszaka tüze szunnyad.

PART

Egy fehér falon megnyugszik minden.
Láthatatlan kezéd szemet fest:
körömmel karcolja a mélyebb
derengésbe: látni.

Süllyedő napok sodorják a tört ágakat,
söprik az időt,
a fényt a porba tapossák.

Eléred-e majd a jeltelen partot,
hol a fák hegye egyszerre viharokig
szökken és érinti fenn
a felhők között elúszó harangot,
a didergő kongatást?

ÁGAK KÉKJE

Az ágak kékje leroskad, leborul...
hang szivárog a sípból:
ébredj, szemöldök.

Feljebb a hangnál — éjfél, vonszold
útjainkra, sietve áss
sötétebb üreget.

És suhogj, szemöldök, csontig
lekopott szemhatár gyűrűjében
nyisd fel a lezárt szemet.

---

talio

TARI ISTVÁN

CRESCENDO

(miért hivatkoznék
az ajtók tulajdonságaira
[cowboyfilmek lebegő fogvájói]
az ajándék feketét szürcsőlöm
a talpak nyalatlanok
a defenzív vigyor is

darwin törvénye, ha szakállasodik)

ki
határozhatná meg
ásatag szemeid
flegma felhőkben távozik
a teljesítmény szerinti javadalmazás
(monet
pókháló-eres festményeken
tespedő
kövér-nő-mozdonyai)

régi pénzek szuszogása
ha mocorog

evőeszköz ujjaid
a bodzapállinkát
padláson szenesedő puskák íze
nyoma
(a rovarok foga
esszencia)

a szöszkét fába
hegesztem
remeg kezemben
a fegyver
első alkalom első igazság

igérem

áruba bocsátott nekifutasom
flagráns
akár a színvak
randevúja a villanyrendőrrel
(kérem
ez egészen nagyvárosi fecsegésnek
indult)

a külső és belső formák
érzékelése

konfetti   KONFETTI
illatos
és   gané
          és

határtalan
mint a tenger   a szükséges rossz
mint a bürokrácia degradálódása

a franciakulcsok égbe
egekbe fúródott karjai
éppen elegendők egy ugratás
megszervezéséhez

játéktraktor
ablakaink vízben kifőzött
önszeretete alatt
játéksarat graviroz
formális pofámba

Ó
VÁNDORZÁSZLÓ

---

játékszabadságok
játékszabadulása
játékból agyonvert
játék

---

részünkért állunk
paradox sorokba
(utakba durranó agancs
az átfésülés felett)

mindenkinek részt kell
venni az irányításban

végtelen oszlop
központi fűtések végtelen oszlopa
BRÁNCUSI
fenekünkbe fúródó
isteni csavargások

kezemben a jeglyukasztó
ifjú lányok fogazata
a csöpp körökben ostoba
a törvényes karton ostoba csonka
a lyuk kacér

jóvá nem tehelő karácsony

lehullott már az első
betű
valahol a hegyekben — olvasod
fáink tartalmas háborúi
ispotály-hátterekben
zörgő papírosba csomagolt
lötyögés

lehullott már az első
szünet
valahol a síkságon — ordítod
bányáimmal vagyok elfoglalva
apró termetű
rejtjelekkel hősszerelmesekkel
pilkázom

lehullott már az első
halott
valahol az alapgondolatban — hallgatod
a gyilkosok fajsúlya
győzelmi évszak lehetősége
karcolás
a nap visszapillantó tükrén
félíg áteresztő hárttyák
félíg áteresztő zavara

KESZON

megállapodásom
tengődő
hétköznapi-sziluettek

(köldökszínórunk óvóintézkedés)

krisztust ünnepli
az érhálózat
pók-keresztrejtvénye
keverékem

aszalódó szitakötőből
szivárgó lépcsőház:

csöpp fiúk
ujjaiban ideges
készülődés

CSOKOLÁDÉMALOM
az első változat
bevándorlás
a
másodikba
ez
is
helytállás
ragályos vértanúság
töprengő télikertek tejüvegén
reszelős
igazságszolgáltatás
kereked zülleszt
összetartó
küllők
szeszélyes váza
DUGÓHÚZÓVAL
ölték ki
szülés előtt
bordád nyekergő parkettájából
a portenyészetet
repülőből
szürkülő település
az élők
mulandóságukban éreznek
házaik zümmögésében
szélkakast
cserél
a szimbólum
(Szexhenger, vázlat)
békés
holdporlakta
szűz
milliomosok vitrinjében
REBBENŐ SZÍVEK
megmászható
a
kenőolaj
színes nyomatba
hajított
kő
(kényelmes idő csiszolta
lelkesedés)
miféle kéreg
a politika
piros-kékbe kötött
jelentőségén

Három fonál
kígyókba apadt
gravitáció
jogos a népművelés
az idegen anyagok felhasználásának
gondolata
(kérded
mi a fenét akarok)

rézmetszeteken
bukdácsló seprűk
riadalmát
    juj
nyomdafestékes már
    a seregszemle
    az
e l e v e n
mona lisa szakállában
    (vérszopók lődörgése)

csak a rugós
bicsakként
kinyilók
foglalhatják le
a könnyek   mélyszántását

EGY SZEMMEL NÉZENDŐ, KÖZELRŐL,
MAJD EGY ÓRÁN ÁT.
EPILOGUS

    ha élnél MARCEL
        DUCHAMP körülülhetnéd
        a vers
        csigalépcsőjét
        (mint 917-ben)
        kiegészíthetetlen aktok
        kartárshoz nem illő
        tartozásával

KEZEK

„MIERT IROK?
POURQUOI J' ÉCRIS?
    Csak!”

(Blaise Cendrars)

a kétely
méhszúrásnyira csupán
földbe növő
tornyok ideges
játéka
köröm-kupolás árnyékok
fogyása
ha lejtőn a ceruza
alattunk a vászon
az árkok külön-külön fúvószene
hashajtót nyakalt
a piruett
micsoda forgás
micsoda
ábécé-parancsolat
mózes törhette így
a mellékest
istenem
tenyeremben e vers is szégyenbélyeg

megvesztegethető stigma
feldíszítem
ampulálál kezemben
az anyagiás démon szándékát

(szokásból bonyolult ráncok
bácskát behálózó rendszere)

térképeden
a jelmagyarázat közeledésem
e világhoz
olajnyomat a papíron
étkezés
után
tévesen értelmezett
metamorfózis

(a kékesen vigyorgó gyökerekről
búvópatakok terményekben
fizetett munkabére)

testhez álló
éghajlat
utolsó keneted kútfúrása
a
téren
mely naponként nevet cserél
idegen éjszakák
súlyos
festményein folytatódó
fonalak
harci színekkel
eredményesebb védekezés
halványkék
ösvények
a felszín alatt
szokásból bonyolult ráncok
biotópot behálózó rendszere

cigaretttával
méz-igazolványú fullánk nélkül
könnyebb

ujjlenyomatok
labirintusában csavargó
idegcsillapító vagy
izgató
illetékes
eredeti példányom
homlokom mögött
lovak feszülése
ostorcsapásokból kifolyólag

szavak szavak

durranás a
betűhatáron

---

a szép keresése

---

kortársunk, psziché

Jegyzet a költői énről

BÁNYAI JÁNOS

Istenben sincs egység,

hát bennem hogy legyen!

FERNANDO PESSOA

Weöres Sándor mimikrire hajlamos költői alkatáról már értekezett a kritika. A mimikri védekezés a fenyegető veszélytől. Természet adta lehetőség a túlélésre. Elképzelhető, hogy a költő, aki veszélyeztetve érzi a költészetet és a költői ént, veszélyeztetve egy, a költészettel nem barátságos korban, kilép a ráért időből és térből, hogy egy más időben és térben realizálja költői világát. A választás, elvben, végtelen. Hiszen minden idő és minden tér tele van *elhagyott* formákkal: „Lógó levetett ruhák / furcsán emlékeztetnek a testre / melyet burkoltak / míg el nem jött az este.” (Weöres Sándor: *Az elhagyott forma*) Csak arról van szó, hogy fel kell öltetni a „lógó levetett ruhák”-at. De nemcsak az elhagyott formák felé léphet, hanem a még ismeretlenek, a távoli jövőbe vetítettek felé is. Ehhez az irodalomtudományi futurologia még egzakt támpontokat is szolgáltat: 1. Hankiss Elemér: *Milyen verseket írnak majd kétezerben*, Kritika, 1971/6. A költő így megtalálhatja a paradicsomot, megtalálhatja a költészetnek még nem veszélyeztetett otthonát. Weöres Sándor költészetében a sok változat, a sok formai felújítás és újjítás, az elődökre hivatkozás, a téma-variációk sora, az értelmén túli nyelv kutatása mind egy-egy kísérlet a más időbe és térbe való kilépésre.

De valószínűleg nemcsak a mimikrire való hajlamosság diktálja mindent. Nemcsak a *Jelenlét*-ben a kor nevében megszólaló „dermesztő düledt Meduza-fő”, mely így beszél: „Segíts magadon! Egy ajtót nyitva hagytam: / már les rád a titok. Hát nézd meg, jobb-e ottan.” S legkevésbé sem az elvágyódás, melynek romantikus ismérveit aligha lehetne tagadni.

Hanem a költői én természete. Ami azt jelenti, hogy a más idő és tér,

a költészetnek egy nem itteni és jeleni otthonának a keresése nem pusztán kívülről jövő kényszer. A költői én Proteus: sokszínű, változékony, sokféle alkat.

A parton Proteus alakoskodik:
most majdnem isten, most a lehetetlen,
most számtalan hús gyönggyé szerteröppen,
most sziklává mered, most újra híg.

Víz és föld határ-láncára bukik,
de menny s mélység közt lakik: ő a tenger,
keblén sarat ringat, s e szerelemben
sár urává, emberré változik.

Bírák és bankosok areopágja
megméri, sorsa tűhegyen forog:
vagy visszadobják habzó szabad árba

vagy uszonyán ember-gúzs csikorog;
de minden sejtje tengert párolog:
száraz porvert tanyán nem élt hiába.

(Proteus)

Az *Átváltozások* harminc szonettjének második darabja, mely a költő-Proteust hívja életre. Első sorában a költő-lét kulcsaként az alakoskodás, első és második szakaszában pedig a költői én lehetőségeinek végtelenje az isten és a lehetetlen, a számtalan, a szikla és a híg, a víz és a föld, a menny és a mélység, a tenger, a sár és a szerelem, az ember végpontjai között és mélypontján. S bár sorsa „bírák és bankárok” mérlege előtt „tűhegyen forog” — „nem élt hiába.” Nem élt hiába a sokféle lehetőség között, a sokféle elhagyott vagy még fel nem ismert formában, a sokféle jelenlétben. A költői én mindez a lehetőség, mindez a forma, mindez a jelenlét. Ezért oly pontos, a modern költő szituációját meghatározó Fernando Pessoa-nak az *Autopszichográfia* című kis verse:

A költő nagy színlelő.
Oly jól ért a színleléshez,
hogy csak színleg érzi ő
a kint, mit valóban érez.

S olvasva a költeményt itt,
jól érzik az olvasók —
nem, mely benne élt, a két kint,
de mely bennük sem lakott.

S így kering, kört körre róva,
a kis felhúzó vonat,
értelmünk mulattatója,
melyet szívnek mondanak.

(Somlyó György fordítása)

Az alakoskodás és a színlelés jelentésértéke mindig negatív; használatuk rosszallást fejez ki. De az alakoskodás tűnik súlyosabbnak, mert egy állandó viselkedésformára vonatkozik, a színlelés viszont „csak” gyakran visszatérő érzés. Az alakoskodás állandó magatartás, a színlelés esetenkénti érzés. Ez az árnyalatnyi eltérés a két szó jelentésében és a jelentés súlyában mit sem változtat a mindenkettőben jelenlévő, állandó erkölcsi rosszalláson.

Hogyan csap át ez a nyilvánvaló erkölcsi negatívum költői értékbe, és a költői én megkülönböztető jellemvonásába.

Somlyó György így fogalmazza meg Pessoa versének „mondanivalóját”: az *Autopsziográfia*ban a költőről van szó, „aki színleli a kint, amit érez, s az olvasóról, aki az olvasottban sem a költő érzésével, sem a magáéval nem találkozik, hanem egy olyan, eddig senki által sem érzettel, amely csupán a költemény sajátja”. (*A költészet évadai* 3., 91. old.)

Proteus, aki a bírák előtt áll, alakoskodásával elvégezte feladatát: éppen alakoskodása miatt nem élt hiába a „száraz porvert tanyán”. Ezért nem releváns a bírák ítélete a tengeri istenről: visszadobhatják a szabadságba és emberként gúzsba is köthetik, ő elvégezte feladatát: kétszínűen és többszínűen egy sor magatartásformát teremtett, egy sor világot hívott életre, „minden sejtje tengert párolog”, és így semmiként sem merülhet fel a kérdés — a bíraskodás tárgyaltan — melyik volt vajon igazi alakja. Mint Proteus életében, a költészetben sem a költői énről van szó, hanem a költői én sokszorosságáról és sohasem egy definiált tér és idő — mondjuk egy, a költészetet üldöző kor — távlatából egy más térről és időről, mert a más a költészetben mindig egy és mindig első, mindig igazi. A pillanat teljessége ez, és a pillanat sohasem más pillanat. Ezért a költői én esetében sem merülhet fel az igazi kérdése, mert minden költői én, minden versként és a vers módján megvalósuló költői én igazi, egyszeri és egyetlen. A költő a költői ént éppúgy ölti magára mint az elhagyott vagy a még meg nem talált formát, és a jelenlét kérdésében is mindig a vers dönt. A bírák ítéhetnek, a költő kisiklik ítéletükből.

Úgy tűnik, végre tényleg le kell számolnunk a költői személyiség önkeresésének mítoszával és mindazokkal a tévhitekkel, amelyek iskolás tudatunkban a költőt és a költészetet mindmáig övezik, azzal hogy a vers a költő élményét mondja el, azzal, hogy csak a szerelmes költő írhat szerelmes verset, azzal a mindig visszatérő és kíséző szándékunkkal, hogy a versből kiolvashatót valami konkrét megtörténésre vezessük vissza. Meg kell értenünk végre, hogy „A költemény, amely nem valami meglévőnek a ‚kifejezése’, nem valami eddig ismertet ‚jelent’, hanem maga is valóság, új létező, a költő és az olvasó szubjektív igazságán túlnövő egyetemesebb igazság.” (Somlyó György: *A költészet évadai* 3., 94. old.) S azt is végre, hogy nemcsak a költemény új valóság, új létező, hanem vele együtt a költő, a költői én, a költői élmény is.

Weöres Sándor költészetében megszólalt egy teljes életrajzzal, stílussal, sorssal, világnézettel, ars poeticával felruházott költői én, eddigi sok költői énje közül az első definitíven megnevezett: *Psyché, a múlt század eleji költőnő*. S ezzel, mint minden igazi költői felfedezés, egy sor megrogzött, állandósult fogalmat, mértéket, tételt tett kérdésessé.

Psyché első versei — valószínűleg azok, amelyek az *Utószó*, 1971 (Jelenkor, 1971/7—8.) szerint — 1964-ben „egy vegyes régi kézirat-kötegből” bukkantak elő, a Hidban jelentek meg egy aránylag szűkszavú, a költőné életének és költészetének akkor ismert adatait közlő jegyzet és egy, a vállalkozást definiáló post scriptum kíséretében. A ciklusnak ezt az első tíz versét a jegyzetekkel együtt azóta átvette a *Merülő Saturnus* (Budapest, 1968) és az *Egybegyűjtött írások* (Budapest, 1970), de a költőnek egyik interjújából (Bertha Bulcsu: *Interjú Weöres Sándorral*, Jelenkor, 1970/12.) kiderül, hogy Psyché továbbra is foglalkoztatja, tovább dolgozik a cikluson és hogy az valószínűleg száz versből áll majd, melyek közül „Ötven hosszabb lesz, a többi kétsoros, négysoros epigramma.” (U.o. 1065. old.) Azóta mind nagyobb számban láttak napvilágot a Psyché-versek a lapokban és a folyóiratokban. Nem jelent meg még a bejelentett száz vers, lehet, hogy a közétetteket sem ismerjük mindet, de amióta a versek mellett napvilágot látott Weöres Sándor két prózai dolgozata is, az *Egy kortárs Psychéről* (Jelenkor, 1971/4.) és az *Utószó*, 1971., már átfogó képet kaptunk a múlt század eleji költőné életéről és költészetéről. Az eddigi költeményeket követhetik még újak, olyanok is, amelyek nemcsak árnyalják, hanem tovább is rajzolják majd, sőt át is alakítják az eddig kialakult képet, de a mostanival már felmerült Weöres Sándor vállalkozásának kérdése, előttünk van az a probléma, amit Psyché jelent és amit a Psyché-versek hoztak felszínre.

Voltaképpen a költőné én kérdése.

Weöres Sándor időben és térben pontosan lokalizálta a költőnőt és költészetét. 1795-ben született Nagylónyán, polgári neve Lónyay Erzsébet. Bonyodalmas életút után 1831-ben halt meg, még pontosan fel nem derített körülmények között. Eddig ismert első versét 1808 tavaszán „tizen-három esztendő fővel” írta a kertben öccsét dajkálva. Első költői korszaka 1816-ig tarthatott, mert az akkor *Nagy Adelinához* című, alkaioszi strófában írt verséhez Sárospatakon, 1821-ben ezt a jegyzetet fűzte: „Hattyú dalom, azt teszi, utolsó énekem. Írám egy kevéssel frigyünk előtt, még csak leendő Sógornémnek. A' fennt emiített Vulcanus: akkoron Jegyesem, mostan gyermekeinknek Attyok. Ettől fogva nem éneklettem. Sic transit gloria mundi.” A házasságkötéssel múlt el tehát a költőné dicsőség. Ezt az első korszakát Weöres Sándor így jellemzi: „Poézise eleinte gondtalan, édes, klasszicizáló rokokó, Csokonai hatása alatt. Később Berzsenyi súlyosabb hangja érződik, de csak a megformáláson; Berzsenyi emelkedett komolysága hiányzik belőle, továbbra is játszi csúfolódó.” 1811-ben Kazinczyhoz írt episztolájában első mesterének Dessewffy Józsefet tekinti: „lantot kezembe ő ada, / Bibliothecája kincseit mind megnyitá / Előttem, hogy ne maradnék pusztai vad fakó” (*Illustrissime Kazinczy Ferenc úrhoz*), de a verset — nyilván nem-episztolai híryanaga miatt — nem meri megküldeni az akkori irodalmi nagyságnak, aki viszont az *Utószó*, 1971. szerint kedvelhette az ifjú költőnőt, hiszen két verset is írt hozzá.

Első költői korszaka után csak „1824-ben mozdult ki először hosszabb időre a néki oly ellenszenves békés jómódból.” (*Utószó*, 1971.) „Ekkor kezdett ismét verseket írni. Többnyire csak ötleteket négy sorban, tömör, egyszerű, öreges vázlatokat, bár még csak harmincas éveit taposta.” (U.o.) Egy hosszabb angliai és olaszországi utazás során néhány hosszabb

verset is írt, az új élménynek kijáró felfedező örömmel, de némi fanfarsággal is, bölcs iróniával szólva az új világ új sikereiről.

Weöres Sándor szerint ez idő tájt foglalkoztatja versei közlésének a gondolata is, és ezért megküldi néhány „zsengejét” Toldy Ferencnek, „ítéletét kérve”. Toldy némi megértéssel, de keményen és élesen bírálja a költőnőt. Egyes verseihez megjegyzéseket fűz, elítéli bennük a durvaságot, gorombaságot, „több itáliai simaságot, finomságot” követel tőle, kifogásolja nyíltságát és szabadszájúságát, versei rigmusszerűségét, továbbá hogy német nyelven ír, sőt semmilyen nyelven stb. S megjegyzéseihez levelet mellékel, melynek lényege, hogy Psyché „lírája kedves házi multság, de publicum elibe nem való”.

Toldy levelének azonban van egy jóval fontosabb vonatkozása. A levél kiemeli, hogy Psyché lírájában van szikra, sőt tűz is, de „Olyan tűzvész, mely felperzseli a hajlékokat, s csak hamvat s törmeléket hagy pusztítása nyomán. Sajnálatosan, nem az a tűz, mely szelíden lángol a tetők alatt, melegét, eledelt készít, a család, a haza, az emberiség javára. Oh ha ezen tüzet reménylhetném a Ngs. Bárónétól!” (Utószó, 1971.) Azért fontos Toldy levelének ez a része, mert arra figyelmeztet, Psyché versei nem tartoznak bele koruk költészeti irányába, elűtnek attól, amit a kritikus a költőtől és költészetétől elvár. Psyché lelkes és kicsapongó lírája nem vállalja a család, a haza, az emberiség szolgálatát, inkább a maga kedvét éli ki, női hajlamait és bensőjének sokszor botránys lázát. De nem fogadta el Kazinczy tanácsait sem. Életvitelével és magatartásával is elűt a századelő hölgy-eszményétől. Illetőleg, azzal a magatartással, amit versei valósítanak meg, mert hisz — Toldy is kiemeli — ismeretek a hazáért tett — elsősorban mecénási — szolgálatait. Toldy levele tehát nemcsak Psyché verseinek a közlésnek ellentmondó, sőt azt megbotránkoztató voltára figyelmeztet, hanem arra is — s ez itt a legfontosabb —, hogy amíg teljes azonosságot vélünk a költőnő kicsapongó élete és pajkos, szerelmes, nyíltan kínálkozó lírája között, kiderül, a költőnőt másnak ismerik, másnak is ismerik. Vagyis, amikor Weöres Sándor megírta Psyché életrajzát és megírta Psyché verseit, már eleve figyelmeztetnie kellett arra, hogy a költői én és az életrajz bizonyos vonásaiban eltér egymástól, azonosságuk nem kötelező. A megteremtett, kigondolt költői én versei is csak részben, bizonyos esetekben azonosulhatnak a megteremtett, kigondolt költő életrajzával.

Hogyan kell és hogyan lehet ítélni Psyché verseiről?

Ha majd együtt lesz mind a száz vers, akkor ítélni a kritika Weöres Sándornak erről a ciklusáról valóban megbízhatóan. Ma csak egyes darabjairól mondhatunk ítéletet. És azokról az esztétikai hírértékekről, amelyeket ezek a versek hoznak.

Figyeljük meg Psyché első költői korszakának záróversét, a már említett *Nagy Adelinához* címűt, melyet a költőnő „A' bodrogi tanyán, 1816 nyár-elő hava 10-dikén” írt:

Asszony személt nem tűrök a' tájamon,
Mert túbé fűznek, meg-sodorintanak
Vékonyra és görbére (majd hogy
Epp ugyan így unom en-pofátskám),

Tsak téged, édes Delna! ha meg-jelen
Friseur-busított bodri kutyó hajad
Lombúl borúlván ablakomra:
Ízibe szállok eléd, feledve

Főző kalán, kelt tészta, repett ümög,
Kő likban égő fuladozó pokol,
Füstöt lövő, szikrát pökő száj:
Vulcanus üsttye, de Cyprisé lőn.

Fussunk a' bimbós kertbe, a' fák közé,
Szedgyünk tseresnyét, bor pirosat, chérie!
Meg-bánnya még a' sánta míves:
Mért hagyta fütve kohót, ha el-ment!

És az „Ischia, 1830. Februarius 22.” jelzésű, tehát költészete utolsó szakaszába tartozó *Olafjak* című versét:

Oliva tövek,
Szorgos csunya fácskák.
Mint ifjú paraszt asszonyok,
Elkínzottak, göcsörtösek,
Setét gondjokat virágzók
Mindég terhesek,
Lábszárakon arteriosis
Lilás kékes bogai,
Kezők ügyében sok gyerek.
Ormótlan cipellőjüek,
Maszatos kötényüek,
Eleven áldozatok,
Már ifjan öregek.
Szorgos csunya fácskák,
Oliva tövek.

A két vers talán jelezheti a Psyché-versek poetikáját, bár nem biztos, hogy a legjellemzőbbek.

Első pillantásra úgy tűnhet, Psyché a 19. század költészetének első negyedében kiváló újtó volt. De ha közelebbről vesszük szemügyre a verseket, akkor kiderül, hogy azok átveszik a múlt század első évtizedei költészetének ismérveit. Elsősorban nyelvükkel és formájukkal. A második vers szabadabb ritmusképe és szabálytalannak látszó rímszerkezete sem változtat ezen. Sőt átveszik az akkor még nem rendszabályozott ortográfiát is. Tehát, egy voltaképpen már halott poétikát ébresztgetnek. És semmiképp sem törekszenek arra, hogy az elhagyott formát új, jeleni tartalmakkal töltsék fel. Híryanagyuk is 19. századi. Vagyis, a nyelvi, poétikai meghatározók, a versek híryanaga is, mind egy végérvényesen elmúlt kor jegyei Weöres Sándor Psyché-versein. Mint a versek költője, a fiktív költői én, az egész ciklus is „múlt század eleji”. S esztétikai értékei ebből közvetlenül következnek.

Az irodalomtudományban kialakult egy elfogadható szemlélet a formák, a poétikai eszközök, a költői témák kiszikkadásáról, arról, hogy

idővel, valószínűleg a sok használat következtében, a korábban forradalminak hitt újítások kiürülnek, anakronisztikussá válnak. Valószínűleg így van ez, ha az egyes korszakok egymásutánját figyeljük. A formák, a szóképek, a témák elkopása bizonyos dinamizmust, mozgást biztosít a költészet történetének, bár ez a mozgás elsősorban technikai, tehát nem feltételez értékkülönbséget. Az egész szemlélet leíró jellegű, és nincs — illetőleg csak az epigonok esetében van — értékelő funkciója. Weöres Sándor Psyché-versei nem kérdőjelezzik meg ennek a szemléletnek a használhatóságát és megalapozottságát. Ellenben egy különös jelenségre figyelmeztetnek. Láthattuk, a versek minden vonásukkal 19. századiak. De hatásuk friss és jeleni. Ebből arra lehet következtetni, hogy amikor a költészet távolabbi múltjára tekint vissza, tehát a nem közvetlenül őt megelőzőre, akkor olyan „elhagyott” formákat és eszközöket talál, melyek az újdonság erejével hatnak, tehát kiszikkadásuk, kiürülésük csak látszólagos.

Egy rég halottnak vélt poétikát elevenítettek fel Weöres Sándor Psyché-versei, és éppen azért, mert rendkívüli következetességgel tartották magukat ehhez a poétikához, valósítottak meg jeleni költői értékeket, és tették költőjüket, Psychét, a hajdani költőnőt, kortársunkká.

A Psyché-versek első közlésekor írt post scriptumban mondja Weöres Sándor, hogy „A magyar irodalomban talán szokatlan, hogy valaki az énjének egy-egy megvalósíthatatlan részét egy másik személlyé sűrítse, olykor más korszakba is. A világirodalomban sok példa van erre: Pessoa négy fő és sok mellék-énje, Chatterton középkorba visszavetített versei, nálunk Thaly kuruc nosztalgiája.” A jelenség nem egyedülálló, mégis nemcsak szokatlan, hanem rendhagyó is. Valószínűleg nemcsak azért, mert „Ez a ,pót-én-kivetítés’ alkalmat ad más temperamentum és más stílus használatára, a szókincs- és mondatformálás más módjára: vagyis nyelvi és szellemi felfrissülésre.” — ahogyan a post scriptum mondja, hanem azért is — s talán mindenekelőtt azért —, mert a költészet mindig én-kivetítés, és ez az én sohasem állandó, sohasem változatlan, vagyis sohasem egészen biztos, melyik az én és melyik a pót-én.

Weöres Sándor verseiben a költői én sokszorosításának: az alakoskodásnak és a színlelésnek, mely az erkölcsi rosszallásból költői értékke minősülhet át, sok példáját láthatjuk; valójában sohasem állíthatjuk. Éppen ez a költői énje az igazi, mert egy másik gyorsan és hevesen rá-cáfol és erre még erősebben egy harmadik. S éppen ezért az ő költészete bizonyítja leginkább, hogy a költői én éppen olyan módon eleme — egyik eleme! — a versnek, mint minden más poétikai eszköz; a vers semmit sem kap eleve készen, az „elhagyott” formát sem, a szavak jelentését sem, mindent önmaga formál meg és minden vonása, jegye versvoltának a produktuma, így a költői én is. A költői ént tehát le kell vennünk arról a magaslatról, amire a hagyományos kritika és az irodalomtörténet helyezte. Nincs egy állandó költői én, mely egy költő minden versében változatlanul visszatérne. A költői én éppúgy változik, mint a forma, a szóképek, a mondanivaló. Tehát nincs egy költői én, az egyes költői műveken belül csak a költői ének sorozata lehetséges, a minden versben újra és újra életre hívott költői én. Minden vers mögött egy másik költő áll és ennek mindig külön életrajza, sorsa, stílusa, ars poeticája van. A költők rendszerint nem írják meg költői éneik életrajzát: a ver-

sek immanensen magukba foglalták. Ezért nem is válhatott ily módon problémává a költői én. De miután Jorge Luis Borges kimondta, hogy „Sohasem tudom, kettőnk közül ki írta ezeket az oldalakat.” (Walter Höllerer gyűjteményében: *Theorie der modernen Lyrik*. Dokumente zur Poetik I., 375. old.) és miután Fernando Pessoa leveleiben beszámolt költői éneji születéséről, s miután Alvaro de Campos — egyik költői énje — közétette emlékezéseit mesterére, Alberto Caeiróra, másik költői énjére, s miután Alvaro de Campos megírta jegyzeteit egy nem-arisztotelészi esztétikáról (mind Walter Höllerer idézett gyűjteményében, 224. old. és tovább), az egységes és oszthatatlan költői én szobra romba dőlt, és romba dőltek mindazok a romantikus költő-eszmények, amelyeket a lármás avantgarde-ok hiábavalóan ostromoztak. Kiderült, hogy mindaz, amit a vers érzés- és élményanyagának tartunk, voltaképpen a vers produktuma, kiderült, hogy a versben megszólaló költői én sem más, mint a költemény hajtása. Jelentőségét és fontosságát ez a felismerés semmiképpen sem csökkenti, csak emelni tudja. És még egy kulcsot ad a modern költészet titkának megfejtéséhez.

---

beszélgetés határ győzővel

GÖMÖRI GYÖRGY

Kevesen tudják, hogy Nagy-London egyik kertes-villás negyedében, Wimbledonban él korunk egyik legkiválóbb magyar írója, aki egyben a „legrendhagyóbbak” közé is tartozik. Határ Győző rendhagyóságának számos az oka. Angliában él, de magyarul ír, s nevét még a francia regényolvasók is jobban ismerik, mint az angolok vagy az amerikaiak. Bár szélsőséges modernistának van kikiáltva, valójában nem az; sokoldalú és egyetemes lélegzetű művészetében úgyszólván mindenki megjelölheti a neki tetsző hangvételt és mozzanatot, senkinek sem kell jóllakatlanul távoznia Határ lírával-átszőtt-prózája terület-asztalkámjától. Az is a rendhagyók közé minősíti, hogy bár nevét Magyarországon csak az irodalmi inyencek és a kéziratos irodalom beavatottjai ismerik, Határtól távol áll a hangsúlyozott elkülönülés, az arisztokratizmus — nyelvi gazdagsága és széles ízlésskálája a magyar vers és próza egyik legdemokratikusabb művelőjévé teszik. Végül, hogy bár Határ termékeny író, viszonylag kevés kéziratából lett eddig könyv,* s hogy emiatt (meg egyéb hányattatásai miatt) a kritikának is kétszer kellett felfedeznie: egyszer a negyvenes évek közepén, aztán újra a hatvanas évek végén.

Wimbledoni házában látogatom meg Határ Győzőt. Hosszú évek óta ismerem, olvasom és tisztetem őt, a többi közt azért a szent és önmegtartó szívósságért, amellyel dolgozik, dolgozni tud, magyarul (és sok hazai írónál magyarabban) írni egy másnyelvű világváros tőzsomszédságában; s nem győzöm csodálni bőkezűségét, amellyel évről-évre elénk önti nyelvi kincsesládájának násfáit és gyöngyeit, csiszolt és csiszolatlan drágaköveit. Bor és kávé mellett folyik a beszélgetés, az író folyamatosan válaszol kérdéseimre, néha feláll, leemel polcáról egy gondosan beköltött kéziratot, egyik kiadatlan művéből mutat részletet, amerikai

* Határ Győző újabban megjelent művei: **BABEL TORNYA** (regény), Stockholm, 1966; **PANTARBESZ** (filozófiai és esztétikai értekezés), Auróra Kiskönyvek 1., München, 1966; **HAJSZÁLHID** (összegyűjtött versek), Auróra, München, 1970. Előkészületben: **SÍRÓ-NEVETŐ** (színdarabok), Auróra, München.

előadókörútjáról számol be, mesél, magyaráz, latolgat, visszakérdez. Nincs nálam magnetofon, így később megkérem, vesse papírra, amit elmondott; a beszélgetés külsődleges, vagy helyben improvizált mozzanatai talán elsikkadnak, de gondolatmenete, (s reméljük, lényege) megmaradt. Időpont: 1971 novemberre.

A kritikuskak vagy irodalomtörténészeknek, ha Határ Győzőről keres megbízható adatokat, igen nehéz a dolga. A Magyar Irodalmi Lexikon nyúlfarknyi jegyzetet közöl róla, s egy olyan születési évszámot, amit tüstént megkérdőjeleztem. Egy másik kiadványban azt olvasom, 1913-ban született s első publikációja 1942-ben látott napvilágot. Igaz ez?

Engedd meg, hogy melléfeleljek a kérdésnek annak előrebocsátásával, hogy mérhetetlenül viszolygok minden önéletrírástól. A Jules Renard szabású kevesek kivételével, akik *faculté maitresse*-e a Napló avagy a Visszapillantás, a memoárok gyanakvással fogadom; a műfaj korai próbálgatása hol írói ellankadásról, hol narcizmusról tanúskodik s mint alkotás is, az én értékrendem szerint, erősen másodlagos. Ez nem jelenti azt, hogy jelentékeny írónál a pálya végén — akiknek a jelentékenysége önmagukat avagy az irodalomtörténetet joggal és méltán foglalkoztatja s ez nem az én esetem — nem tartom természetesnek, ösztönösnek a visszapillantás kényszerítő ingerét s magam is nagy élvezettel olvasom időről-időre e remekírásokat; de én mindent az eredeti alkotás eszményéhez mérek s ezért pl. a magam memoárjaira fikarcnyi időt sem volnék hajlandó vesztegetni, sőt irodalomtól függetlenül sem kérdőzöm sokat hányódásaimon — hacsak az alkotás közvetve nem szolgálja. Így hát röviden csak annyit, hogy 1914-ben születtem Gyomán; édesanyám tanítónő volt, édesapám a Kner-nyomda alkalmazottja, mint nyomdavezető, papírszakértő- és raktárnok-mindenes (kis nyomda volt). 1939-től 42-ig írtam CSODÁK ORSZÁGA HÁTSÓ EURÁZIA c. 18-kötetes regényfolyamomat; kiadására az akkori sajtótörvények értelmében másként, mint monstre-szamizdat formájában gondolni sem lehetett s az is lett, sokak szamizdatja: barátaimmal az egyetemi jegyzetsokszorosítón 300 példányban előállítottuk a regényfolyam első kilenc kötetét. A könyv lényege néhány, akkor új, orvosélettani és neurológiai felfedezés filozófiai kihosszabbítása volt, amelynek keretet adott egy mesebeli ázsiajárás — de csak a vak nem látta, melyik országot értem ezen az ázsiántúli Hátsó-Eurázián. Vállalkozásunkkal együtt lebuktunk, a rendőrség a felkötött példányokat elkobozta, minden kéziratomat elhurcolta — börtönbe kerültem. 1945-ben, a lebombázott Hadik Laktanya bűnügyi levéltárának pokolrazuhant pincéjében már csak a kézirat foszlányaira találtam rá: eláztatta az eső. Mégis, akadt valaki, aki legépelje s gondolom, egyik-másik kötete ma is elgondolkoztató kordokumentum. Sok jugoszlávval együtt, 1944-ben megkíséreltük a kitörést a sátoralj-újhelyi fegyházból s ez volt az az emlékezetes fegyházlázadás, amely teljesen elferdítve belekerült a Rajk-perbe is. Különös érzés volt 1951-ben ugyanebbe a fegyházba „csikosban” bevonulni megint, a kitörés emléktáblája alatt, amelyben résztvettem. A lexikon, amelyet említisz, kilenc évvel megfiatalít — hála és köszönet érte! — ott felsorolt műveimet viszont nem mind ismerem. „Cinkekönyvet” (?) sohasem írtam.

„Tururu és Tűrürü” c. meseregényemre 1956-ban az Ifjúsági Könyvkiadó szerződést adott s az év végére kellett volna, hogy megjelenjen Hincz Gyula rajzaival. Addigra elhagytam az országot: harmadszorra nem óhajtottam börtönbe kerülni.

A HAJSZÁLHÍDHOZ írt rövid bevezetődben azt írod, magadat mesterembernek tartod, akinek „mediumnitása” van. Hogyan került ez a képességed napvilágra, hogyan lett belőled író? Ha jól emlékszem, eredetileg építész mérnöknek készültél, sőt építész diplomát is szereztél. Mikor döntötted el véglegesen, hogy író leszel?

Tulajdonképpen a gépészetre akartam menni, de a középiskolában boldogemlékű rajztanárom — szegényke úgy pusztult el, hogy aggyagtyán korában az éjszakai cigarettával magára gyújtotta az ágát — B. S. addig hízelgett természetadta rajzkészségemnek, addig-addig ojtogatta belém tulajdon szépeltő hajlamait, míg be nem hódoltam az építészetnek s azontúl à la Mini-Firanesi — építészeti fantazmagóriákat rajzolgattam (így kezdi mindenki). Afféle felszínesen csillogó áltehetség voltam, három évig „évfolyamelső” ösztöndíjas; akkor aztán felfedeztem a Műegyetem humaniorákban páratlanul gazdag, olvasatlan könyvtárát, nekiestem a filozófusoknak s a kedvükért egy évig az egyetemnek csak melléjártam. A görögöktől a németekig, az angoloktól a franciákig — amire rátehettem a kezem, faltam, jegyzeteltem. Egész nyáron ott tanyáztam könyveimmel a szomszédos Gellérthegy barlangjaiban, hogy szinte berendezkedtem s már ismert a gyermekesereg, a koldusok, a szentképárosok, a rendőrök — senki sem bántotta a bolond anakorétát. Szüleim nagy konsternációval fogadták, hogy semmiből sem vizsgáztam s teljes negativizmussal nézek a világba: nem tudom, mihez fogok kezdeni, nem tudom, hol a helyem, nem tudom, mi leszek, miből fogok megélni, nem-tudom-nem-tudom — hajtogattam egyre... Már csak másfél év hiányzott hozzá, nagy rábeszélésre rászántam magam, hogy befejezzem az egyetemet; 1938-ban diplomáltam, de már az építészet csak a kezemben volt, könnyű megélhetésnek — a szívemben sehol. Azzal kerestem, hogy szabad időt vásárolhassak az írásnak. Az a bizonyos kihagyott év szellemi világrajövetelem története volt. Még harmadéves koromban, mintha e kamasz-szerelem utolsó fellángolása lett volna, belegen rajngtam a gótikáért; elragadtak a vándoráramok s neki is vágtam a világnak gyalog (nagyot nőtt azóta alattam, körülöttem!) — hogy addig meg nem állok, amíg meg nem látom a kölni dómot. Mint a mesében. S hogy miért éppen ez a remekbesikerült gigászi fél-hamisítvány ragadta meg képzeletemet, máig sem tudom. Ez a háromhónapos sodródás volt első szemnyitogatóm Ausztrián—Svájcon—Németországon keresztül — autóstoppal; Hitler hatalomrajutásának éve volt, 1933 — de engem csak a gótika érdekelt. A kölni dómmal álmodtam, azzal ébredtem; tönkrerajzoltam a Műegyetemen, ismertem minden mérművét, támívét, szkrabbáját, tornyocskáját. Hanem mire nagy vargabetűvel Hamburg, Düsseldorf után Kölnbe értem, azon vettem észre magam, hogy Saulusból pogány Paulus lettem. A gótika kamasz szerelme leégett rólam, mint a gyerekről a ruha. Még elháltam a Dómban (ottfelejtkeztem s kora reggel a takarítók találtak rám) — de ahogy kiléptem, már hátra se néztem szentek, ördögök, püspök urak súlya alatt rogyadozó

kapuira. Csak az eleven örvény érdekelt, az emberek. Az építészetet elejtettem, messzegurult. Addig a „gnoti sze auton” bűvöletében éltem. Kölnben egy életre szakítottam az „ismerd meg tenmagad” szemléletével s új jelmondatot választottam, a magam életérzése foglatát: „ismerd meg a körülötted valókat”. Akkor jelentettem be önmagam iránti tökéletes érdektelenségemet — innen az, hogy magamról csak kényszerűségből mesélek, hiszen tulajdon történetemet unásig ismerem; nekem az író csak mint az alkotás eszköze izgalmas, azonfelül ugyanolyan tucat-tetű, mint édes-mindnyájan mi tetű emberiség. Am az írás pondróférge már jóval előbb esett belém, nagy észrevétlenül, azt sem közölve, hogy mit akar velem; még elgondolkozni se volt időm rajta, miért töltök egyre több időt írógép mellett s miért érzem úgy, hogy ez az én erős várom — a munka, amelyben elmerülve leginkább „istenközelenben” vagyok. S ez így történt. Már úgy 14 éves borzas kamasz koromtól kezdve írtam naplót, egyik vastag füzetet a másik után feketítve s ez a szövegfolyam 16—17 éves koromra műformákba rázódott, négyteteles „szonáták” (elbeszélések), jelenetek, mesék, tárcák, vitairatok, kamardrámák kerekedtek ki belőle, majd egy regény — a tömérdek, rosszabbnál-rosszabb verspróbálkozásról nem is beszélve. Tévedés volt-e avagy erre-tévedés? Menekülés? Kitörés? A személyiség csakúgy, mint az emberélet, sokkal inkább a környezet, a körülmények, az akcidentáliák terméke, semmint hinnénk — vagy megengednénk szellemi világrajövetelünk mámoros Sturm-und-Drang éveiben, amikor közvetlen belátással, naponta győződünk meg annak evidens igazságáról, hogy mi eregetjük a passzátszert s a világ is csak azért lötyögött-tengett-lengett nélkülünk addig, félüresen, ránk várva, hogy valahára elménk reformáló hámorában megolvastassék és új, üdvöz formába öntessék. Lehet, hogy minden oldalról rámborították s belevermeltek, mint a vakondokot: beletakarodtam az írásba. De hogy messze elkerüljek minden misztifikációt, hadd jelentsem ki ünnepélyesen, hogy nincsenek angyal-látogatóim, mint voltak Swedenborgnak vagy Blake-nek; ugyanakkor ma már sem a komikumát, sem a romantikáját nem érzem annak a feszített állapotnak, amelyet ihletnek hívnak. Elégszer elkapott már s jöttét is megérezem, mint az epilepsziás a rohamát; neki eufóriás hullámmal üzen, nekem a figyelem tükörének nagyító torzulatával, az érzékenység fajlagos megváltozásával. „Megragadottságom” abban nyilvánul, hogy ez a démon — igen nyugösen — „megragadja” s elhajlítja kifejezéseimet (mást mond, mint amit én mondanék), elhajlított nyelvem a mondott szót kitépi megszokott szóhasználatából s rögeszméjéhez ragaszkodó bolond módjára néha olyan kifejezéseket igazít a számra, amelyeket utána, „józan” állapotban eszem ágában sem volna használni, de már csak helybenhagyni tudom. Persze az inspiráció alatt is mindvégig ott pislákol a „józan” kritikai szellem parányi lángja — de nem azért, hogy irodalmizáljon vagy hogy „minőségre” rostáljon-szelektáljon, hanem hogy megövjá a sugallatot attól, ami belölem elöto lakodik. Az ihlet „fiziológiáját” megírtam különben ÁRAPÁLY c. versemben. „Mediumnitásom” képletesen értendő; nem esem transzba, de ehhez — néha úgy érzem — nagyon kevés hiányzik. Az „üzenö” olykor a legprözaiabb, söt a leghetlenebb helyzetekben kap el; PRÓFÉTÁK ISKOLÁJA c. versemet pl. a szegedi csillagbörtön nyomdapincéjében a fal mellett kuporogva, ölemben a csajka babbal sugallta démonom s aznap nem ebédel-

tem: a diktandóra kellett figyelnem. Tizenhét éves korom óta gépelek, az írógéppel valósággal összenőttem, de sohasem döntöttem el, hogy író leszek. Éppen fordítva. A költészet, az irodalom bennem naponta tönkremegy, naponta nyomorultul alaprajzára zuhan ott, ahol tegnap még székesegyháza állott, naponta önmaga elcsikolt freskójává kenődik. Isteni csoda, hogy másnap mégis engem választ ugyanaz a démon, üzenethozónak s én a magam darabos, kezdetlegesen farigcsáló, együgyűmódján el-elhozogatom üzeneteit. Már beleszoktam, hogy szólít s ő is beleszokott, hogy tehernek érzem (ez védett meg a grafománia veszélyétől) s hogy húzódozva, nehezen adom meg magam.

S ezekután talán megkérdezhetem, kinyomtatott műveid közül melyik az első, amelyet ma is vállalasz és miért? Milyen körülmények között jelent meg a LITURGIKON és a HELIÁNE?

Valamikor Kner Izidor azon a pénzen, amit a vármegyéknek szállított főkönyveken keresett, bibliofiliákat adott ki s olyan irodalmat, aminek különben kevés esélye lett volna a megjelenésre. Ugyanezt a kiadói politikát folytatta Molnár György, a Magyar Téka Irodalmi Intézet igazgatója: amit értéktelen besztzellereken keresett, azt az irodalmi kísérletezők kiadására fordította. A HELIÁNE gépiratát a Magyar Tékához Kampis Antal vitte el, az ismert műtörténész, aki maga is szépíró volt s valamikor a Nyugatban közreadott elbeszéléseit talán méltatlanul felejtették el. Amit magam sem hittem volna, az azonnali válasz a vastag gépiratra — szerződés felajánlása volt. Még nyomdába se került a gépirat, a könyv ellen dörgedelem jelent meg az akkori „Szabadság” c. lapban, amelynek szerzője (azóta háromszor cserélődtek ki sejtjei) főleg azt kifogásolta, hogy nem foglalják le a „pompás famentes papírt” a népellenes, negatív regény elől és használják fel pozitív, sztálinista regények céljaira. A regényt 1946-ban írtam januártól szeptemberig, olyan szerencsés körülmények között, hogy nem kellett egyébbel törődnöm — eladott mázalmányaimból tetemes összeg gyűlt össze, futotta belőle — s ez a könyvön is érződik: ihlette töreilen s magyar irodalmi környezetben mindmáig semmit sem avult (ami persze nem sokat jelent). 1947 karácsonyára tűnt fel a kirakatokban; de nem túlzok, ha azt mondom, hogy — az obligát parányi híreckséktől s egy sületlen paródiától eltekintve — irodalmi visszhangja kategórikus nulla volt. Levelet, személyes gratulációt kaptam csöstül, egyszerre mindenki ismert s én úgyszólván mindenkivel megismerkedtem az irodalom berkeiben; de akkor már senki sem mert írni róla. Méginkább éreztem ezt 1948 végén, amikor LITURGIKON c. verseskötetemtől a VÁLASZ a megígért impresszumot megtagadta azzal, hogy nem vállalhatja a nevemben rejlő kockázatot. Mind a két könyv a rosszemlékű Könyv hivatal fekete listájának első kategóriájába — a „zúzdába küldendők” rubrikájába került, én magam szilenciumot kaptam, ki tudja, talán életfogytiglan. Az Olvasás utolsó napjaiban, baráti unszolásra, 1956 elején felvittem néhány verset az Új Hang szerkesztőségébe. Néhány hét múlva a paksamétát a lap egyik fiatal, különben rendkívül tehetséges szerkesztője azzal vágta vissza, hogy „jegyezze meg, elvtárs, ezek nem versek: ezt én mondom, aki Kuczka Péter költészetén nevelkedtem”. Tempora mutantur: azóta költőnk, jóval korosabban immár és Kuczka Péter költészetét hűt-

lenül odahagyva, a „nem-verseknek” ugyanazokon az ösvényein ostromolja a hegyet, amelyeket én már jó emberöltővel előtte hátrahagytam s amelyeket előttem Déry Tibor, a nagyon-nagy költő, jó évtizeddel előttem már megjárt.

A már idézett Irodalmi Lexikon „szélsőséges szürrealista” írónak tart. Mi erről a véleményed? A HAJSZÁLHÍD olvasása alapján úgy hiszem, minden izmusból (így a szürrealizmusból is) hasznosítottad, ami neked kellett, de nem lettél ilyen vagy olyan -istává, nem „csatlakoztál a hadhoz”. Viszont merész asszociációs készség, a váratlan képek egymás mellé sorakoztatása mégis jellemzi költészetedet.

Jól tudod, hogy a „fordulat évétől” kezdve mindenkit, aki nem „igazodott”, mindent, ami nem volt „vonalas”, a szürrealizmus nagy egy-kalapja alá vettek olyanok, akiknek szürrealizmusról igazában nem is harangoztak, hát még annak előfutárjairól, árnyalatairól, szakadárjairól, stb. Egyszerűen legorombító invektíva volt s egyúttal az a (soha ne felejsük el ezt a gyönyörű szóalkotást:) iránykritika, ami döntött eleve nek megélhetése, holtak szemétre hajíttatása fölött. Ma már azok, akik feltérképezték magukban, hogy a szürrealizmus hol-merre keresendő, tisztában vannak vele, milyen kevés közöm volt mindig is ehhez a szellemcsapathoz, noha — mint mondod — időnként felhasználtam eszközeiket: csak nagyon-időnként, akkor sem tudatosan s az is inkább koincidencia. Mind politikai naivizmusát, mind pedig freudi fogantatását idegenkedve, gyanakodva szemléltem; majd határozottan szembe helyezkedtem minden „arany töltőtollhegyen születő” áltudománnyal, mihelyt felismertem és beláttam Ramón Y Cajal, Pavlov, Bechterev és mások munkája döntő orvostörténelmi jelentőségét: a reflexológia kiépítése, majd a hipotalamusz-elmélet megalkotása után Freudot érdektelen, sőt tudománytalan zsákutcának tekintettem, vajákolásnak s hasonlóképp gyanussá vált előttem minden képzőművészet és minden irodalom, ami belőle meríti ihletését. Igaz, az első heveskedések, túlzások után lehiggadtam s ma már látom, miben voltam igazságtalan, meg hogy a képzőművészet hol-mit köszönhet megtermékenyítőjének; de úgy vélem, Salvador Dali a freudizmus nélkül is ugyanaz a szuverén művész lett volna, a ki — és az sem véletlen, hogy az irányzat majd minden jelentős költője, Desnos, Michaux, Queneau, Bousquet, Leiris a szürrealistáktól eltávolodott és azóta már messze tart.

Egyetlen egy dologban marasztalhatnál el, mint szürrealistát, akkor is igaztalanul — hogy sok írásom álom-ihletésű s hogy az álmot kifaggatható, irányítható, kormányozható, feladatokra fogható „segítőtársammá” tettem. Csakhogy az álom nem a szürrealisták monopóliuma s mint megihlető, mint társszerző és mint démonunk üzenetközvetítője olyan öreg, mint az irodalom maga.

Két dolog szembetűnő gyűjteményes kötetedben, a HAJSZÁLHÍDBAN, a roppant tárgyismeret (látszólag egymástól távoleső területek már-már szakmai érdeklődésre valló ismerete) és a nyelvalkotó talentum. A polihisztorságot, mint szenvedélyt, megértem — „az írónak mindenhez kell értenie” elv alapján — de mik ennek

a gazdag nyelvi ömlésnek a forrásai? Abszolút hallás vagy eltökélt szótárforgatás? Nyelvi eldorádóban töltött gyermekkor vagy mnemotechnikai virtuozitás?

Köszönöm, hogy ilyen gyönyörű paripát adtál alám — Angliában az a szokás, hogy megköszönik a „jó kérdést”, ami a *captatio benevolentiae* talán legravaszabb formája — de ne rám haragudj, ha megint csak leleplezel annak a felkészületlen, szerencsétlenkedő, csepp eszű kisiparosnak, aki vagyok; és ne engem okolj, hogyha hosszabban találok a válaszok között tétovázni erre a műhelyhangulathoz illő kérdésre. Eredetileg soha semmi egyéb nem érdekelt, mint a bölcelet, ezért kezdtem filozófián, filozófusokon; első valamirevaló írásaim is ilyen traktátusok voltak, de meglehetősen távolestek a magyar értekező próza hagyományaitól, tematikájáról nem is beszélve — hiszen esszéíróink pléiadejának zöme esztéta. Csakhamar ugyanabba a vasfalba ütköztem, mint minden elődöm. A magyar irodalom a költészetre vízfejű, a filozófiára agykérgi süket (csak azért rakok fel ilyen ríköket színeket, hogy lásd, mennyire igaz az, ami így nem teljesen igaz). Ennek a tükörképi megfelelője persze mélyen bele van ágyazva az olvasótábor tudatába is; az olvasók zöme a költői hangvételre felfigyel, a filozófikus közlésre becsukódik. Más kérdés, hogy a „költői hangvétel” milyen sajátos-takarostulipántos félreértésekkel van megspékelve ott, ahol az olvasó szeme önkéntelenül a mini-messziások, a közéleti költők körvonalában keresi a költőt; hiszen tudod talán, hogy ezerszer sarlatánok a magyar sarlatánok — de mindez nem tartozik ide. Mimikrizáltam tehát, áldatlan sorshelyzetem egyre inkább a költői közlés formái felé sodortak s (a százával gyártott első rímelő kísérletek után) olyan verseket írtam, amelyeket mindmáig fából-vaskarikának: prózaversnek hívnak, ezért nevezem az ilyesmit kissé gunyorosan „versnek versben”; de valahogyan ezekben is a gondolat „gurulatot kapott” és kibújt a filozófia patája, szarva. A gondolkozó felkészüléséhez hozzátartozik, hogy sok mindenről lehetőleg első kézből értesüljön, ezért olvastam össze s jegyzeteltem ki tücsköt bogarat; elmém igen közepes, az elveket inkább megtartja, mint a képleteket, az összefüggéseket inkább hordozza, mint az alá tartozó részleteket, neveket-adatokat hamar kipottyant, de jól lokalizálja, hogy melyik sarokban, milyen „kartotékban” kell keresni. Így hát ha azt állítanád, hogy jegyzeteim-kartotékjaim a polihisztor érdeklődésére vallanak, ezt nem tagadhatnám; viszont a börtönökön való átbukdácslás, az emigráció éveiben jegyzeteim-kartotékaim mind egy szálig odavesztek s az már csak a magam együgyű öröme, hogy még mindig fel-felfedezem magamban e tudás fiókozatait s az újat, a hozzáolvasottakat még mindig van hová tegyem. Így azután, hogy a filozófust magamban — látszólag — elvesztettem, útfélen felejtettem, sárkány-szörnyetegséggel támadt fel érdeklődésem a közlés eszköze — a nyelv iránt.

Jaj dehogy is éltem én „nyelvi eldorádóban”! Mikor már azt hitlém, magamtehetetlen néma maradok: három éves koromban kezdtem gügyögni, jární. Későn kezdtem olvasni; a gazdag polgárgyerekeken hamar átviharzott a papa könyvtára s akkor csömörlöttek meg, amikor én először feküdtem neki a nagy klasszikusoknak. A nyelvet azonban merő eszköznek tekintettem, a nyelvi kényeskedést, stíluspedantériát lenéztem. Ennek alighanem az le-

hetett az oka, hogy belehabarodtam a muzsikába, amelyen keresztül (ha Schopenhauernek hihetünk) maga a világfenntartó Akarat demiurgosza szólal, szavakra tehát nincs szüksége — de mint mindennel, ezzel is úgy voltam, hogy formálni akartam: alkotni belőle valamit, ami a bennem élő káoszt és annak rendeződését tükrözi; vagyis már-már környékezett a muzsikuskok szó-süketsége s kis híjja, hogy nem ragadtam meg a zeneszerzés mellett. Ma már tudom, éktelen középszerű muzsikusk lett volna belőlem s ki tudja, talán építészet, orvostudomány, történelem, filozófia csak megannyi jótékony buktató volt, hogy a zene vakvágányáról eltereljen. De más az abszolút hallás a zenében és más a költészetben. Még a ritmus fogalma is más. Nagyon-nagy költőket ismerek, akik botfűlűek és a zene életspektrumukból hiányzik, pedig éppen költészetük zeneiségét, ritmusgazdagságát emlegetik a legtöbbit. Megint csak filozófusok sugalmazására hadat üzentem a zenének, a zene elpuhító szibarita luxusának, a „metafizikus” zene emocionális megoldásillúzióinak, soha többé nem komponáltam és évekig nem hallgattam zenét. De szósüketségem csak lassan engedett. Még 1934-ben is, amikor befejeztem a **VESZÉLYES FORDULATSZÁM** c. többszázoldalas esszémét, erről a tractatus politico-philosophicusról éleseszű irodalmár barátom (M. J., — elesett a Don-kanyarban) igen emlékezetesen csak annyit jegyzett meg: Széchenyi birkózását juttatja eszébe az idegen nyelvvel, amelyet elsajátítás közben még meg is kell teremtenie. Akkoriban még *annyira* nem tudtam magyarul. Ha most, annyi év után, öntetszelgően megkeresném magam Ezra Pound ihlet-tipológiájában, azt hiszem, ez a fajta vers a „logopoeia” kategóriájába tartozik; vagyis a szó a meghletője. De nem a lényege, csupán elindítója, és játékossága is hamar alárendelődik a démon diktálta üzenetnek — ha jó hozzám démonom és van üzenivalója. Én is elhiszem, ha mondják, hogy Delphoi-ban van a Világ Köldöke, de nem ülök benne mozdulatlanul, hanem messze táncolok s olykor távol felderítő útra indulok; ezért írok annyi egyebet. Ám a gondolat hiába értékesíti a költészet, a sugalmazott közlés ígétét, a gondolat váltig „gurulatot kap”; ezért van az, hogy **HELIÁNE** c. regényem alapszövege — mint tudod — az a spinozai gondolat, hogy az isteni tudatban nincs idő, ebben a végtelen pillanatban „minden egyszerre van”; így hát a regény szereplői sorsuknak, örömeiknek, tragédiáiknak, a halál pillanatának és körülményeinek — egész élet-menetrendjüknek tudatában vannak s keresztjüket derűsen vállalva élnek, hunyori szemmel komédiázva a „nem-tudást”... **BÁBEL TORNYA** c. regényemben viszont a fekete jóslatok ellenpontjaként nem állhattam meg, hogy pajzán porno-klapanciákkal fel ne derítsem a szereplők kedélyét. Ki sem mondhatom, mennyire tisztetem az Igét; majdnem annyira, mint az a középkori misztikus szekta, amely a (héber) ábécét azért övezte oly kegyes tisztelettel, mert hiszen abban a Titkok-Titka — az Ige már implicite benne van, csupán a kulcsát kell megtalálni, hogy összerakjuk belőle a szót. Az anyanyelvbe behorgonyozva élek, tudom, milyen zsenge, fiatal, romantikusan narcisztikus, de hogy belessem illetén eredendő hibáiba vagy sovinizta idolátriára vetemedjek, attól megvédett a világnyelvek valamelyes ismerete. Minden nyelv, amelyet a magyarhoz hozzátanultam, megszegyenített; minden nyelv felfedezésével szerényebb lettem — alázatosabb. Megesett, hogy valamit „felismeréssel” tévesztettem össze, azt hittem, eredeti gondolatom támadt. Magyarul mondatok

kellettek kifejtéséhez: a franciában, az angolban mint idiomatikus kifejezés — már magában a nyelvben! — benne volt. Mi azt mondjuk az öngyilkosról, „tettét pillanatnyi elmezavarában követte el”. Miért nem mondjuk inkább, hogy egy pillanatra látnok módjára, vakító világossággal látta élete tarthatatlan tényeit s így tehát tettét pillanatnyi elmesztettségében követte el...?! Nos, kár a lelkesedésért, „kár a gőzért”, az egész gondolat benne van abban az évszázados angol idiómában, hogy „a moment of truth”. Ahogyan a fizikai világ uralkodó elve a rezonancia, a nyelvi asszociáció önvezérlő kapcsolótáblája — a zenei ráhangzás. A szavak zenei elemei, az összecsendülés, a ritmuskapcsolás, az alliteráció. Emberi, nagyonis emberi, de ereje oly leküzdhetetlen, hogy belopakodik még legabsztraktabb spekulációnkba is; és a legelvontabb formula is kedvesebb, majd-hogy-nem meggyőzőbb nekünk, ha „kádenciára” megy. Tudásunk egyeteme benne van a nyelv tekenőjében, csak azt dagasztgatjuk, amit benne találunk; ami azon túl van, az a száznak mondhatatlan, az elmének felfoghatatlan. Verseimben semmi sincs, ami ne lett volna benne az anyanyelvben s úgy kell visszaadnom, mint aki belőle vétettem; mostmár láthatod, hogy alázatam nem felvett atitűd, sem nem udvarias hunyászkodás, hanem igazi alázat s azt is, hogy miért. Mert ime, lám, jó-és rossz verseinkkel édes-mindnyájan ott heverünk készen az anyanyelv metafizikai tabulaturáján — a teológia nyelvén szólva — „a lehetség állapotában”.

A HAJSZÁLHÍDBAN megvallod adósságot a francia kultúrának, szellemi szülőhazádnak nevezed Franciaországot, ahol először felnőtt fejjel jártál csupán, 1938-ban. Montaigne-t említed, Rabelais-t és Rimbaud-t, mint mestereidet; s azt írod, „a tudomásulvételén túl a magyar költészet alig-alig foglalkoztatott”. Tudatosan talán nem, de vajon mondhatod-e, hogy nyelvileg független vagy Csokonaitól, Vörösmartytól vagy a nyugatosoktól? Vagy Weörestől, aki könyvedhez a verses Útrabocsátót írta, s akihez néha hasonlítgatni szoktak kritikusaid?

Eltekintve attól a két héttől, amennyit 1938-ban a párizsi világkiállításon eltöltöttem, nem léptem Franciaország földjére sokáig és édeskeveset tudtam arról, hogy választott Kedvesnek milyen rideg, milyen arisztokratikus s milyen kispolgári egyszersmind, meg hogy udvariassága mögött ideges-türelmetlenül mennyire ott remeg a jöttmentek eleve-megbélyegzése — hogy nem mondja, de gondolja: *sale métèque*... D'Annunzio szerint mindenkinek két hazája van: a haza és Franciaország; ám éppen mert hódolóinak uszálya oly beláthatatlan, Marianna a szerelmet ritkán viszonzozza s egyszer egy szökőévben ha megtörténik az a csoda, hogy észreveszi. Az én gyerekszerelmem Franciaország iránt „Fernliebe” volt s már nagyon korán elkezdődött: húszéves koromban, amikor — szélesre tátott cápa-szájjal öt kötetét egymásután derékba kapva — egyszerre faltam fel Rabelais-t és tanultam meg pantagruelizálni franciául. Hogy a fojtó, bénító német nyomtatványtenger országos savanyú légkörében mint tudatosodott bennem fiatalon ez az ösztönös rokonszenv a francia szellem minden árnyalata iránt a misztikusoktól a racionalistákig, az utopistáktól a moralistákig, a nagy erotikusoktól a „patafizikusokig” s hogyan, hány mesternek szegődtem tanítványává —

ez hosszú történet. Tény és való, mihelyt felfedeztem magamnak Aloysius Bertrand-t, Lautréamont-t, Jarry-t és összevettem a mi XIX. századunkat a franciák előrerohanó XIX. századával, érdeklődésem a magyar költészet klasszikusai iránt megcsappant. El nem határoztam, meg nem fogalmaztam. Talán igaztalanul láttam őket ilyennek, talán ilyenek is voltak. Mint a piktor, aki túl sok bitumenes festéket használ s a kép megfeketedik, „beüt”; mint az építőművész, aki magyar stílust „teremt”, de csak tetszetős kuriózumot alkot, amelynek folytatása nincs; mint a zeneszerző, aki (Berlioz kerubi árnyékában) a cigányoktól szerzi be nemzeti zenénk tárogatóját és franciául bizonygatja igazát — — — folytassam-e? Tévedéseiket, ha voltak, történelemmé nemesítette az idő, családi szentséggé avatta az őket őrző fiókos almárium. A családot nem tagadtam meg, nem lettem hűtlen hozzá, csak épp — elfajzoltam. Mint a tehetség s az alkat megrendítő tanúságtételét forgatom Vörösmartyt, de nem érzem, hogy fogná a kezem; Aranyban a nyelvemesteri lángelmét csodálom, aki századának sáncai mögött maradt; s tán nem győzőm bámulni Petőfi természetadta génuszát, de mindig taszított s ma afféle nemzeti szerencsétlenségnek érzem, amelyen változtatni nem lehet — kinőni létkérdés. Olajmécsest azért gyújtok a házi isteneknek, de segélykérő tekintettel és hívő bókolással a *penates et lares* polcán Csokonai felé fordulok igazán. Mozart-hallgató európai szellem ő, sugárzása segítő, kacsintása cinkos; áldott-üdvöz antipróféta s oly költő-szövetségese az arra érdemesnek, amilyen verselő nemzetnek minden százötven évben adatik. Most kaptuk méltó, egyenrangú párját, Weöres Sándort. Nagyritkán, ha fordítok (mint tudod, kötetnyi középkori angol misztériumjátékokat költöttem át) — ma is szükségét érzem, hogy megfürdekezzem a nyelvben s ilyenkor vagy Csokonait ütöm fel, vagy Bethlen Miklós Önéletírását, vagy a Bibliát. Nálunk még ma is gyakorta megesik, hogy a „verselképzelés” a vers és az ihlet közé tolakszik. Muzsikál bennünk a „vakszöveg” s ritkán vesszük észre, hogy a vakszöveg inkább tartalmazza az üzenetet, mint a vers, amely költőieskedés csupán, szépelgés a hagyományok tabulatúráján. Így azután a magyar költészetnek csak az a viszonylag fiatal hajtása érdekel, amely 1) túljutott a józscfattilai vízváltáson 2) levetette a messiáskodás, a közélés, a mezei prófétaság rekvizitumait és 3) összejárja a kontinuumot Csokonaival. Az út a fiatal Déry bámulatos találatain, a fiatal Sirató slágeres-tragikus hangvételén keresztül egyenesen vezet Marsall, Tandori, Oravecz és az Új Symposion kísérletező fiataljainak textusaihoz; ami persze — ott és most — egy kissé pionírmunka is; hiszen a nyelvre is érvényes, hogy ami nem fejlődik, az hanyatlik — visszaesik. Ez érződik a modern franciák-angolok átköltéseiben. A modern nyugati líra befogadására a nyelv nem készült el. A több évtizedes kiesést a műfordítói nagyipar rövid évek alatt próbálja bepótolni — olyan berögzött balhiedelmekből táplálkozva, mint pl. hogy (prozódiai jelekkel megtűzdelt) nyersfordításból már lehet „átköltetni” a nyelv és az ország ismerete nélkül, meg hogy mi vagyunk a *par excellence* műfordító nemzet, annak is a nonpluszultája — mely narcizmusunk jegyében naponta földhözcsapdossuk magunkat az elragadtatástól a tükör előtt. De már az abszurd drámák olykor diszkreditáló fordításban mennek a színpadokon, vagy mert a nyelv nem érett meg rájuk, vagy mert a fordító az idegen nyelvet csak mint tantárgyat és olvasmányemléket ismeri, a cockney, a kikötőnyelv, a szuburbias ki-

szólások, a szleng, az „in-joke” megoldása elől tengerikigyó mondatokba menekül, amivel csak megnyújtja a darab játékidéjét — mintha nem volna elég, hogy a magyar szöveg amúgy is mindenkor jó ötödével hosszabb az angolnál. Mégis, mint olyan külföldön élő magyar író, aki a nyelvváltásra nem gondol, mindent érdeklődéssel olvasok, ami eljut hozzám, írok arról, ami megragad, de persze, mea culpa, a legnagyobb örömmel az az új líra tölt el, amelyből rokon akkordot vélek kihallani vagy magánviseli a magam gyarlóságainak századvégi bélyegét, még akkor is, ha olyan késői konvertita, mint Csoóri Sándor. Mármost amit utoljára említettél, hogy akad kritikusom, aki Weöreshez hasonlítgat — nos, lelike rajta. Ez amilyen kitüntető a számomra, én volnék a leghálásabb annak a kritikusnak, ha — a javamra — ennyire félrevezeti pillanatnyi arányérzék-hiánya avagy farkasvaksága. Weöres Sándor Opera Omniája ott van a könyvespolcokon. Keresztet vetve arra, ami írásaimból a két rendőrségen elveszeti, ha a kritikusként két tucat HAJSZÁLHÍD-forma kötetben végigolvashatná azt is, ami ma még csak franciául hozzáférhető és azt is, ami mindmáig kiadatlan, akkor láthatná, hogy parányi lánglibegőm jórészt olyan tengerrész fölött imbolyog, amely Sándortól idegen. W. Sándor készen ugrott elő a burokból, én hosszan, botladozva kerestem — és kutatom máig — „aretémet”. Benne él a költészet — bennem naponta elbukik és újrátamad. De újrátamad-e holnap vajon? Végül mind a ketten jól tudjuk, mennyire más készletéből, más eszközökkel s ellentétes irányban haladva tárjuk fel éjszaka-közegünk tárnaít.

Ötvenhat végén jöttél el Magyarországról, évek óta Londonban élsz. Írói szempontból mi újat adott életednek ez az új, megváltozott formája? Mi újat kaptál a Nyugattól? Tematikailag biztosan gazdagodtál, elég az Új Látóhatárban megjelent remek kisregényparódiára, AZ ÉJSZAKA MŰSZAKÁRA hivatkoznom, amiben benne vannak az angolok, szőröstül-bőröstül.

Az, hogy nyugatra költöztem, kettős távlatot adott. Ez a „hátralépés” teszi lehetővé, hogy mint nyugati ember szemlélhessem a mai magyar irodalom „modern” próbálkozásait — és ennek köszönhetem, hogy világosabban látom otthoni-magamat, aki voltam, lehatároltságomat, magán-provinciálizmusomat. Valamikor az unásig ismételtel, hogy az a kettős követelmény, amelyet az irodalomban magammal szemben felállítok: az európai szellemiség és a világhorizontok. Ma már tudom, mennyire „bécsies” voltam és mennyire túlreagáltam a környezet robságát: azt az ultra-provinciálizmust, amely tabui közé választotta önmaga átörökítését. Hiba, sőt hamisítás volna, ha túlságosan drámaian állítanám be ezt a harcot Európáért 45 után, hiszen azt a parányi csoportot, amelyhez lazán tartoztam, hamar elgázolták az események: a tragédia inkább az én koponyámon belül játszódott le. Alig van még egy ország, ahol az írói opportunizmus oly gátlástalanul öltené fel a „hősiesség” álarcat s ahol a közönség ezt oly készségesen elhinné. Ma, amikor szédületes sebességgel próbálják „legyártani” a magyar irodalom „modern” fejezetét és még a tabuörzök derékhadából is annyi író szalad a pénze után, a londoni kilátó távolából, kívülről szemlélő olyasmit vesz észre, ami fel se tűnik a csakmagyar-irodalomra kondicionált olvasónak, még annak

sem, aki a nyugati moderneket fordításokból ismeri. A legszembeszökőbb a túlírtság — Magyarországon ma mindent löbbszörösen túlírnak s ebből a betegségből kúrálja ki az embert elsősorban az, hogy nyugaton él és jó irodalmat olvas; a másik az, hogy öregedő írók-költők a tabu-őrzők derékhadából oly megható gyorsalkodással írják meg már-már szinte kötelező „modern” kísérleteiket, mintha rájuk jött volna a kapuzárás pánikja; az eredmény — kevés kivételtől eltekintve — hajmeresztő s nekem legalább megrázó. Ezek a kísérletek nem érik utol első zsenéik színvonalát s csak azért adódnak ki, mert a szinekúrás szerkezetű mai magyar irodalomban aki a fellegvár falain belülrre kerül, attól azontúl minden kiadódik; ez az olvasóélményem annál hidegglelősebb, mivel e fémjelzett nevek vergődésükkal mélyen alatta maradnak olyan elsőkönyves hiteles tehetségeknek, akik elszakadnak a provinciális múlttól, a tabukra füttyülnek és modern ihletésű remekírásukat bizvást lehet a java nyugati irodalom mértékével mérni. Itt elsősorban Konrád György A LÁTOGATÓ c. remekművére gondolok. Úgyszólván mindent elolvasok, ami eljut hozzám, mondhatni érdemén felül olvasom a világ legkényelmesebb, legtúlirottabb irodalmát, amelyhez a nyelv közössége fűz, de nem állhatom meg — s hogy is lehetne másként! — hogy állandóan össze ne vessem azokkal, akik a nyugati irodalmi környezetet jelentik számomra a könyvespolcon, amilyenek pl. William Golding, Anthony Burgess, Kingsley Amis, Mary Renault, Claude Simon, Francios, Nourissier, Marguerite Duras, Nathalie Sarraut, Violette Leduc és mások remekírásai.

A nyugaton szanaszerte szóródott magyarságnak mindig is volt egy jelentős rétege, amely — akárcsak Kanada francia milliói — a történelem képeskönyvi rózsakertjében él: a meseképek a soha-így-scholnem-létezett valósághoz oly távolról hasonlítanak, hogy a nosztalgia kimerái csupán. Ez a szórvány „kimentette” a maga atavisztikus provincializmusát, olykor olyan ásatag tabuknak hódol, amelyek már csak a tabuk szaktudósai tartanak számon s úgy érzi, csak annyiban „örizte meg” magyarságát, amennyiben kitart tucatnyi brosurával elmaradt provincializmusa mellett. A kanadai franciáknál tapasztaltam hasonló komplexumokat: átkozták a Nagy Francia Forradalmat és nosztalgiájuk horgonyát az 1789 előtti időkbe vetették bele. Ebből a nyugaton élő íróra semmi sem kötelező, könnyen túlteszi magát rajta, hiszen csak bátorság kérdése s nem a megélhetése. Ami otthon, úgy tűnik, a lehetetlenséggel határos és tán még akkor is belerokkan, ha a szükségből erényt csinál — azt a nyugaton élő magyar író mint adottságot készen találja: a színdarab, a regény „menaszériája” vagy nemzetközi, vagy olyan átköltése a kozmopolitika hontalanságnak, hogy abban minden náció magára ismer. Nyugaton nemcsak ahhoz a célhoz kerültem közelebb, hogy európai szellemiséget és világhorizontokat képviseljek, hanem ahhoz is, hogy annyi útfélen-felejtett, alákötő ballaszttól megszabadulva, a kezem alól kikerülő regény vagy színdarab általános érvényű legyen.

Irodalmi tevékenységed igen sokoldalú; az utóbbi öt évben megjelent egy filozófiai esszéed, a PANTARBESZ, egy regényed, a BÁBEL TORNYA, prózaverseid és verseid gyűjteménye, a HAJSZÁL-HÍD s most drámagyűjtemény-kötetet készítsz elő. Mégis, az a

gyanúm, az olvasók inkább ismernek költőként és színikritikusként, mint prózáíróként, noha sokkal több prózát írtál. Mi ennek az oka?

Hozzátehetnéd, hogy PEPITO ÉS PEPITA c. regényem (amelyet 1956 elején írtam), 1965-ben jelent meg franciául Julliard-nál, továbbá hogy 1954-ben íródott ANIBEL c. regénytrilógiám első kötetét tavaly hozta ki Denoël, most fordítják a második-harmadik kötetét: ezeket a magyar olvasó honnan is ismerné. Amikor nemrég egy magyar folyóirat kritikarovatában azt olvastam, hogy a háború utáni nehéz esztendő, a háborúból visszaözönlő leszerelt fiatalok sorsa még megírásra vár — ez a megállapítás ugyancsak szíven ütött, hiszen ez az ANIBEL rövid foglalta; s minthogy a trilógiát még otthon kéziratból sokan ismerték, úgy is fogalmazhatott volna kritikuskunk, hogy a regény magyarul még kiadásra vár... Kéziratot fiókom mindmáig annyira tele van, mintha alig bolygatták volna meg azzal, amit előemeltek belőle, hogy kiadják. Jól gyanítod, egyik-másik kéziratom úgy mereszti rám a szemét, mint a gyerek az apjára, hiszen a BABEL TORNYA 1948-as, a PANTARBESZ 49-es keltezésű s AZ ŐRZŐ KÖNYVE c. fantasztikus regényem, amelynek a kiadása ismét szóba került, szintén 1948-ban keletkezett. Így hát majd minden írásom többszörösen betartja a fiók-karanténban töltendő „kilenc évet”.

Időről-időre megismétlődik, hogy fáradtan teszem le egyik könyvet a másik után s nem találok olyat, amelyet olvasni szeretnék; ilyenkor ülök neki, hogy megírjam: „azt” a könyvet — egy „olyan” könyvet, amelyet olvasni szeretnék. Ez majd minden regényem keletkezéstörténete. De ha tudod, hogy a regényben is mennyiszor váltok a versprózára s hányszor van úgy, hogy az alkotókedv szőlősajtója költeményt, „coplát” Baudelaire-persziflázst vagy trágár klapanciát tölt a regény poharába, akkor nyilván látod azt is, hogy az elfogadott műfajkategóriákba milyen nehéz besorolni írásaimat. Színdarabjaimat önkéntelenül meglüzdelem versekkel, amelyek nem utógondolatok avagy későbbi betétek, hanem a szóveggel együtt születnek; ugyanakkor a HAJSZÁLHÍDBAN találsz szép számmal dialogizált költeményt vagy olyan „kiszerepezett” verset, amelyet minden változtatás nélkül rádiójáték avagy avantgarde színdarab gyanánt lehetne kezelni — előadni. Így hát aki a regényíró, ismeri a költőt, aki a költőt ismeri, ismeri a színdarabíró, aki meg csak színdarabjaimat ismeri, némi fogalmat alkothat arról is, hogy mi jár az eszemben, ha felteszem a gondolkozó kalapomat.

Mondj valamit AZ ŐRZŐ KÖNYVÉRŐL.

Kéziratokról nem szívesen beszélek s csak azért teszek kivételt velem, mert az Aurora kiadását tervbe vette. Mint említettem, 1948-ban íródott, mielőtt észbekaptam volna, már „szamizdat” lett belőle s kb. 80 példányban gépelték szét — amiről tudok, pedig már a levegőben ott szállingózott a Rákosi-korszak üszkös pernyéje. Nem a Rákosi-korszak inspirálta, még csak nem is Középeurópa; hanem a szörnyállam — a szörnyeteg történelem előérzete: a sátáni „emberiség” úgy, amint családi csoportképünket Gibbonból ismered. Egy fiatal anya, aki akkoriban olvasta, azt mondta, olyan hatással volt rá, hogy elment a teje. Nos — a

könyv valóban nem szoptató anyáknak való. Műfajmeghatározása? „History fiction”. A legtöbben nem engednek a kísértésnek, de valamennyien járunk arra a pusztában, ahol menetrendre érkezik a fülbesugdosó Megkísértő: milyen volna, ha te ülnél a Gondviselés székében s te forgatnád — te történetnéd a Történet Könyvét? Én engedtem a csábításnak, megírtam a magam Fiktív Világtörténelmét — vissza a népvándorlás korába s ugyanakkor messze a kétezredik év utánra kiveítve. Tapasztalatom nem sokban különbözik attól, amit minden halandó tapasztalna — úgyszólván függetlenül attól, hogy kitalálókészsége, tehetsége mekkora. Az én fiktív történelmem sápatag, szegényes és sivár az igazi történelem zsúfoltsága, színessége, hitele mellett; és nem is azzal szégyeníti meg a fikciót a való történelem, hogy az események ekkora áradását egyetlen elme képtelen kitalálni (de még százával sorbakapcsolt elmék „telepe” sem volna képes) — hanem azzal az öreg tapasztalattal, hogy a történelem egyféleképpen történik s az az egyféleképp, ahogyan megtörtént, hiteles, érvényes és végleges azáltal, hogy megtörtént; az interpretálás már csak a korszellem fénymáza rajta. A fiktív történelemmel vitába lehet szállni — kifogásolni, hogy ez vagy az a motívum valószínűtlen, képtelen, hihetetlen, stb.; de Formosus pápa kihantolása és a hullájával játszott törvénykezési komédia nem olyasvalami, amivel vitába lehet szállni — amiről az igazi történelem „szerzőjét” le lehetne beszélni, mondván, hogy valószínűtlen, képtelen, hihetetlen s ezért „hagyja ki”. AZ ŐRZŐ KÖNYVE tehát a mammut feladat előtt való megszegyenülésem bűnjele — mely szégyenemben alkamasint minden halandó elme osztozik. Be kell érnem azzal, ami végül is lett a kísérletből: új műforma — történelemfilozófiai mondandók közlésére. Erre utal az is, hogy tartalomjegyzék helyett tárgymutató lesz a könyv után csatolva, amely eszmék, bölcséleti, teológiai fogalmak, fiktív szektiák, torz ideológiák előfordulását tünteti fel.

Vajon a SÍRÓNEVETŐ drámai jelenetei előadhatók lesznek? Vagy jeleneteidet nem a színpadra írod, hanem inkább dramatizált dialógusnak? Nem olvastam tőled hosszabb drámai szöveget, de az az érzésem, a modern színház „abszurd” válfaja közelebb áll hozzád, mint a hagyományos dráma: jól gyanítom?

Tizenegy drámát olvashatsz majd a SÍRÓNEVETŐBEN. Látni fogod, hogy mindegyiket színpadra szántam s gondolom, egyik-másik annyira vérbeli „színház”, hogy még csak különleges színpad sem kell hozzá, nem hogy népes színészgárda. Remélem, nem ér utol vele szokott végzetem, hogy már mindjárt úgy veszik szemügyre, mintha tengeri herkenytyű volna, pusztán azért, mert az én elhírhedt műhelyemből kcrült ki. A legtöbb darab öt-hat szereplős, de van olyan egész estét betöltő kamaradráma, amelyhez csak egy színész és egy színésznő kell. Ha a fordítói varázsvessző érintésére a SÍRÓNEVETŐ átváltozna franciára-angolra, akkor alkamasint ott keresnéd a francia vagy az angol modern drámaírás derékhadában s talán sem jelentős, sem kiemelkedő nem volna. Magad is tudod s nyugaton itt tanúja lehetnél, hogy ahol az avantgarde kimerül az eredetieskedésben, a „moderneskedésben” avagy a Gutenberg-szedőszekrényvel való játszadozásban, az versben-drámában tiszavirág életű s olyannyira efemer, hogy 15—20 évvel ezelőtt bemutatott

s 5—10 év alatt klasszikussá hült világcsofák ma már, felújításkor — úgy érezzük — többet porlottak-penészedtek-öregedtek, mint bármelyik Strindberg-dráma száz év alatt. Mindig kényelmetlenül feszengek, ha azzal gáncsolnak vagy dicsérnek, hogy „modern” vagyok; hol oly magasztalásnak érzem, amelyet nem érdemeltem ki, hol olyan ráfogásnak, ami elkedvetlenít. A drámában talán még fokozottan igaz, hogy ami nem modorosán, keresetten vagy feltűnési viszketegből az, hanem őszintén üzenelhozó ingerből fakad: a jó avantgarde kétezzer éves hagyományokkal találkozik. Maga Martin Esslin viszolyog a legjobban az „abszurd” színház terminuszától, akit pedig (tévesen) a kifejezés megalkotójának tartanak s ő is csak jobb híján használja. Sem abban a színházban nem hiszek, amely a nyelven visszaperli a kifejezés csődjét (mintha Wittgenstein filozófiája egy rossz ajtón benyithatna a színpadra) — sem abban, amely siri-komolyan veszi magát ugyan, de veszedelmesen közel jár az angol „goonery”-hez: a szójátékokat golyószórózó vad bohóckodáshoz egyetemi rongyosbálakon, ahol minden „benyögésre” malacvisító nevetés a válasz. Így hát már jó előre elmarasztalhat az együgyűség bűnében, mert jóllehet a SÍRÓNEVETŐ 11 drámája közül 9 mondhatni „modern”, azért mindegyiknek van eleje, közepe és vége. Váltig szégyellem.

A HAJSZÁLHÍD közel 600 oldalán a legkülönbözőbb hangvételű versek keverednek. Mi a ciklusos szerkesztési mód értelme — minden ciklus más szerepet jelent, vagy csak más témakört? Nem gondolod, hogy a kozmikus lélegzetű versek és a klapanciák, a magyar problémájú „emelkedett” versek és az erotikus játékok ütnek egymást vagy disszonanciát keltenek az olvasó képzeletében?

A ciklusok azonos hangulatelemek, azonos téma alapján markolják egybe a verseket, ill. költeményeket, rigmusokat, klapanciákat. Csak úgy közbevetőleg említem, hogy magánhasználatra nálam már jó ideje kialakult ez a terminológia: az ügyetlen, hamis és félrevezető „próza-vers” kifejezés helyett mindig verset mondok, a kötött formájú darabokat pedig jó magyar szóval költeménynek nevezem. Minden klapancia hitvány, de a hitvány klapancia is lehet művészi eszköz — ahogyan Bartóknál az érzelgős „smachtfecni” is a Concerto negyedik tételében magasrendű művészetté vedlik a mester kezében. Másként is lehetett volna csoportosítani több mint három évtized anyagát, de hozzám a ciklusos szerkesztés állt a legközelebb; s ilyen értelemben a ciklusok nincsenek lezárva, hiszen ma is írok olyan verset vagy költeményt, amely témájánál, hangulatelemeinél fogva ebbe vagy abba a ciklusba szervezen beletartozik; és még sok darabom fekszik el otthoni fiókokban — egyelőre hozzáférhetetlenül — amelyeket ebben vagy abban a ciklusban tartok számon emlékeimben, de a pusztá memóriára hagyatkozva rekonstruálni nem sikerült. Ilyen messze csákyázó s ennyire széttartó anyagnál elkerülhetetlen, hogy 100—150 oldal távolában olyan témák is megpendüljenek a ciklusok nyalábjában, amelyek mint tételek, talán kizárnák egymást. De ezt csak az olyan figyelmes olvasó veszi észre, amilyen te vagy; talán neked is csupán a tartalomjegyzékben szúr szemet, hogy két hangulat ciklusa disszonáns, sőt szinte inkompatibilis; de az átlag versolvasó sohasem üti fel a könyvet egyszerre — teszem — az

Eroticánál és az olyan „emelkedett” meditációknál, amelyeket, ha a te terminuszodat szó szerint értelmeznénk, a székünkben felemelkedve kell olvasni.

A PANTARBESZBEN azt írod: „fájdalmas volna ugyan számomra, de nem lepne meg, ha valaki is azt hinné rólam, hogy a két táborra szakadt világban valamelyik tábor fullajtárja, szószólója, titkos ügynöke, közveszélyes rajongója, sértődöttje, rokkantja, bosszúállója, reformátora, vagy szelídséget színlelő ámokfutója vagyok”. Magadat, mint író, semlegesnek vagy ideológiátlanak tartod? Nem illúzió ez a különállás? Igaz, hogy az idézett szöveget 1949-ben írtad.

Tilalomfák jelzik, hogy az emberiség — haladtában — merre kanyarog; hogy az „összes lehetséges utopisztikus világok” melyikét választja: melyik az a Nagy Megérkezés, amelyet az előcsapat hozsánnázva üdvözöl, a második nemzedék foltozószabó módjára alakítgat s a harmadik esetleg már oly tűrhetetlennek talál, hogy felkerekedik és elindul — merre? A jóslatok? a hivatalos utópiák? a szabadalmazott Aranykor? a vágyálmok iránt? Nem. Megint csak a tilalomfák iránt: ezekről lehet leolvasni a sok összelevő, széttartó irány eredőjét; s ilyen értelemben minden eszmerendszer vektormennyiség, nem elegendő megadni abszolút mértékben, és hiába tetszeleg saját zárójelein belül a magasabta tézis-antitézis-szintézis hetvenhét vedlésén, ha egészének vektorát nem adjuk meg. Ezt próbáltam eldadogni abban a tanulmányban, amelyet említisz — ami így, ebben a miniaturizált formájában nem olyan ördögös történelmi felismerés. Philostratos említi a nagy neopythagoreus misztikusról és „mágusról”, Tyanei Apolloniuszról írott hagiográfiájában azokat a mesebeli indiai sárkányszörnyetegeket a brahminok hegyeiben, amelyek életidegükbe — agyvelejük közepébe — beágyazva érzik a bölcsek követét, a „pantarbeszt” s ezerszer jaj annak, aki tőlük meg akarja szerezni. Minden allegóriának csak heurisztikus értéke van, akár ókori, akár modern képekben beszél; de talán közelebb jutunk a problémához, ha úgy vesszük, mintha „léteznék” egy tudatfeletti — az emberiség „kéregfölkötti reflexintegrálja” — amelyben a létesülés útjának valóban nekiinduló jövő képletei, tudattartalmak tilalomfák formájában úsznak el. Nagyon igazad van, a különállás jórészt illúzió s hogy mennyire az, azt lemérheted ideges dadogásán, hiszen helyenként olyan, mint az elfojtott sikoly: írása közben a lábam még benne volt a Nagy Facsaróban, éppen ezért ez a tanulmány ennek a fájdalomnak az üzenete is és tanúbizonyosága annak, hogy a fájdalom csak fájdalmat tud regisztrálni, a gondolkodás a tudat oldalsó sávjára szorul. De még csonkán is, a fájdalmat legyűrve, valamennyit sikerült elkapnom az üzenetből, amely azóta kiteljesedett s másutt kifejtettem bővebben. Nem véletlen, hogy üzenetet mondok; első nagy esszém, a VESZÉLYES FORDULATSZÁM alcíme ez volt: „Üzenetek a jövőnek — a jövőből”; s ez a vaskos kézirat mai szóval élve egyike volt az első futurológiai kísérleteknek. Már a harmincas évek elején felöltött bennem az a kézenfekvő gondolat, hogy a huszadik századot csupán huszadik századi koordinátarendszerrel lehet feltérképezni, egyívású munkahipotézisekkel megközelíteni, egyívású történelmi-társadalmi kategóri-

akkal rögzíteni, arról nem is beszélve, ami a második évezred után következik; erre is, arra is a tizenkilencedik századtól örökölt, agyon-revideált, agyon-karbantartott eszközök mindenestől alkalmatlanok. Vallások, ideológiák, eszmerendszerek ájtatos foglya úgy megy át tulajdon századán, mint a vak — kategóriái a jövőnek még csak üres vivőközegét sem tartalmazhatják. Saint Simontól Fourier-ig, Marxtól Nietzscheig a XIX. század „futrológusai” azért láthattak messzebbre kartaiknál, mert feléreztek-felfedezték (és mint normatív elveket, részben megalkották) a XX. század értelmező kategóriáit. Nemhiába rajongott Baudelaire a vallások történetéért — a begyökeredett legendák, a balhiedelmek, az orvoslás, a gondolatrögzítés, az eszközök, az erkölcs, a viselkedés története legalább olyan érdekes, mint az események krónikája. Eszmék eltorzulása, elvetélése, elsikkadása, mutációs szörnyalakzatok beugrása jelzi az eszmék történelmi útját, mihelyt kigondolóikat-felérzőiket félresöpri az útból az elmúlás; s egyetemes tapasztalatunk szerint történelmünk működéstani elve — nem a kivétel, hanem a szabály — hogy a normatív eszméket az események özönárja tövestől csavarja ki s történetünk oly torzalakzatokon keresztül tekereg, amelyek sorrendre a felismerhetetlenségig mások. Az öregedő színész nő nem dicsekszik úgy sikereivel s nem kendőzi ingerültebben kudarcait, mint a beérkezett eszmerendszer; s ha ma értékítéletet mondunk a Bourbon restaurációról, bizonytalannal nem „az Oltár és a Trón” önméző ideológiai serpenyőjét vesszük elő; ha meg a napoleoni restauráció kerül terítékre, sem a sírkövek alatt nyugvók diplomáciai kényeskedésére, sem hajdanvaló párizsi nagybácsi érzékenységére való „regárdal” nem kell kíméleteskednünk a „belle époque”-kal. Ezért idegenedik el ma az ifjúság a tizenkilencedik század szajkózóitól s vonzódik inkább Marcuse-hoz és másokhoz, akik tentákulumaikkal felnyúlva a magasba, valamennyiünk „kéregfölötti reflexintegrálján” (jól-rosszul) megpróbálják felérezni a huszonegyedik század kategóriáit s ha szerét ejtik — hát azok szerint „felmérni” az önmagáról oly sok szépet hazudozó huszadik századot. Nem vagyok semleges, de egyre kevesebbet bíbelődöm meglévő, kurrens ideológiákkal; mindenki annyira filozófus, amennyire alkati meghatározóin, az életkor velejáróin, a földrajzi helyen és a történelmi pillanaton felülemelkedik. A remetehajlam, az eleata életrend hozzásegít a meditatív eszményi előfeltételéhez s ez — a „szabad lengés”. Kommentátorok, előimádkozók erről eleve lemondtak s szinte sohasem „értesülnek” róla, hogy ők maguk mit gondolnának — ha gondolnák s mi volna tulajdon világképük matrixa. Ha a szabad lengést, a szellemi függetlenségnek ezt a filozófus-minimumát meg nem valósítjuk, akkor sem századunk való lényegét nem mérhetjük fel az ideológiák rejtő álarca mögött, sem arról nem lesz halvány fogalmunk sem, hogy manipulátorok, szekták, ál-megujhodások csörömpölő lármájával mitsem törődve — az emberiség hova-merre tart a történelmi időben. Aki szabad lengését nem őrzi meg, az mint a sillabizálni tanított tudós dongó, előimádkozói ügybuzgalommal — odaragadva szaladgál a kész, a befejezett ideológiák kőtábláin.

Végül — mik a terveid? Készül-e újabb regény, vagy van-e remény arra, hogy a kéziratban lévő regények valamelyike ne csak franciául — magyarul is megjelenjen?

„Tervek”? „Remény”?! Terveim kegyes óhajok inkább s a nagy szakról leszoktam. Nyersen kikokszolva itt hever új regényem, meg egy hosszabblélegzetű prózairás indítása, amelynek a műfaját nemigen tudnám megnevezni, szintén itt hányódik műhelyemben két színdarab vázlatával, versek első változatával egyetemben — ha azt kérdezed, mivel játszadozik írógépem; de ennél többet nem szívesen mondanék róluk, mert elmegy a kedvem végleges formába öntésüktől.

Az írás, amíg a nyomdai ólomkoporsóba leeresztve nincs, olyan, mint a kényes per anyaga — *sub judice* — óvakodnék róla valamit is mondani. S ez is, milyen furcsa. Váltig abban a balhiedelemben éltem, hogy az írómesterség az introvertált lelkek sanda megváltása; nem győzők ámuldozni rajta, hány extrovertált író meséli színészeket megszegyenyítő tárulkozással regényötletét, eltervelt színdarabját — más kérdés, hogy megírja-e, hiszen a „Work in Non-Progress” is tiszteletreméltó műfaj s néha a torzó izgalmasabb a befejezett egészénél. Mint az állapotos anya, hasára szűtt szemmel — féltem magzatomat a szemmelveréstől; ez az egyik dolog, amiben ósdi vagyok. A remény — rossz szokás, a csüggedés pedig ritkán éri utol azt, aki felhagyott minden reménnyel. Hátborzongató ám — mint a Tragédiában, „szellemszemekkel” mögélátni egy-egy megjelenő könyv sajtójának: hogy mennyire tekintenek középeurópai kuriózumnak s mennyiben fogadnak el egyenrangú félnek, jóllehet a franciák iszonyodnak a fordítástól; mennyi belőle a gyanús, a burkolt hirdetés, amit a kiadó irat s mennyi az irodalmi viszontbiztosítás, amikor valaki csak azért ír rólam, mert elvárja tőlem, hogy legközelebbi kötetéről írjak a külföldi magyar sajtóban.

És legalább ilyen leleplező a visszhang elmaradása — tegnapi jó barátok, költőtársak elhidegülése; hiszen, mint tudod, van, aki sokallja magát a pusztá tényre, hogy vagyok; van, aki a magyar írás spektrumában olyan „oda-nem-való” dög-idegen sávnak tekint, amelyet eltávolítani, ignorálni a becsület és a dicsőség ügye. Akadnak, akik úgy térnek ki előlem s mennek át a másik oldalra, mint adós a gyűlölt hitelező elől. Pedig soha számon nem tartottam, kézirateim hol-merre barangolnak s ha felfedeztem volna, hogy valakinek ez a nyelvi fürdő öszlönzést ad, én lettem volna a legboldogabb — mint ahogy nem fedeztem fel. Ma már jobbára csak a fiataloktól várok némi lanyha érdeklődést, elnéző megértést vagy azoktól, akik nem győzik a belűzőn számontartását — közböcs feledést. Valamikor én is Hippi Borzalom voltam — amikor még a szó is hiányzott, én is kimutatkoztam nemzedékemnek s lekéredzkedtem a földről, ahogyan akkor és ott a születésemmel foglyulejtett.

S ez vezet el egy másik dologhoz, amiben szintén szentimentálisan ósdi vagyok. Inkább fogyatékoság, dugdosni- és szégyellnivaló: morális lénynek lenni manapság vagy nevetséges balekság, vagy felháborító arcátlanság. Nem tehetek ellene, a permisszív, azaz züllőfélben lévő társadalomban is megvannak még a morális reakcióim. Fanyalgcva iparkodom megérteni a zsenik morális kisiklásait; fél- avagy ál-lángelmék hitvány-sága irtózáttal tölt el — legkivált, ha az Irodalom Köztársasága iratlan kódexe ellen vétenek: az ilyen kilométerekre bűzlik, mint az elefánt-ürülék. Abban sem hiszek, hogy a mindenség ontológiai célja — az irodalom; s hogy esetleges eltűnésével — pl. a Gutenberg-galaktika katalizma-nyomán — bárki is sivalkodnék utána. Amint hogy abban sem hiszek, hogy a tehetségkutatásnak irodalmon kívüli rétegekre —

prostituáltakra, közbűntényesekre kell szorítkoznia (s itt eszembe jut Köstler kísérlete, aki börtönben keletkezett regényre pályadíjat tűzött ki; teljes esztendő kellett hozzá, amíg kiderült, hogy az a betörő, akit nyeretett, regényét kimásolta egy obskurus amerikai besztszeller kötetből, vagyis „lopta a mesterséget”). És itt nem a századokkal ezelőtt élt költő-haramiára gondolok, aki a mi lányunkat-fiunkat, anyánkat-apánkat nem gyilkolhatta le; hanem eleven, farkaskodó környezetünkre a permisszív társadalomban — s tudomásom szerint még nem kérdeztek meg senkit, akit Genét megkárosított, hogy felülemelkedik-e a lopáson, amikor színházba megy; de azt tudom, hogy az ellentársadalom sántító, közbűntényes látomását a társadalomról épp úgy nem tartom irodalmi vívmánynak, mint Genét áradozását fiúszereplője fallikus szépségéről. Vagyis e tekintetben szörnyen ósdi vagyok és nem is teszek engedelményeket a szennyáradat hitványságainak.

Ha viszont élettervetem kérdezed, mindjárt könnyebb a válasz. Megtartani régről hozott fogadalmas életszentségemet, amely megőrzi írásaim tisztaságát — hogy még a trágárság is a szerelem szakrális nyelve maradjon és a szerelem édeni tisztaságát ragyogtassa. A gyarló testben megtartani erősnek a szellemet, hogy utolsó percig kész legyek tönkremenni meggyőződéseimen. Azon lenni, hogy ne essek a szeretlenség bűnébe némelyekkel szemben, kiknek a lábát tovább facsarja az, aminek a sebe az enyémen már begyógyult. Továbbá — hogy úgy, mint eddig, olyan „felháborító nyíltsággal” mondjam-írjam magyarul azt, amit mindenki gondol, de mondani nem mer — oly közvetlenséggel, mintha franciául, angolul írnam-mondanám. Úgyelni arra, hogy eszmém, felismeréseim megváltozása még véletlenül se legyen „szinkronban” az uralkodó eszmerendszer — rendszerváltozásával. Gondolkozni olyan koncentrációval, amelytől elkényelmesedő korunkban annyian elszoknak; megőrizni a szabad lengést. Mint eddig — átugrani a prelimináriákon; előreszaladni. Megszűnni, ha démonom nem súg. Híven követni, ha a kísérlet ismeretlen veszedelembe sodor. Kerülni az ingoványos misztikát, de élni az ítélet felfüggesztésének ephektikus jogával a metafizikával szemben — hiszen ha még emlékszel, idestova negyedszázada, hogy megírtam: az új millénium küszöbét átlépőben amennyit ma atomkutatásra — annyit fognak tudományos metafizikai kutatásra költeni a nemzetek. Naponta újrakezdeni a türelem erényének gyakorlását; végül: kiktartani a rám szabott jelszó mellett — úgy, amint Epikurosz meghagyta volt — „élj ismeretlenül”.

---

mai próza

---

asszonyok gyöngye

HATÁR GYŐZŐ

Valamikor nagyon régen — amikor olyan szegény ember is akadt, amilyen szegény ma már ember nem is lehet — a káprázatos-fényesség Babilon városában élt egy szörnyűségesen szegény ember, bizonyos Anubanini nevezetű. Ez az Anubanini, mesterségére szíjjártó, földhözragadt öntözőmívesek gyermeke volt, annak is a tizenharmadik és az utolsó, aki bezárta anyja méhét; vásárról vásárra koldulva járt, és úgy sodródott el a messzi Lullubu tartományból a tündöklő Babilonba, szépséges gyermekfeleségével, kinek Zenuhabiba volt a neve.

A párocska a városfalakon kívül lakott egy sárviskóban, s abból tengette életét, amit a kapukban haddal lebzselő feslett fehérnép meg a jó rablók kapitánya a küszöbre vetett. Anubanini és Zenuhabiba volt a világ legnyomorultabb emberpárja, s bizony oly hőttségények voltak, hogy a szíjjártót meg a feleségét a város nevezetességei közt tartották számon; mi több, a legenda szerint egy ravasz babiloni aranyhajcsár meggazdagodott rajtuk azzal, hogy — tudtukon kívül — titokban, pénzért mutogatta őket, minden egyes alkalommal feltéve egész vagyonát s még azt is, amit eztán rajtuk keresni fog, egy siklus ellenében, ha valaki náluk szegényebb emberpárt mutat neki széles e Babilóniában.

Anubanini tizenkét bátyja Lullububan taposta a vízikereket egy nagyúrnál, s vaksi-vén szüléi már ahhoz is öregecskék voltak, hogy bóbiskolás nélkül örözzék a kerékvető követ, így hát otthonról nem volt mit remélniük, s oly régen elpártolt tőlük a szerencse istenasszonya, hogy immár nem szánta, de haragudott, valahányszor a szeme elé került e páriák imája. Már megtagadta tőlük olaját az olajkáros, vizét a lajtos, bőrét a cserzővarga, és végezetre az olyan vendéget is nagy tisztelettel üdvözölték, ha panaszosan a perzselő szelű babiloni éjszakákon a putri előtt bebocsáttatásért felvonított — mint a róka meg a pusztai hiéna. Bizony az éhhalál küszöbén állott ez a szegény szíjjártó meg ifjú felesége.

— Jaj nekünk! — zokogott Zenuhabiba — mit vétettünk a nagyságos úristeneknek, hogy ilyen fiatalon kell éhen pusztulnunk?! Miért is teremtettek ilyen nyomorultnak, vagy ha már teremtettek, miért nem adtak tányérkát, tányérkába leveskét, abba beleapritanivalót?

— Haj-baj, bizony-bizony. Meglátogattak bennünket azok a nagyon-jó, nagyon felséges istenek — sóhajtotta mogorván a szegény szíjjártó, és zokogó életpárjára pillantott. A gyermek Zenuhabibának úgy hullott a könnye, mint a záporosó, s már nemcsak a zsebkendője volt csurom-könny, de még a szoknyája csipkeszegélye is. Anubanini csak nézi-nézi, dülled-mered a szeme, és majd kiesik a csudálkozástól, hallga csak: ahova hullnak-hulldogálnak, nagyot koppannak a könnyek a padlón, el-koppannak-elgurulnak; a szegény szíjjártó felemeli — hát uramfia, látja ám, hogy igazgyönggyé változott az asszonyi könnyek minden cseppje.

— Mit ámulsz-bámulsz, édes férjem, te szegény?! — nézett rá zavarodottan hüppögve ifjú felesége, s elgondolhatni, hogy csak annál sűrűbben hullajtotta könnyét, mivel már azt hitte, a szíjjártó az éhségtől az esztét veszttette.

— Bizony, hogy nem vagyok többé szegény! — kuporodott le serényen a szíjjártó, és máris dalolva-nevetve szedte-veddegélte, rakta-rázta tarsolyába a gyöngyöt. — Ehol a, csupa színigazgyöngy, olyan igaz, mint hogy itt zörgetem tarsolyomban, alig győzzem s csak potyogtatom ehol e!

Azzal felmutatott egy marék gyöngyöt, s igen bohókásan kacagott rajta. (Ha a csorba tükörbe tévedt volna a pillantása, gyöngyszín ködökben most láthatta volna a szerencse istenasszonyát, amint fejcsóválva dorgálja magát, hogy elvétette dolgát — azon tünődvést, hogy őt is utoléri a vénség.)

Hát amint a marék gyöngy pergését-csillámlását látta, a menyecske-kének is elmúltott a sírhatnékja; arcocskája kigömbölyödött és azt kiáltotta:

— Akkor hát ma veszel nekem a virágvásáron egy tulipánt!

— Tulipánt a virágvásáron?! — komorodott el kissé Anubanini, s oly méltóságteljes képet vágott, amint az csak egy szegény szíjjártótól telhet. — Ne inkább kukoricamálét elsőbbit?

— Málét hát, de még mézet is belé! — vidámódott neki a menyecske, és már egy amolyan mákos-mazsolás cipóra gondolt, amilyen csupa-csupa mazsola meg mák a cipó ma már nem is lehet; s mit — egyre: hegyre, amennyi cipót mér a pék, mikor a marék gyöngyért egész boltját odaborítja. — Szaladok ízibe pékhez-rőfösékhez, zсібárushoz-árendáshoz, tímárhoz-vargához, s a madárpiacon megkeresem a legjobb galambpecsenyénekvalót, hogy hóttra ne együk mindjárt magunkat ebben a mi nagy gazdagságunkban. Adssza egy marékkal, édes férjem!

Odaadta a szíjjártó a marék igazgyöngyöt, s míg a menyecske oda-járt, gondolatokba mélyedt — már amilyen gondolatok egy szegény szíjjártónak dukálnak. Hogy volna, ha a sárviskót lerontatná s a helyébe palotát — mit is mondok, palotát, azt is lerontaná s annak a helyébe nem is egy, hanem tizenegy várkastélyt emeltetne: minden áldott este az utolsó percben döntené el nagy kényeskedve, hogy melyikben hálna...

Nemsokára az ifjú Zenuhabiba meghozta a puttonyra való elemőziát, a kalitkában a galambpecsenyénekvalót, zsákmányát lerakta a

földre, mely a szegény emberpárnak egyúttal asztala volt; de mielőtt felkötötte volna kötényét, huncut-nevetősen s valamit a háta mögött rejtgetve, így szólt:

— Mit gondolsz, mit hoztam a virágvásárról?

— Ugyan mit hozhattál volna, hacsak nem valami haszontalanságot? — kérdezte Anubanini; mert a szegény szíjjártónak nem járta ki az esze igazában, hogy mi légyen egy ifjú menyecske szíve vágya, a virágvásáron keresztüljövet.

— Ezt a gyönyörű tulipánt! — szólt Zenuhabiba, azzal előmutatta, és a csorba tükör előtt illegve, a hajába tűzte. (Nem volt tükör mégolyan csorba széles e Babilóniában.)

— Kellett is, haszontalanságra herdálni a drága kincset — morgott bosszúsán Anubanini, s felszította a tüzet. Hamarosan elkészült a galambpecsenye, s rögvest nekiestek; az asszonyka nagy vidáman s egyenként becézve minden falatot: — Turbékoljatok csak, gilicéim, szebben már nem is turbékolhatnátok! — simogatta kötényét; a szíjjártó nagyokat mélézva, nagyokat nyelve, s már a finom mákos-mazsolás kalácsnál tartott, azt eddegélte-rágcsálta nagy komoran, el is morzsálta, s mintha egy gondolata elmetélte volna étvágyát. Amikor a szerencse-csontocská cltördelésére került a dolog, az ember úgy tett, mintha észre se venné az asszonyka szerelmes ingerkedését (s ahogy a tükörbe pillant, láthatta volna sértődött haragját a szerencse istenasszonyának, amint újával fenyegeti, s bizony nincs szörnyűbb, mint ha ő kiárasztja ránk haragját) —, bekattantotta bicskáját, és így szólt:

— Ez is megvolt. No most sírjál.

— Sírjak? — bámult el az asszonyka. — Hát ugyan már miért sírnék, édes férjem, amikor úgy belaktam, mint a duda?!

(Nem volt duda mégolyan formás széles e Babilonban.)

— Ne feleselj, asszony, hanem sírjál.

— Hogyan sírhatnék, hiszen olyan nevetős kedvemben vagyok?

— Azt adják meg a nagyon jó istenek!

— Mit, hogy nevessek?! Azt már megadták! — viháncolt örömeiben az ifjúasszony, és szerelmesen a férje vállára borult.

— Sírjál, mordizomadta!

— De mikor nincs rá okom!

— Ha másért nem, a tulipánért!

— Eztán nem múlik el nap, hogy ne hoznál, ugye, szerelmes férjem, hozol a szép szíjjártónénak tulipántot?

— Hozom bizony, hozom a tulipántot, ne félj. De sírás-rívás az ára.

— Még hogy sírás-rívás? — képedt el Zenuhabiba. — Ember, eszednél vagy-e?

— Hallod-e, házam pazarlója, ez nem tréfadolog — mordult rá keményen Anubanini, lekapott a szegről egy hétólmú, vadonatúj bikakorbácsot (alligátorbőrből hasította volt), és az asszony liliomválla felett suhogtatva, így kiáltott: — sírjál-rívál, ha mondom, mert az istenek az atyáim, hogy magam is megbánom, amit veled tészek.

Megszeppent nagyon az asszony, de boldog jóllakottságában sehogy sem tudta komolyan venni a fenyegetést, és éppen csak hogy elbigyeredett. Az embernek se kellett sok, megforgatta feje fölött az alligátorkorbácsot, és keményen végigvert rajta: az ölmos ütések csak úgy zuhogtak Zenuhabiba hátán, derekán.

— Mért versz, mért versz, édes férjem? — kiáltott fel fájdalmasan az asszony — hiszen gazdagok vagyunk! — És térdre rogyott.

— Csak! — üvöltötte magánkívül a megvadult szíjjártó. — Azért, hogy még gazdagabb legyünk. Tulipán kell neked? Már mindjárt neked hajtson Babilónia minden tulipánja?! Házam fecsérője, te felesleges száj! — ordította Anubanini; azzal kikapta az asszony hajából a tulipánt, földhöz vágta, és rátiport.

Tulipánja pusztulása láttán keservesen eleredt Zenuhabiba könnye; gyöngyös csillogással, peregve-koppanva hullott a padlóra mind, hogy Anubanini alig győzte összeszedni. Aznap egész éjszaka verte asszonyát a megdühödött szíjjártó, s oly gonoszul ordítózott, hogy az arralátogató sakálok riadtan menekültek a viskó környékéről.

Attól a naptól kezdve nagyon szomorú élet köszöntött a gazdag szíjjártónéra. A világ előtt eltagadta-titkolta bánatát, s hátának égő hurkáit csipkével-bíborral-bársonnyal takarta; de ha leszállt az est, azt sem tudta, melyik egérlyukba bújjék s milyen kicsire húzza magát.

— „Tulipántot”, mi-iii?! „Mikor hozol nekem tulipántot”, mi-iii?! Várj csak, várj, majd mindjárt lesz neked, hogy ahova nézel, tulipántot káprázol — gúnyolta-gyötörte gonoszul a szíjjártó; s bizony Zenuhabiba asszonynak sűrűn kellett lakolnia azért az egy szál tulipánért.

Hanem a szíjjártók nábobjának semmi sem volt elég. Úgy lett, amint elképzelte: palota helyén tizenegy várkastélyt emeltetett; aranyhintót tartott, színarany a lószerszáma, gyémánt a seszeriszáma — akarom mondani: gyémántszőrű paripája, tűztopáz a zabolája (mert mindenével úgy volt, hogy seszeriszáma, hiszen tengerijével kincset lehetett rekeszteni); de kamarájában hiába állott zsákszámra a gyöngy, hiába vájkált könyékig az igazgyönggyel teli kádakban, sose tellett mindenre, amire vágyott, mert sose volt úgy, hogy egy icipicivel többre ne vágyott volna, s ez az icipici volt az asszony veszte. Ha Babilon tornyában az éjfelet elütötte, előrontott termeiből, hétágú alligátorkorbácsát rázva ráuszult Zenuhabibára, és elbődült:

— A kád fölé hajolni, de lássam is már! Mi az, még mindig száraz a szemed, haszontalan fehérchselédje?!

— Minden könnyem elszáradott. Irgalmazz, kegyelmezz, Anubanini, édes férjem, s bocsáss el szegénységben!

— „Elszáradott”?! Ha! Majd én meglelem a módját, hogy az a kőszikla szíved meglágyuljon s a könnyed is megeredjen.

— S azzal nem törődöl, hogy a szívem megreped?

— Ne szaporítsam a szót, te céda-cemende! Bezzeg cifrálnodni, tulipánra herdálni a drága pénzt, azt tudnád, amíg ki nem rángatom minden szál hajadat, hogy ne legyen mibe tűzted . . .

— Szánom-bánom azt az egy szál tulipánt is, amit vétettem: kitelnék belőle Babilónia minden tulipántoskertje, amennyit vezekeltem érte . . .

— Lárifári! Ríni, de tüstént, sírni-ríni, ha mondom, mert azt a tulipánt már nem csinálod vissza! Hiába csúszol a porban, ölelgeted a lábom, addig innen el nem mozdulsz, amíg ez a kád nem lesz színültig teli színigazgyönggyel.

Azzal megsuholta az alligátorkorbácsot, s ütötte-verte asszonyát, ahol érte, mind sűrűbben, mind bőszültebben — mintha csak megérezte volna, hogy már nem sokáig verheti; mert a boldogtalant elemészttette a bánat, s egy szép napon a gonosz Anubanini azon vette magát észre,

hogy majd beleszakad a korbácsolásba, ám a boldogtalan teremtés többé nem mozdul. Elfelejtettem mondani, hogy a szíjjártó ekkor már király volt. Hogy fennhéjzásból-e, vagy azért, hogy túljárjon a saját szíjjártó-eszén, nem firtatom: királynéját bebalzsamoztatta, a balzsamozókat leölette, a gyilkosokat megfojtatta, s a fojtókat messzi háborúba küldte, a biztos halál elé — hogy ilyenformán megtövecsse a lelket s zavarodottságában Zenuhabiba árnya ne találjon hozzá átkaival.

De amilyen álnokul szerezte királyságát, kétszer olyan álnokul tartotta meg. Tizenkét bátyját — minekelőtte még megtudhatták volna, hogy öccsük lett a király — fővárosába csalta, s a palota árkába dobatta; öreg szüleit Lullububan — hogy hiába ne várják vissza csemetéiket — levágatta. Kiáltók jártak szerte Babilóniában, hangos szóval hirdetve a király jóságát, amiért irmagját is kiirtotta a trónkövetelőknél, s megmentette a birodalmat a pártütéstől; a papok hálaáldozatot mutattak be Merodach-Baálnak, s lullubui Anubanini nagykirály a tartományok üdvözlő követeit ott-tartotta palotájában, és életfogytiglan való lakomázásra ítélte. Ám a vesztegetések, az orgyilkosságok a trónjához vezető hosszú úton, martalóchadak jóltartása, fegyverkovácsok tejben-vajban fűröszteése bizony-bizony: egyet felemészttettek kerek száz kincseskád-jából a királynak, és már csak kilencvenkilenc maradt; márpedig minden király tudja, hogy a kincseskád úgy szép, ha kerek szám.

Mind újabb meg újabb királyasszonyokat hurcoltatott palotájába. Örömmámorban úszva vonultak a fényes asszonyházba; de kedvük nem tartott sokáig; mert amikor Babilon tornyában éjfelet ütött az óra, a szerelmes királyi ölelés helyett a dühödt szíjjártó sújtó erejével ismerkedtek meg, s már csattogott is hátukon az alligátorkorbács:

— Sírjál! — rivalkodott a nagyúr.

De bárhogyan patakzott az új asszony könnye, a szíjjártó többé nem bukkant olyan szelíd, igazgyöngy-termő szempárra, amilyen Zenuhabiba húséges szeme-párja volt.

Egyszer azt álmodta, a sárviskóban tengődik megint, alig lát az éhségtől, majd eleped a szomjúságtól, ajtaját köpdösi-rugdossa a tímár, az árendás, a lajtos, az olajkáros; Zenuhabiba pedig testével állja el a nyílást, és szemrehányó tekintetét urára vetve, egyre kérdegetti: „Mikor hozol nekem egy szál tulipántot?”

Másnap, amikor a temérdek palotában minden elcsendesült és a fáklákat is rendre eloltották, nagy titokban a király egy fátyolos szövettel felkerekedett hálózásából, és átosont a kincsesház sirtornyába, hol bebalzsamozott feleségét őrizte volt. Zenuhabiba ott hevert a kőrvatalon, üveg-tekintetét a boltozatra vetve, fejénél két hosszúra-mártott gyertya lángadozott baljós lobogással. A király körülkémlelt, elfújta a gyertyákat, és alligátorkorbácsát suhogtatva felhágott a talpazatra.

— Ríjál! — sziszegte mentől isszonyúbb káromkodások közepette, mert ilyenkor visszaváltozott kapzsi szíjjártóvá: — ríjál, mert minden isten az atyám, hogy haló prodoban sem lesz nyugvásod a Hétágútól!

Azzal lesújtott, s ölmaival csépelni kezdte a holtat. De Zenuhabiba nem rítt.

Történetesen éppen arra bolyongott egy álmatlan dajka; feltűnt neki a hirtelen setéség a sirtoronyban, s hét-oszlop-hét-rács mögül ez a dajka megleste a királyt; másnap már Babilonban városszerte rebesgették, hogy a fejedelem a királynét még holtában is korbácsolja.

Meghozták a hírét a nép felzúdulásának a hajdúk, s a király igen megszeppent. Tanácsba szólította főembereit. Az irdatlan asztal temérdek közepére egy teli réztenger igazgyöngyöt tétetett, s mellévetette a csupa vér alligátorkorbácsot.

— Lehet-é gonoszsággal vádolni trónján a királyt? — förmedett rájuk.

— Vessen vámot a jóságra a király, cserébe, hogy a jókra kiárasztja dicsőségét — felelte mindöjük helyett a vén Amurafel, az öntözőgátak bérlője.

Megköszönte a tanácsot a szíjjártó, s jutalmul megengedte, hogy ki-ki merítsen a réztengerből, amennyi gyöngyöt csak markolni tud. Azt látátok volna, hogyan ágaskodnak-gebeszkednek az irdatlan asztal temérdek közepére — ám sehogy sem értek el a réztengerig. Ebben a szempercenétben Anubanini intésére a varázsasztal — mert elfelejtettem mondani, hogy Anubanini akkor már gonosz varázsló is volt —, a varázsasztal odafogta a sok nyújtakozó jobbot, és kínpaddá változott.

— Jáj-váj! — sivalkodtak a tanácsosok.

— Nincs szükségünk e törpe lelkekre, kik ily kevéssel beérik! — háborgott a király, és csuklóból lecsapatta jobbjukat. Csak a vén Amurafel nem nyúlt a gyöngy után, hanem egész idő alatt láncon lógó talizmánjával játszadozott; a király meghagyta jobb kezét és kinevezte a Király Jobb Kezének.

Új tanácsosok seregelték a réztenger asztala köré.

— Lehet-é gonoszsággal vádolni trónján a királyt? — förmedett rájuk.

— Tiporja ki az olyanból a lelket, ám hagyja meg életét a király, hogy lelketlenné legyen — válaszolta mindöjük helyett Burnaburiás, egy roskatag agg, számos államművészeti munka szerzője.

Megköszönte a tanácsot a szíjjártó, s megengedte, hogy ki-ki merítsen a gyöngyből. Már addigra meghallotta mind a pórul jártak sivalkodását, s nem mozdult, sőt inkább messzehőkölt a réztengertől — azaz hogy csak hőkölt volna; mert Anubanini intésére a varázsasztal odafogta mindnek a szakállát, és kínpaddá változott.

— Au! Vau! — jajveszékeltek a tanácsosok.

— Nincs szükségünk e nagyralátókra, kik a fejedelem ajándokával nem érik be! — háborgott a király, és levágatta szakállukat-fülüket. Csupán az agg Burnaburiás nem hőkölt, hanem egész idő alatt fülét megtartva, szakállát szorongatta. A király meghagyta szakállát, és kinevezte a Király Fülének.

Újabb főemberek seregelték a réztenger asztala köré.

— Lehet-é gonoszsággal vádolni trónján a királyt? — förmedett rájuk.

— Szólítsa hadba a zúgolódót a király, s akkor majd visszasírja az áldatlan béke sanyarúságát — szolt mindöjük helyett a sima nyelvű Nabunazir, ki még sok királyt akart megérni; amilyen hosszú életűek a kígyók.

Megköszönte a tanácsot a szíjjártó, s megengedte, hogy merítsenek a réztengerből. Ám addigra hallották társaik sivalkodását-veszékelését: nosza köntöséből ki-ki eléapta aranyos tüszőjét, s versenge töltögette gyöngyeit-mindenét a réztengerba, amiye volt. Ebben a szempercenét-

ben Anubanini intésére a varázsasztal elkapta a főemberek torkát és — vérpaddá változott.

— Ujujujuj! — visítottak a tanácsosok.

— Nincs szükségünk az alamizsnálkodókra, akik elorozzák a király harácsát! — háborgott a fejedelem. Szemüket kiszúratta, fejüket leborotváltatta, mint a rabszolgának, s úgy csapatta le; csupán az egy Nabunazir fejét s szeme világát hagyta meg, aki egész idő alatt szemére tapasztott kézzel ült, s nem mozdult: őt megtette a Király Szemének.

Ezután vámot vetett a jóságra, míglén drágább jószág lőn a gonosz-ságnál; a lelkét tiporta az irhája-féltőnek, míglén Babilonban lábra kapolt a lelketlenség; hadba szólította a zúgolódót, míglén visszasírta vak-kának háborítlan sanyarúságát. Ám Anubanini királynak ekkor sem volt nyugovása.

Egy éjjelen különös álmod látott. Keselyű szárnyú, tűzláng tekintetű, szomorú angyal állott előtte, s oly földöntúli lény, kinek sárkányfarkán, bikatestén s orcája nemes vonásain menten megismerszik, hogy a halhatatlanok közül való. A tűzangyal megrebbentette szárnyát, és így szólt:

— Fejed felől addig el nem hárítod a romlást s jaj néked, Anubanini, amíg egy asszony a száanalom könnyét nem ontja érted.

Keselyű szárnyának irtózatossuholására a szíjjártó annyira megrémült, hogy felkiáltott; tulajdon kiáltására, veritékében fürödve ébredt fel, s még akkor is érezni vélte a szárnyuhoágást. Felserkent aranyos nyoszolyájáról, s ágyasházába ment. Rugdalva-rángatva szedte elő asszonyait, s egyik a másik után ott reszketett, mint a nyárfalevél, a szíjjártó könnyörtelen korbácsa előtt. Anubanini ráemelte a hétágú alligátorkorbácsot, és rettentő hangon elbődült:

— ... Szánj!

— ... Szánj, ha mondom!

— ... Szánjatok, de tüstént, mert lesz mindjárt olyan haddelhadd, hogy magam is megszánlak!

De a boldogtalanok csak összeborultak jajveszékelve, s zokogva csupán ennyit tudtak kiáltani:

— Légy átkozott!

Az asszonyház szívszaggató jajgatását a nép is meghallotta, s néma haraggal gyűlni-gyülekezni kezdett a palota körül egész Babilon. A palotájába rekedt király sebtében bezárkózott főembereivel a réztenger asztala körül, elmondta álmát a keselyű szárnyú, tűzláng tekintetű angyalról s azt is, amit az angyal mondott.

— Aki álmát megfejti, azzal a király nagy tisztességet téssen! — hirdette ki.

— Addig nem ül trónján bizton a király, míg minden dolgában a népet cinkossá nem teszi! — mondotta mindőjük helyett Szakhur papifejedelem, egy matuzsálemi korú jós, ki még sok király álmát szerette volna megfejteni.

Megköszönte a tanácsot a szíjjártó, s kegyesen intett, hogy markoljanak a réztengerből. Ám addigra okultak társaik vesztéből, s ugyan vett is mind a tenger gyöngyből illendőképp, de csak egyet-egyet. Anubanini látta, mikor összevillant a sok főember szeme, hogy ily ravaszul túljártak a varázsasztal eszén, és igen megszeppent; olyannyira megszeppent, hogy a palota kapuján kilépőkre rászánt egy-egy surranó nyilvesszőt,

egy zsákot s egy-egy követ benne az egy-követ-fújóknak — s azzal a felvonóhídról hosszú víziútra bocsátotta tanácsosait. Csupán az egy Szakhurnak kegyelmezett — imígy becsülve benne a főkolompost —, s nemcsak életét kímélte meg, de nagy tisztességet tett vele, s kinevezte a Király Nyelvének.

Tetszett a beszéd Anubanini királynak, s nyomban hozzálátott, hogy mind ő gonoszságában cinkosává tegye széles e Babilóniát.

Szakhurt, a Király Nyelvét kinevezte Hazugságügyi Miniszternek, s elrendelte, hogy ezlán minden hazugságot tartsanak az igazság fiókozataiban. Azontúl nem volt az ember igéjének olyan fiókozata, amelyben ne a hazugság zsisbogott volna Babilóniában.

Nabunazirt, a Király Szemét kinevezte Győzelemügyi Miniszternek, s gondolhatjátok, mi volt a dolga. Valahol csak a király hadait vereség érte, a Király Szeme rávetette szemét a véres talpú hírmondóra, s talpából kiolvasta a győzedelmet; nem ültek még annyi diadalünnepet Babilóniában.

Burnaburiást, a Király Fülét kinevezte Harácsügyi Miniszternek. Amiről a Király Füle csak fél füllel hallott, az mindjárt a Király Jószága lett; volt is annyi jószága a királynak, hogy kétfele állt a füle löle.

Amurafelt, a Király Jobb Kezét kinevezte Gonoszságügyi Miniszternek, jobbra nem bízhatván a nép jólétét — hogy érezzék a Király Jobbja Kezének Súlyát.

— Aztán szemfülesek legyetek! — bocsátotta útjára Szemét-Fülét-Jobbját-Nyelvét és minden miniszterét a király; s azok elárasztották gonoszabbnál gonoszabb rendeletekkel Babilóniát.

Amurafel elcsapatott minden bakót, és bevezette az általános hóhérkötelezettséget. Mindenki minden esztendőben egy napig köteles volt ingyen hóhércodni; aki megtagadta vagy elszökött, azon mások gyakorolták a mesterséget. Ekkor mondogatták országszerte, hogy Babilóniában mindenki hóhér s mindenki lóg a szomszéd kötelén.

Nabunazir érdemrendet alapított a haramiaságra, s a mentől magasabb hivatalokat csupán a minél nagyobb haramiák kaphatták meg, a Kiérdemesült Himpellérek — ilyenekből kerültek ki a főminiszterek — ezek még a hátukon, még a könyökükön is fényes medáliát viseltek: mert noha ott jött ki a könyökükön, tartották a Régi Gárda cinkos haramiaságát, minden tisztségükben megbecsülték magukat, s tartották a bitangságot.

Burnaburiás szabad rablást hirdetett és menlevelet a nemes rablónak, a harács harmadéért; új rabszolgapiacot nyitattott, hol mindenki mindenkit árulhatott az erősebb jogán, csupán rá kellett mutatnia s lekiáltania: „itt a vad, itt szalad — egy a siklus, egy a rab!” Azután vagy a bajbajutott váltotta meg magát rabságából egy siklusért, vagy új gazdája fizette ki az árát.

Bevezették az „álorcás poroszlók” intézményét. A poroszlók valamenynyen a király álorcáját viselték, mely vonásaiban a megszólalásig hasonlított a szíjjártóra. Kegyes legendák keltek szárnyra a „jó uralkodóról”, ki álruhában elvegyülve, az egyszerű néppel beszédbe elegyedik. Sohasem tudhatta a babilóniai, poroszlóval-e s vajon nem magával a fejedelemmel beszél: bízott jó csillagában, és lélekszakadva árulta be barátait-atyafiságát, remélve, hogy tetszésre lel a „királynál”.

Szakhur papifejedelem ledöntötte a felséges és világteremtő Mero-dach-Baál szobrát az istenség házában, és a szent tűz fölé Utukkulimnu Főördög bálványát plántálta, egy ocsmány lókoponya képében, mely nevezeték a Gonoszság Csontjának. Egész Babiloniának el kellett vonulnia e fertelmes faragott kép előtt s porig alázkodnia, hangos szóval kiáltva: „Mentől dicséretesb, szépséges Gonosz-Csont, ki lepipáltad Me-rodach-Baált!”

Ám Anubanini királynak mind nem volt elég, s megemlékezett álmá-ról, hogy elhárítsa feje felől a romlást. Királyi rendeletet bocsátott ki, s megparancsolta, hogy minden babilóniai férfi éjjélkor korbácsolja meg asszonyát, e szókkal:

— Szándd a királyt!

Ezerszámra korbácsolták akkoriban az asszonyokat, és a babilóniai éjszakák hangosak voltak a keserű rivalkodástól:

— Legyen átkozott!

De mert még mindig volt olyan bűne a királynak, amelyben nem tette cinkosává a jó babilóniaiakat, elrendelte az elholt hitvesek „beszente-lését” — így nevezték a szertartást, amely az asszony tetemének meg-korbácsolásából állott, s jaj volt annak a férjnek, aki beszenteletlenül te-mette feleségét: már nem is a palota hajdúi — az asszonyok árulták be vagy tépték szét, irigységükben; míg végezetre a népben megzavarodott az ösztönnek barma s a hit angyala. Már akadtak önkéntes „sírkorbá-csolók”, akik ott korbácsolták a temetőekben a földet inukszakadtáig — s csalók, akik egy-egy hamisgyöngyöt csempésztek a friss halott szemére, hogy az örömhírrrel a király udvarlására siessenek: „kegyes nőm holtában szánta a királyt.”

De Anubanininek ennyi sem volt elég, ríva fakadt keserves dühében, hogy mit eszeljen ki még; míglén utoljára elpusztított széles e Babiló-niában minden tulipánt; és a tulipánok feljelentőit, de még a nyomra vezetőt is — gazdagon megjutalmazta.

*

Merodach-Baál világisten még a szemöldökét sem rebbentette, amikor bálványát Szakhur papjai letaszították. Ám látván Niszábá a tulipánok vérfürdőjét, előlépett az istenek szép gyülekezetéből; és a virágisten a világistennek bepanaszolta Anubaninit, a tulipánölőt.

Megismervén a tulipánirtó garázdálkodását a teremtett föld kertjében s látva az istenek felzúdulását templomaik gyalázatán, felgerjedett Me-rodach-Baál haragja, s a világisten elküldte a gonosz szíjjártó ellen Tiá-mátot, a tűzláng tekintetű, keselyű szárnyú angyalt.

Tiámát valamikor maga is jóisten volt, de fellázadt Merodach ellen; büntetésül azóta Gibbil tűzördög szolgálatában raboskodott mint a há-ború angyala, s az istenek azzal verték meg, hogy tűzlánggá változtatták tekintetét, büntetését ugyan tetözve, hogy nem tépték ki szívéből, hanem benne hagyták a jóságot. Attól fogva Tiámát, amire gondolt, csak láng-ban állva tudta elképzelni; ahová pillantott, a szeméből lövellő tűz el-perzselte — és még az is, akit szeretett, akin csüggve-csüggött, az is: halálát lelte szörnyű tekintetében. Tiámát volt a legszomorúbb angyal a Gibbil tűzördög szolgálatában raboskodó angyalok közül, s most őt

küldték el, a Tüzláng Tekintetűt, a szíjjártóból lett király megzabolázására.

A vész hírek megelőzték Tiámát angyal jövetelét.

Egyszerre tizfelől támadt Babilóniára s gyújtotta fel a határmenti majorokat, mert rettentőségei közül ez is egy, hogy egyszerre tizfelől is tud közelíteni; s hiába takarodott előle, a biztosnak vélt menedékben az Ő fáklyái fogadták a menekülőt.

Kétségbeesett sürgés-forgás kerekedett a babilóniaiak országos táborában. A király eleintén forrázott parázssal, füstöléssel-varázsolással hessentette; hadnagyai csali-sáncokkal, csali-palánkokkal s rögtönzött sivatagokkal igyekeztek megállítani útjában, versenyt pusztítva véle, hogy hátha mind e csalafintaságokon Tiámát majd elbáméskodik s megpihen. Nem sejtették, hogy Tiámát — keselyű szárnyát kiterjesztve — nyugodt lebegéssel ereszkedik alá Babilonra, szívefacsarodva s szomorún; mert hiába kapja le tekintetét az egyik nemzetség házáról, hogy a másakra emelje, s hasztalan terelik figyelmét másra együgyű fortélyaikkal: amiről lekapta, *égett*, s amire ráemelte, az a *más* — lobot vetett, s lánholt, mint a szalma.

Akkor már Amurafel, Nabunazir, Burnaburiás és Szakhur meg a többi főminiszter ott ette a sárlevest a palota kútbörtöneiben, s hörögve, fogcsikorgatva idézte Tiámát angyalt, mert már egyebet nem remélhetett. Napestig hallhatta Amurafel rikoltozását a király:

— Tiámát, rettentő angyal! Vessd rá tekinteted Anubanini királyra, emészd el, emészd el!

Menekültek a vizimadarak az égő nádasokból; könyörületért rimánkodva tódultak elő az erdei vadak vadonerdők lángtengeréből; kezes oroslánok kéredeztek a rúd mellé, hogy a szekerekkel valahogyan bekerüljenek a városok biztos köfalai mögé. Ezalatt a fővárosba — új meg új vész hírekkel — egyre-másra érkeztek a pörkölt szemöldökű hírnökök.

A kútbörtönökből fel-feltört a főminiszterek kárörvendő vijjogása; napestig hallhatta Nabunazir rikácsolását a király:

— Haha, Anubanini király! Nézz hát farkasszemet vele, ostoba szíjjártó, Tiámáttal, s majd még élnél sárlevesen, s örömet osztoznál sorunkban!

A király árkot árok után hányatott a város körül, de még el sem árasztotta — a víz már nem volt sehol, s hol Tiámát megpillantotta, odaégték a zsillipek. Ekkor a király prédául bocsátotta a lángnak a fényes palotákat, s köfalat köfal hegyébe varázsolt palotavára körül, hogy égigérő bástyákkal zárja el a lángtengert, mely elnyelte birodalmát s így rekesse kívül a láng tekintetű angyalt. Semmi sem használt; s a király naphosszat hallhatta Burnaburiás örömujjongását kútbörtönében:

— Haha! Veszítsd el, veszítsd el, mentőangyal, jó angyal, Tiámát, ezt a tetvet, Anubaninit, tisztítsd meg a földet Anubaninitól!

Hajnalórán Anubanini arra virradt palotavárában, hogy égnék a kövek és vörösen világolnak a feltátongó nyílások a kapubástyák helyén; hogy a lábak alatt patakokban folydogál a réz — a hulló rostély, a kiolvadt rézpáncélkapuk. Éjhosszat hallhatta Szakhur acsarkodását kútbörtönéből:

— Jövel-jövel! Tipord el, Bikatestű, terítsd le sárkányfarkadnak egyetlen csapásával, Erős!

Anubanini pedig tudta, hogy elkövetkezik, amit megálmodott és jó az angyal.

— ...Ti szánjátok legalább, hát nem szánjátok a királyt?! — kiáltozott haját tépve, a dajkák felé, akik az asszonyházat menekítették barlangokba-pincékbe; de csakhamar onnan is elötört és lábában hömpölygött a tűz, mert Tiámát előlt a sziklának sem volt megállása.

Megemlékezett ekkor a király minden bűnéről, a kicsiről — mert nem az volt első dolga, hogy a gyöngyből egy szál tulipánt vigyen asszonyának — s a nagyról, hogy tulipántemetővé változtatta Babilóniát; és végveszedelmét érezve, végigrohant kincsházán a kádakban álló gyöngy garmada mellett, és a sirtoronyba bebukva, lerogyott asszonyának teteme elé; és hangos szóval fohászokodván imígyen, keserves sírásra fakadt:

— Asszonyok *gyöngye!* Ha megindulnál a bebalzsamozott szemekből s egyszer, még az egyszer az édes szájalommal országomat óton-oltanád s megóton-oltalmaznád!

Érezte, hogy menyétpalástja lángot kap, s már nem volt bátorsága, hogy megforduljon: felmagasodott mögötte s tűzláng tekintetével rámeredt Tiámát, a keselyű szárnyú angyal. Kígyóként tekeregve égett végig mellette a hétágú alligátorkorbács, ahogy övéből kihullott, és ő már várta, hogy a tűz megemelkedik vele, amikor Zenuhabiba balzsamos orcáján, megtörten élemedő szeméből legördült a könny.

Abban a szempillantásban a kincsház kádjaiban a gyöngy garmada mind vízzé változott, és sísteregve oltotta ország-tűzét; s ahogy a tűz visszatakarodott, fokongként hunyt ki Tiámát rabangyal tekintetének lángsugara: a királyasszony tekintetével visszanezett, és állta a tüzet. Az ég kárpitján, dicsőséges fényében maga Merodach világisten sugárzott, s így oldatott fel Tiámát, a jó, Gibbil tűzördög rabságából.

A királynak el-elcsuklott a hangja, úgy zokogott, s homlokát a ravatalkőbe verte.

— Most, ha immár ezt az egyik nagy csudát megtetted — rimáncodott ríva —, tennéd meg azt a másikat is, hogy én újra szegény szíjjártó legyek s te megint oly gyermeki-eleven, indulj meg rajtam, indulj meg még egyszer, asszonyok *gyöngye!*: s ha csak addig, amíg felnyújthatnék neked egy szál tulipántot!

Ám ezt a második csudát már sokallták volna az istenek; mert oly gyönyörűséget kívánt, amely egy királysággal felér. Azért — elrettentő például — meghagyták királyi székében; és a szegény szíjjártónak még egy híján száz esztendeig kellett keserülnie, ami a birodalom gondja-baja s haláláig királykodnia. Tulipánokkal ültette tele Babilont, s népe csak úgy emlegette a Lullububól való Anubaninit, „a jóságos, a kegyes”; de ő naponta szégyennapot tartott, koronás fővel, színarany pellengéren. Mert nagy-nagy irgalmában az ég — hatalommal veri meg, ki lelkében elüszkösödött a közönséges vezeklésre.

(London, 1959)

---

november végén

SÁFRÁNY IMRE:

Elkattintottam a tévét. Vége az esti híradónak.

Ma délelőtt a gyorssal érkeztünk haza Bračról Szabadkára. A szürke lovas fiáker ott állt az állomás előtt. Szerencse, mert rajta gyorsan megtettük a vasútállomás és a lakás közötti utat, így az a 10 fok hőmérsékletkülönbség, ami a földközi-tengeri és a kontinentális éghajlat között most fennáll, nem náthásított meg bennünket.

A levelek között egy pályázatot is találtam. Íme:

PREPIS

HRVATSKO KULTURNO-UMJETNIČKO DRUŠTVO

BUNJEVAČKO KOLO

Broj: 76 Dana 15. XI 1971. g.

SUBOTICA

„ULUS” Sekcija — SUBOTICA, pri Likovnom susretu

Upravni odbor Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Bunjevačko kolo” u Subotici RASPISUJE natječaj za izradu idejnog rješenja za značku Društva, koja bi bila pristupačna širim slojevima članstva. Upravni odbor smatra da bi kod izrade idejnog rješenja trebali biti zastupljeni sledeći simboli: — toranj sa dijelom krova Gradske kuće, — trojak iz bunjevačkog momačkog kola — obavezni tekst HKUD „Bunjevačko kolo” Subotica. Predlaže se boja grada Subotica plavo-bijela. U svakom slučaju Upravni odbor bi uzeo u razmatranje eventualno i druga prihvatljiva rješenja. Za prvo usvojeno rješenje predviđena je nagrada od 1000.— a za drugo 500.— dinara. Vaš prijedlog idejnog rješenja dostavit ćete najkasnije do 15. XII 1971. godine adresiran Društvu, uz bližu oznaku „na ruke tajnika Društva u osobi Marka Horvatski” — preduzeće „Jugokoža”, Subotica. Tajnik Marko Horvatski, s. r.

Az, hogy *másolat* is rajta van a pályázat szövegén, azt jelenti, hogy a Képzőművészeti Találkozó sokszorosította és továbbította. Gyönyörű, hogy még a szint is meghatározták!

A filodendron és a fikusz még ki sem itta egészen azt az egy-egy üveg vizet, amelyeket tótágast állítva a ládák jól meglocsolt földjébe nyomtam, nem is csoda, hiszen csütörtökön délután indultunk útnak. Tehát alig öt napot voltunk oda.

Ebből az alig öt naptól a péntekre és a mára virradó éjszakát átaludtuk a vonatban, tehát a valóságos kiruccanás Dalmáciába pénteken reggel kezdődött és tegnap este ért véget.

A péntek délelőtt Splitben szinte sablonos volt. Elszoktam már attól, hogy éppen mindent hazuról húzzak oda, ezért a kedves utcák végigjárásán, a Peristil, a virágpiac és a pálmásoros part megbámulásán kívül az áruházba is benéztünk. Nylon tiplit kellett vásárolni, meg szögeket, mert a ruhatárban hagyott táskában erre a kiruccanásra kölcsönként villanyfűró lapuit. Lyukakat kell majd fúrnom az udvart határoló kőfalba, hogy a lyukakba tipliket helyezhessek és azokba csavarmentes szöveget forgathassak, van ott a szerszámok között csavarhúzó is, hogy ezekhez a szegekhez odadrótozhassam a szőlőindát.

Ezt rettentően fontosnak tartom, mert az udvarocskába ültetett két szőlőtöke hihetetlenül gyorsan nő. Vörös kecskecsöcsű. Asztali. Tavaly már termett is négy fűrtöt. Egy fűrtöt Milena néninek adtunk, egyet Barba Rokónak, kettőt meg megettünk.

Sikerült a tiplivásárlás. A hajó indulásáig úgy elszaladt az idő, hogy még elfáradni se sikerült. Kószálás, ebéd, kávé. Az egyetemisták plakátokat ragasztottak. Emlékszem, a plakátszöveg a szerb nemzetiségű egyetemistákat szólítja fel, hogy tartsanak velük, mármint a dalmátokkal, hiszen közösek az érdekeik.

A hajón alig volt utas. A fedélzeten ültünk le. Persze a vikendező sokadalom a holnapi járaton fog tolongani. Úgy félúton lehettünk a part és a sziget között, amikor a néhány paddal előrébb helyet foglalt őszülő utasban felismertem az egyik splitskait. Néhány éve már, hogy a hadsereg nyugdíjazta, és ő visszaköltözött szülőfalujába. Széles mosollyal üdvözölt. Szokás szerint megdicsértük az időt. A mi újságra azt válaszolta, hogy szomszédunkkal, Milena nénivel baj van. Az idegek. Splitben volt két hétig a kórházban. Onnan Rabra vitték. Az intézetbe.

Asszonyomat szemmel láthatóan lesújtotta a hír.

Sajnálom én is az öregasszonyt. Furcsa, örökmozgó néni. Már első évben, ahogy odavetődünk, a félig kész tizenhat négyzetméteres palotánkba, villanyunk se volt, és megállás nélkül esett az eső, segített a nőnek halat sütni, meg kecsketejet hordott fel hozzánk bögrében.

Most, hogy hazaértünk Szabadkára, délután látom én, szeretőm nagy rendezkedésben van. A papirosok között matatva egy cédulát nyomott a kezembe.

— Nézd, ezt kollégám másolta le tavaly Boszniában.

Olvasom:

Dobrovoljno vatrogasno društvo Bosanskog Šamca priređuje narodni
TEFERIĆ

program:

1. penjenje uz lipik
2. jedenje šampita vezanih ruku
3. bacanje karike na žive patke
4. trčanje u džakovima

na teferiću mogu se dobiti prvorazredni mezetluci: prase i jagnje na raznji kao i odlična pića.

Svira: naš prvorazredni orkestar.

Hát ilyen is van.

Azt hittem, a szokásos rendtevéis folyik, és csak akkor derült ki, mit tesz az asszony valójában, amikor Milena néni néhány levelét felmutatta. Még egy jó ideig telt-vett a papirosok, levelek, iratok, fényképek között, míg végre megtalálta Milena néni számunkra leg-leg levelét is, amelyben gyermekeivé fogad bennünket.

Most átböngésezem ezeket a kusza sorokat:

Splitska 24/1.

Draga g. Lora i cijela porodica!

Dobila sam od Vas oli Vaših paket mnogo vam se zahvaljujem svima ukupno osobito Vašoj dobroj i ljubeznoj Mami koja me još uvijek ima na pameti. Od dobra stabla dobar rod Bog Vas pomoga svi ste kao jedan sretni bili do groba. Mila moja gospođo puno izvinite što Vam nisam čestitala Novu godinu pošto sam Vas čekala pak sam se nadala da Vam usmeno čestitam baš mi je bilo žao što niste došli. Ali poradi lošeg vremena dobro ste učinili. Stalno je padala kiša one dane pa Vi i Vaš gospodin nikako niste mogli se prošetati do Postira. A sada skoro ima 20 dana dosta lepa vremena kao u proljeće ja nepamtim ovako topla zima ito prvi mjesec januar. Sada draga gospođo ukupno Vam se zahvaljujem svima i želim Vam svako dobro Vama Vašem suprugu Vašoj Mami, vašoj Braći sestram djeci Mladencin i čitavoj porodici g. Peričke kako Mama zna napraviti lijepo slatko baš fino Sada Vam lijepa hvala i želimo Vam svima ukupno svako dobro i ljepo zdravlje Milena i Katica.

Splitska 9. III

Cjenjena gospođo!

Javljam Vam se su par riječi i da Vam odgovorim na Vaše ljubezno pismo koji me je ganulo do suza Moja mila g. nemojte se ljutiti što Vam kasno odgovaran htjela sam prvo vidjeti kakva će biti zima Dakle zimaje bila blaga kao u proljeće a kišaje padala 2 dana i dvije noći stalno 16 i 17 Veljače sada od početka Ožulka do danas stalno zima pao nam je snjeg visok 20 cm. još se nije rastopio tri puta je padao i zmrzao Još imamo leda i snjega Ja legnem rano kao kokoš a dignem se kasno ne radim ništa samo skuhan dan kokoši i kozi i nama Drago mi je čuti što Vaša mama ima novi snahu Ja im čestitam neka budu sretni Vi ste svi dobri paće sve dobro biti Tkoće dati taku Majku jedini Bog pa kako ona tako i djeca njezina svi kao jedan Sada želim ljepo zdravlje nama i Vama svima pada dodju. Vaši Mladenci i daim čestitan usmeno takodjer oću

daim budem pri ruci u što buden moći samo neka čekaju lipa vremena i toplije Konšija uvijek isto malo dana odlazi pa opet dodje i priča Sada pozdravite puno Vašu mamu i Mlad. I sve vaše male i odrasle a napose Vi i Vaš gospodin primite srdačni pozdrav od Milene i Katice.

Splitska 9/3

Cjenjena gospodja Lora!

Dragomije što vamje Muž stiga zdravo kući a mene zaboljela jako desna noga u sredu na 4 čitavu noć nijesam spavala nije ni Katica Kad ujutro listonoša nosi ljek štostemi poslali čitav dan san vas Blagoslivljala vas i muža Poštoje padala jaka kiša 2 dana i 2 noći neprekidno Mislilaje Katica ić u Supetru ali poradi jake kiše nije mogla po ljek Sretni bili oboje baš vas neću zaboravit dok buden i ušto buden moći prama sposobnosti Dragi moji ljek san dobila na 5 dosta hvala 3 dana san ležala u krevet. Još me boli ali dosta lakše. Evo jučer i danas ljipo vreme sunce grije, a prošle sedmice stalno kiša Vrlo mije drago štoćete stignu zajedno na 1. Maja tako ćemo popit ukupno po 1 šalicu crne kafe samo zdravlje paće sve biti Po god... i iskrenosti mogu vas nazvati djecon dakle Draga i ljubezna moja Djeco želin van svako dobro uvijek bili sretni i zadovoljni Pozdravte sve vaše i Obitelj Ivića a vama želi Katica i Milena mnogo sreće i puno zdravlja.

Splitska 2/4

Draga moja gospodo Lorika!

Evo sam dobila od Vas pismo koje meje jako iznenadilo čuti daste bolesna iu Bolnici draga i dobra moja gospodo suznim očima samga čitala i suznim očima Vam odgovaram Pošto iskrenije gospode i bolje za mene nema do Vas svi Vaši su dobri i srdačni ali Vi stemi najviše u srcu kao daste moje djete Ljubezna moja gospodo ja za 1 maj prepemila suhog granja i složila kao slane srdele naručila ribe i htjela zaklat kokoš velikaje kao patka nikad neman odnje jaja pa zatoje velika i debela. Pošto ove godine mi nije koza ukotila male A mleka iman stalno i cjeli zimu sam prodavala i zasebe imala Ja mislila jedno a došlo drugo Ovu poslovicu sam čitala u Školi kad sam bila djevojčica čovjek slaže a Bog raspolaže nitko nezna štoga čeka u životu Teško će biti i Vašen gos. bez Vas isto kao i Vama bez njega ali nadam se Daće biti bolje da razveselite Vašeg supruga a jaćuse za Vas Bogu molit da čim prije se vratite kući i ozdravite Draga moja gospodo Vi ste mlada čuvajtese i pazite kada dođete kući nemojte radit negose odmarajte i pazite sebe Vaš gos... će Vam biti preruci pošto se volite i slažete tako i valja Sada da Vam pišen sada su kod nas lepa premena i toplo ljepo svijeće miriše na naranće zelene voćke brzo će počet cvati loza to je divan miris, trava se zeleni Stalno se radu Vinkerice za novi Vodovod su helikoteri nosili cjevi i ljudi slagaju. Novom cestom su došli za teretna. Puta od Postira sve do vode štoje na vrhu sela Splitske sada neznan kada ćedu nastavit dalje. Ove dane je došlo dosta svijeta na praznike i vidi svoje Vinkerice samo nema moje dobre gospode želin svima Vašim sve dobro Vašoj mami sretno putovanje za Kanadu pozdrav Vašen suprugu a napose Vas voli i ljubi moja Katica i Milena do groba u mojen vrtu imam boba krumpira crvenog i bjelog luka salate veće jedemo pun vrt svega po malo kako san mogla tako san posadila. Ove godine kada što radin brzo

se umorin po svaki dan iden u podne spavat dase odmorin i dase Bogu molin za Vas i moju Katicu na novo Vam želim da čim prvo ozdravite poznata Milena

pozdravite Obitelj Ivić

konšija je kući stalno priča.

Pénteken délután a Milenáról hallott hír borújával szálltunk partra Splitskában. A harangláb mellett lépegetve, hogy egy kicsit feledjük a borút, mondtam nőmnek, hogy itt aránylag fiatalok vagyunk, mert ezt a tornyot a XIV. században építették.

Felsétáltunk tanyánkig. Még ki se fújtuk magunkat, „Gospodja Lora” leszaladt Katicához, de gyorsan vissza is jött. Kérdezte a lánytól, hogy volt-e Rabon az anyjánál. Katica azt felelte, hogy Rab messze van.

Az idén nyáron Milena néni nagy és kövér kacsa nagyságú tyúkjának elfogyasztása után, egy vasárnap Pučištére mentünk kirándulni. Este-felé értünk haza. Talán egy óra hajóút sincs Pučište és Splitska között. Amikor hazafelé ballagtunk, Milena néni éppen a kecske körül tett-vett udvarában. Mondtuk neki, hol jártunk. Én is voltam ott, mondta, 12 éves lehettem akkor. Ez jutott eszünkbe, amikor a Kati lány kijelentette, hogy Rab szigete számára messze van. A 71 éves Milena mamának is bizony messze van Rab, hiszen kétszer-háromszor volt az életben a parton, Splitben és a két szomszédos községen kívül egyszer még Pučištén 12 éves korában.

Még pénteken este átvittük Barba Rokónak, palotánk kulcsárának, azt a kosár narancsot, amelyet ott találtunk odaérkezésünkkor az asztalon. Barba szedhette le a szüret nyitányaként, és akkor kérdezhetette meg tőlünk a levlapon, hogy mi legyen a narancsral, mert az első fagy tönkre teheti a szép termést. A lapját csütörtökön reggel kaptuk meg, amikor a vonatjegy már a zsebben volt. A kosár narancs nem találta otthon Rokót, mindig lófrál az öreg, leadtuk hát a ház népének mondván, hogy másnap benézünk.

Szombaton narancsszüret volt, ugyanis fent a kertben, a padlásról van oda kijárat, egy nagy narancsfa áll. Az első vödör idei saját szedésű narancsot a szomszéd boltos lánya kapta, miután a boltos felesége kedvesen figyelmeztetett bennünket, hogy a levágott narancsokat ne hagyjuk a földre potyogni, mert úgy ütődöttek nem áll el. A másik vödör narancsot vasárnap reggel vittem át a boltos öccse gyerekeinek. A szülők a mezőn voltak. A nagymama akkor ért haza a boltból, amikor már kifelé mentem az üres vödörrel. Köszöntem neki, és magyarázat-ként hozzátettem, hogy az apróságoknak hoztam egypár narancsot. A harmadik vödör narancsot Ferenc szomszéd kapta, szintén vasárnap reggel. Ferenc szomszéd szombaton este ért haza, az idő tájt, amikor mi is sétánkról megérkeztünk. Séta közben, akkor, találkoztunk Barba Rokóval. Szívélyes kézzel közepette meghívtuk másnap reggelre kávéra. Azt mondta 9-re jön. Jött is 9-re. Szombattal véget ért a szép napsütés. Barba Roko vasárnap reggel 9-kor már esernyővel jött. Feje felett saját esernyőjét tartotta nyitva, hóna alatt pedig az én esernyőmet hozta. Egyszer, úgy látszik, itt érte az eső, akkor akasztotta le a falról és vitte magával. Baljában meg a kosarat hozta, amelyben a narancsot mi vittük volt. A kosárból egy nagy üveg vörös bor került elő meg két gyö-

nyörű gránátalma. Nem felejtette el az öreg, egy éven át észben tartotta, hogy asszonyom él-hal a gránátalmáért.

A boltos öccse az egyik gyerekekkel, még szombaton, egy műanyag stacionliban, sütött olajbogyót küldött. Nincs az a sós lében konzervált, töltött, csemege olajbogyó, ami az ilyen tepsiben forrosítottnál jobb. Barba Rokótól kaptunk ilyen csemegét tavaly, most meg mi kínáltuk meg. Kitől való? — kérdezte. Mondtuk. Roko rábólintott, és panaszkodni kezdett, hogy neki az idén nem termett.

Szemezgettük az olajbogyót, és az öreg vörös borával locsoltuk. Szóba került Milena néni. Barba Rokón látszott, hogy sajnálja a kis fürge nénit. Valószínűleg neki is rokona. Hiszen ez a néhány száz lélek a faluban egytől egyig szegről-végről rokonságban van.

Hát bizony Barba Roko is mondta, hogy Ferenc szomszéd is hozzájárult Milena néni megbetegedéséhez, de a közvetlen ok egy öregasszony halála volt. Az öregasszonynak, aki nemrég halt meg, valami örökség-része maradt Mile, első vagy második férje, halála után. A két öregasszony ezzel kapcsolatban egymás között ki is egyezett valahogy. Milena néni fizethetett is valamit annak idején a megboldogultnak, mert szent volt a béke közöttük. Ott a faluban ugyanis az ilyen vagyoni ügyeket letárgyalják, elintézik egymás között, és a béke ezzel időiegesen helyreáll. Amíg valami új patália nem keletkezik. A falu egy öböl mélyén van, dombok között. Egy ilyen fekvésű lakóhelyen nemcsak lát-szik minden, ami történik, de minden hallatszik is. Ezért a szócáták fergeteges hangzavarrá fokozódnak. Aki a helyi perpatvarokon kívül áll, éppen semmit sem érthet, ám a résztvevők pontosan tudják, ki mikor mit kiabál. A szóbelileg rendeződött ügyek így egy ilyen nagy grimaszú patáliában időnként újrarendeződnek. Ám, ha meghal valaki, akkor változik a helyzet. Milena néni esetében változott. A megboldogult rokon néni egyik örököse igényt támasztott Milena néni férje hagyatékának egy részére. Ez az igénytámasztás persze újfent verbálisan ment végbe, mégpedig úgy, hogy az illető látogatást tett Milena néninél. Ez a látogatás persze az egész falu füle hallatára ment végbe. Utána Milena néni megbetegedett.

Az egyik gránátalmát felvágta „Gospođa Lora”, és amíg Barba Rokóval boroztam, ő a gránátalmát majszolta. Említettem az öreg kulcsárnak, hogy Katicának „messze van” a Rab szigetén működő azilum, nem megy az anyját látogatni. Az öreg szomorúan nézett maga elé, és halkán mondta, hogy hiába lenne a látogatás. Milena néni senkit nem ismer meg.

Ferenc szomszédot szemmel láthatólag zavarba hozta az a vödör narancs. Kapkodott, nem tudta, mivel kínáljon. A lapos kövek alatt, amelyek ott a cserepet helyettesítik, mert Ferenc a padláson lakik, viklizetlen padláson, turkált valami polcféleségen, pálinkát keresett, hogy megkínálja, de az üvegek üresek voltak.

Ferencet és az üvegeket egyszerre kell említeni, mert ha otthon van, a szigeten, mindig az üvegekkel van kapcsolatban. Sose viszi lógatva a tele üveget. Mint a zsákot, vállára teszi, úgy viszi, nehogy véletlenül kicsússzon kezéből. Ebben a faluban, ahol minden tisztán hallatszik, még akkor is, ha nem kiabál az, akinek mondanivalója van, Ferenc hangja mindenkién túlesz, mert Ferenc, ha egy kicsit felönt a garatra, kiabál. És ez bizony nem ritkán fordul elő. Lapos kövei alatt gyönyörű hang-

játékokat rendez, és Milena néni leveleiben az, hogy a szomszéd beszél, ezeket a hangjátékokat jelzi. Lehet, hogy egy kicsit a delirium is közre játszik ezekben a hangjátékokban, mert Ferenc színésztehetség, és amíg teljesen le nem issza magát, ami azt jelenti, hogy csak érthetetlen mondatfoszlányokat motyog, nagy előadások folynak a padlásszobában. Néha öt-hatféle hangsúllyal és hangszínnel mondja a magáét, mintha egy beszédes asztaltársaság ülne szobájában, ahol egy kis padon kívül más ülőhely nincs. Az egyik ilyen hangjáték csúcspontján Ferenc drámai hangon felkiáltott: „Tábornok úr, bocsánatot kérek! Ne vágjon a szavamba, ha beszélek!”

Ferenc szakember. Számológépeket javít rövid vándorutain, és a vándorutak elég gyakoriak, mert gyorsan nyakára hág a tiszteletdíjaknak. A narancsfával szomszédos kertecskéjében a nyáron paradicsomot termelt. Számomra az adag az ott termelt paradicsomból Ferenc zsíros kalapja volt. Telerakta, és átnyújtotta a kerítésen. Ilyenkor szelíd polgárnak látszott, ám a hangjátékok közben mindenkiről leszedte a faluban a szenteltvizet. Akik soron voltak, néha visszaszóltak, de ez csak fokozta szónoki képességét. A hangjátékok vége felé már nem tudta megkülönböztetni az ilyen visszaszóló hangokat, ekkor így tett igazságot: „Ha asszony vagy, kurva vagy, ha férfi vagy, kurafi vagy.”

Milena néni se maradt ki ezekből a hangjátékokból, de a lánya se, akihez furcsa lírai aláfestésben szálltak Ferenc szavai. Mert Katicának egy mondata nagyon fáj Ferencnek. Ezt a mondatot gyakran idézte: „Inkább kurva leszek, mint a te feleséged.”

Barba Rokónak tavaly Párizsból irtam egy üdvözlő lapot, és az ilyesmi persee nem maradt titok a faluban. Paradicsomlocsolás közben Ferenc egyszer átszólt hozzám, a narancsfa alatt ültem éppen, hogy út előtt áll. Megkérdeztem tőle, hogy hova utazik? „Caracasba”. „És mit csinál majd Caracasban?” „Egy találmányom van ott regisztrálva, és azt akarom módosítani.” „Milyen találmány, ha szabad érdeklődnöm?” „Fémpénzszámláló gép.”

Ferenc volt már egyszer Dél-Amerikában 1948 után. Néhány éven át dolgozott ott, és húsz kiló kávét hozott haza. Azt hitte, nálunk aranyat ér a kávé. Azóta csak néha említi Dél-Amerikát, de padlásszobájában szép spanyol dalokat énekel időnként.

Nagyon megköszönte a narancsot, és egy fél óra múlva ő jött át hozzánk, egy tányéron négy fonnyadt bőralmát hozott. Megittunk egy kávét, és búcsúzáskor majdnem az asztalon felejtette a tányért. Ebédre is hívott, de kimagyarázkodtunk. Néhány kis halat láttam a narancsos látogatáskor az asztalán, abból akart valószínűleg ebédet kreálni.

Ferenc is kijelentette, hogy nagyon sajnálja Milenát.

Nagyjából ez történt a szigeten.

Hétfőn reggel, ez 29-e volt, kevesen utaztak. Barba Roko kijött a hajóhoz búcsút venni tőlünk. Amikor a kikötő felé lépkedtünk, néha hosszú ez az ötszáz méteres út, megakadt a szemem az emlékműn. Az emlékmű talapzata egy kőköcka. A kőköckába valami koszorúféleség van vésvé. A kőköckán egy keskenyebb kőoszlop áll, és a kőoszlopon egy ormóttan faragott ötágú köcsillag. A kőoszlopba vésték a fasiszták áldozatainak nevét. Milena néni második férjének neve is a kőoszlopon van. Tévedésből lőtték le az olasz katonák, ugyanis itt a szigeten sok egy-

forma nevű ember van, és Milena néni férjét éppen úgy hívták, mint az egyik ellenállót.

A virradat a tengeren ahhoz hasonlít, aki nézi. Hétfőn reggel szép kontrasztos virradat volt. Kelet felől fényes csík volt a vízen. Sirályok nem mutatkoztak.

„Gospoda Lora” meg is kérdezte tőlem, hogy hol vannak ilyenkor a sirályok. Mondtam neki, hogy alusznak. És azt is megkérdezte, hol alusznak a sirályok? Mondtam neki, hogy a házukban, de ma ünnep van, és nem húzták fel a csörgőórát.

Split kísértetiesen kihalt volt, de szép világos reggel kerekedett, és olyan szórt fényben és ember nélkül a várost még sohasem láttuk. Persze nekünk a város csak a Palota. A Split melletti Solint is, akárcsak túl a sziget belsejét tartalék látnivalóként őrzöm. Legyen máskorra is új látnivaló. A két kis táska rozsmaringgal, a négy bőralmával és a fáról szárral-levéllel együtt lemetszett narancsokkal, no meg a feladatát teljesítette villanyfűróval a ruhatárban hevert már, mi meg úgy egymást karolva, ténferegve bámészkodtunk: Szfinx, oszlopfő, utca, tér, ház, pálmator. A pénteken frissen kiragasztott egyetemista falragaszokat egytől egyik letépték.

A néptelen főtéren éppen a halcsarnok melletti vendéglőnk felé indulunk, és Ferencen mulattunk, aki a narancsra revánsként előző napon azt a négy kis bőralmát áthozta. Kávéivás közben egyenként kérdezett meg bennünket, hogy magyarok vagyunk-e. A két igentől mintha lelke békéje még nem maradt volna teljesen veszélyen kívül, ezért újabb kérdést tett föl nagy adag jóindulattal, így valahogy segíthet egy ügyeletes tanár a dolgozaton izzadó szimpátiájának, és a kérdés, amely így hangzott, hogy katolikus vallásúak-e, egyidejűleg röpült mindkettőnk felé. Igenünkre Ferenc fellélegzett, és a legszabályosabb frázisokkal örömet fejezte ki afelett, hogy közös a vallásunk.

Ott a téren is, a pálmás parton is és a kikötőben is zászlók hirdették a köztársaság napját. Az üzletek zárva voltak. Be akartunk ülni ott a téren egy büfébe kávét inni, de ott csak állva lehetett fogyasztani. Megyünk inkább, mondtuk, tintahalra. A lokálból kijövet találtuk magunkat szembe Juliettával. Mert Juliettának neveztük el végérvényesen a drága nőcskét, persze mielőtt ez megtörtént volna, a sült tintahal fogyasztása közben néhány nevet rápróbáltunk, izlelgetve, melyik illik jobban rá. Úgy találtuk, Julietta ráillik kopott voltára, mert kopott volt a drága. Gyűrött esőköpenyt húzott fel elől végiggombos ruhácskájára, és mezítláb bújt valami szintelen csatos félcipőbe. Külön élt az egyik szeme és külön a másik, és felváltva álcázták ezek a szemek magukat szép színes üvegszemekké, ám, ha párosan néztek a térre, az emberre a téren vagy az üvegsorra a sőtésben, mintha fényévnyi távolságból közvetítették volna a látottakat a koponyacsont mögé, oda a sötét kócos haj alá, amelynek tetején mint a fiatal Chaplin fején a kalap, félreacsapva vörös paróka virított.

A névadás után mondta Lóri, hogy Juliettával még ma találkozunk.

Találkoztunk is. Nem mindjárt az olajban sült tintahal után, hanem délben, amikor már az ünneplő spalatóiak kivonultak a napsütéses ut-

cákra. A diákközpont előtt akkor már sokadalom volt, és két ügyeletes egyetemista sokszorosított röplapokat osztogatott. Egyet nekem is a kezembe nyomtak.

Julietta már egy kissé bizonytalanul lépkedett a parti sétányon, amikor az ünneplő ruhába öltözött dámájával karöltve sétáló úr elé állt, és rákacsintott. Az úr csodálkozva nézett rá, de Julietta nem tágitott, oda-szólt neki: „Most nem ismersz meg? És amikor kamatyoltál?”

Fölmentünk a hajóvendéglőbe, és már az egyik part felé néző asztalnál ültünk, amikor Julietta megjelent a hajóhídon. Hangzavar keletkezett a hajóvendéglő személyzete között. Egy nérói hang a többi fölé emelkedett: „Dobjátok a tengerbe!” Julietta visszavonult a hajóhídról, de nem hagyta magát. Megállt a parton, szépen egymás mellett álló szintelen félcipői felett szétgombolta és, mint egy kamaraszínház függönyét, előkelő mozdulattal szétlebbentette kis ruhácskáját, hüvelyk- és mutatóujjaival sirályszárnyakat játszott, midőn a sirály széttárt szárnyakkal vitorlázik a hullámok felett, úgy tartotta szétgombolt ruháját. Arcáról angyali nyugalom sugárzott, valami szép, valószínűtlen derű, amely azt sejtette, hogy Julietta még mindig azt hiszi, hogy megkopott pőresége igéző, férfinépet kalandokba csaló... És kacsintott. És mosolygott. Az ünneplő ruhákban sétálók felett vitorlázott. Mintha észre sem vette volna, hogy tisztos matrónákat, tekintélyes városatyákat, előkelő üzletembereket, ünneplő hajviseleteket riaszt, divatsikolyokban, ékszerekben ékesítetten páváskodó dámákat botránkoztat.

Mintha újra és újra felhangzott volna fülében a taps, ezt a ruhát szét-táró jelenetet néhányszor megismételte.

A szünetekben rövid szócsatákba keveredett, sírt, nevetett, tétován bámult, vidáman kacsingatott.

Amikor a katedrális tornyából a déli harangszó végigzúgott a zászlók, a tépett falragaszok, a szétdobált röplapok, a pálmák és Dioclecianus palotájának kövei között, Juliettát már nem láttuk.

Hajnalodik, meghámoztam az egyik bőralmát és elfogyasztottam. Milena mama levelei felett eloltottam az asztali lámpát.

Splítből hazatérni nem nehéz. A délutáni film után már be lehet szállni a Diocletianus expresszbe. Egy alvás, és Belgrádban van az utas, ahonnan indul a Pannonia expressz, és még délelőtt Szabadkára érkezik. Tegnap délben már, az ünnep másnapján a szerkesztőségben voltam. ÚJ VILÁG NÉGY SARKÁBÓL oldalt kellett összeállítanom, mert kitört a háború Indiában. A fényképeket ollóztatva az egyikken bengáliai tömeg vonult, a tömeg felett zászló lengett, és a csapat élén menetelő, magasra tartott jobb kezében egy férfifejet tartott. A képaláírásban azt olvastam, hogy az a fej egy pakisztáni tiszt feje.

A főnököm a postát nézegetve, böngészgetve, mosolyogva mutatta, hogy az egyik külvárosból meghívót kapott egy ünnepségre. Az ünnepségen az új kommunális objektumok megnyitása szerepelt, és a meghívó mellett egy pici, négyzet alakú pecsételt papírlapon ez állt: Egy ebéd. A főnököm, hogyha elért volna erre az ünnepségre, egy ebédet kapott volna. Hogy még érdekesebb legyen a meghívó, a szövegben ékes szerbhorvát és magyar nyelven az állt, hogy az ünnepség a felkelés napján

tartatik meg. Az angyalát! Hát már oda jutottunk, hogy a köztársaság napját összekeverjük a felkelés napjával? Ha másról nem is, arról eszünkbe illene hogy jusson, hogy az egyik ünnep nyáron van, a másik meg november végén.

Megvirradt. Az ablakhoz lépek. Őszi eső szemerkél. Lám, Kamenko Katićnak újra igaza volt.

Szabadka 1971. november 30-án

---

kató

SZIRMAI KÁROLY

Marjay először egy június végi délután látta. Csak nemrég jött haza az irodából, amikor öreg háziasszonya bekopogtatott.

— Egy leány keresi — szól be, résnyire nyitva az ajtót. — A nagykapuban várja — tette hozzá.

— A nevét nem mondta?

— Nem.

Marjay nem tudta elképzelni, hogy ki lehet a lány. Csöppet sem sietve, kiment. Mikor hosszú lépteivel elhagyta a tujabokrokkal sűrűn dár-dázott gyalogösvényt, megpillantotta a leányt. Ott állt a rácsos nagykapu előtt, világosbarna kartonruhájában, láthatóan idegesen. Alacsony, fekete copfos lány volt, tömzsi, telt keblű, alig több tizenöt évesnél. Szép kezében egy könyvet tartott, s néha meg-meglegyezte magát vele.

— Jó napot! — köszöntötte Marjay, bemutatkozás nélkül. — Hallom, hogy keres.

— Igen, egy könyvet hoztam. Dudás Kálmán tanár úr küldte Topolyáról.

Ahá, költőbarátja — gondolta Marjay. Jobban megnézte a leányt. Telt, kreolos arca néhol szeplős volt, fekete haja erős, vastag szálú, hosszú pillás szeme nagy, sötétkék, szája piros, kicsattanó. Egészben véve inkább szépnek volt mondható, mint csúnyának.

— Tanítványa talán? — kérdezte Marjay.

— Igen — válaszolta a leány kellemesen csengő hangján.

— Hát köszönöm, hogy elhozta a könyvet. Majd megírom barátomnak. De nem is kérdeztem, hogy önt hogy hívják.

— Fodor Katónak.

— Úgy? — mondta Marjay, s csak magában gondolta, hogy bizonyára Fodor Albert leánya, akivel 1945 télelején, egy magyar frontülésen, súlyos összecsapása volt, mert többedmagával ki akarta rendelni a túlnyomóan szegény magyar asszonyokat és lányokat több heti mezei munkára, amikor jórészt amúgy is elvesztették az 1944 késő őszi, még

helyre nem állt rendű, zavaros időkben férjüket, levante fiukat, testvé-
rüket, s amikor a legzordabb időkben éhesen, zsákba csavart lábbal
jártak ki a határba, hogy a földeken maradt sok kukoricát letörjék,
mialatt gazdáik odahaza, a felszabadulás örömeire, hetekig tartó nagy,
sokszor éjfélbe nyúló mulatozásokat rendeztek librai cigányok muzsika-
szója mellett. Lehet, hogy a leány nem hallott összeszólalkozásaikról, de
Marjay nem törődött vele, rég túl volt a sérelmen, s annak idején, bár
megkésve, végül is a jobb belátás diadalmaskodott.

Kezet nyújtott a lánynak.

— Nem tartóztatom tovább, Isten önnel — mondta elkészönlve.

Amint a fenyőparkos teleprész hátsó, kiserdő melletti lakása felé bal-
lagott, nem nézett vissza a lány után, de lelkes, sötétkék szeme, vala-
mint erős szálú, fekete haja egy ideig megmaradt emlékezetében. Ké-
sőbb azonban elfelejtette, mint ahogy elfelejtette azt a néhány embert
is, akik Fodor Alberttel együtt a frontvezetőségben az ostopufogató-
kat képviselték, s nem az emberszeretetet, az összefogva építő szándé-
kot, de akik lassan háttérbe szorultak, s mint oda nem valók, később
lassan teljesen kimaradtak.

November vége felé keveredett váratlanul Kató újra az útjába.

Marjay a belgrádi központ által akkor létesített tervgazdálkodási osz-
tályban dolgozott, s naponta nyolc óráig jelentést kellett kapnia az előző
napi termelésről, hogy időre földolgozhassa és jelenthesse rejt szóval a
belgrádi központnak. Az eléggé bonyolult jelentéseket azonban többször
órás késéssel kapta meg. Túrelmetlen várakozásában bosszúsan tár-
csázta föl a normaosztályt, azt a tisztviselőnőt kérve a telefonhoz, aki a
jelentéseket csinálja.

— Nincs itt — válaszolták többnyire.

— Ha megjön, azonnal hívjon föl — mondta Marjay, és letette a
kagylót.

De a hívás, mint mindig, elmaradt. Helyette a kész jelentést hozta el
imbolygó lépteivel a hosszú lábú, sovány, szőke frizurás küldöncleány,
Erzsi.

Egy ízben aztán mégis Kató jelentkezett.

— Ki beszél ott? — kérdezte Marjay.

A telefonrecsegéstől csak azt hallotta világosan, hogy:

— Kató.

— Szóval ön csinálja a jelentéseket.

— Én.

— És miért nem küldi őket idejére ide?

— Mert nem lehet, kérem. Míg végigjárom a földszintet és emeleti
állomásokat, mindent följegyzek, majd visszamegyek az irodába, elké-
szítem az összehasonlítást, kiszámítom a százalékot és kitöltöm az úr-
lapokat... Tessék, kérem magát a helyembe képzelni — válaszolta egy
szuszra, fáradhatatlanul pergő nyelven, de csöppet sem bántó vagy kel-
lemetlen hangon Kató.

Marjay megérezte, hogy nagyon bátor kisleány áll a vonal másik
végén, s ágál harcosan, a maga igazát védve. De nem igyekezett magát
beleéltni helyzetébe, hanem az átalakulás kezdeti éveinek átvett szóla-
mával egyszerűen rávágta:

— Nem fogadok el semmi kifogást. A jelentés ezentúl nyolcra itt
legyen! — és letette a kagylót.

Mégis másnap, amikor imbolygó járásával ismét megjelent a magas, agyonondolált hajú, kancsal szemű küldöncleány, nem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze:

— Ugyan mondja, Erzsi, ki az a KATÓ?

— Jaj, hát Marjay úr nem ismeri Fodor Katót? Azt a kis, fekete copfos, sötétkék szemű leányt? Ő a legjobb az összes gyárban és nagyirodában dolgozó „poénterkák” (pontjegyzők) közül. Vele soha sincs baj. Míg a többi... — S itt legyintett egyet a kezével. — Biztosan látni tetszett már Katót délutánonként a kijáratnál. Az apja egyébként igazgató a cementkögyárban.

De Marjay félbeszakította áradozását.

— Igen, tudom már, kicsoda.

S mikor a küldöncleány elment, csöppet elgondolkozott. Milyen különös. Sose hitte volna, hogy újra összekerül Fodor Albert leányával. Még kevésbé, hogy itt, a gyárban. S néki is felelősen munkájáért. Ha most bosszúálló akarna lenni, bizonyára kínálkoznék rá alkalom. Eh! — fordult gondolataival másfelé. — Vajon miért hagyta abba Kató a tanulást? Miért nem iratkozott az ötödikbe? Vagy apja talán azt gondolta, hogyha mások ülhetnek — többször csupán elemivel — még vezető állásban is, miért költsön tovább leánya taníttatására, mikor az kenyerét így is megkeresheti? Mert nem kétkedett abban, hogy Kató fölvételénél szerepet játszott apja befolyása is. Csak azzal magyarázhatta, hogy fiatal kora ellenére alkalmazták a gyárnál.

Két hétre rá újabb meglepetés érte. Egyik betanított tisztviselőnőjét más helyre osztották be, s helyébe Fodor Kató került osztályába. A személyügyi osztály főnöke, Madžar Stipo, maga vezette be.

— Bemutatom, Marjay néptársam, Fodor Katicát. Ezentúl itt fog dolgozni — közölte. — Megkérem — folytatta —, vezesse be mindenbe.

Marjay jó képet vágott, és biztosította, hogy mindent el fog követni betanítására. Stipo — gondolta — bizonyára megígérte Fodor Albertnek, hogy lányából csinál valakit.

— Akkor jó munkát! — köszönt el a kis ember.

A tömzsi, fekete copfos leány tehát ott maradt. De most nem tapasztalt viselkedésében semmi ellenszenveset. Mindjárt fölálalta magát.

— Mi lesz, kérem, a dolgom? — kérdezte csengő hangján, hosszú fekete pillás szemét kérdően rávetve.

— Egyelőre az, amit elődje végzett — válaszolta Marjay egykedvűen. S odahúzott a szomszéd asztalról egy iratgyűjtőt, kivett belőle néhány kimutatást, szétterítette, s elkezdte magyarázni, mit hogyan csináljon.

Kató, aki ezúttal sötétkék szövetruhába volt öltözve, föléje hajolt, könnyedén rádőlt domború keblével, s úgy hallgatta.

Marjay hirtelen nem tudta, mit gondoljon. Csupán egy gyermeklány minden mellékgondolattól ment, önkéntelen mozdulatát lássa-e benne vagy mást is. Mégis inkább az előbbit föltételezte. Ezért úgy tett, mintha észre se venné. Később azonban alkalmat keresett, hogy fölálljon s véget vessen a helyzetnek. Nemcsak azért, mert más is megláthatta, hanem, mert nem akart vele visszaélni. Mindenesetre naiv teremtés — állapította meg. — Mert csak az simulhat így hozzá, semmi rosszra se gondoló bizalommal.

Pillanatnyilag csak őt látta, s nem gondolt apjára, egykori ellenfelére arra a széles konok arcú, szurokfekete hajú és bajszú emberre, aki 1945-

ben egyszerre munkássorból került föl a gyár élére, ahol azelőtt dolgozott.

— Most lásson hozzá, próbálja csinálni, s ha valamit nem tud, kérdezze meg — mondta Katónak tárgyilagos hangon, bár nem volt neki mindegy, hogy elvették betanított tisztviselőnőjét, s hetekig kell majd Katóval foglalkoznia.

Vajon mit szólna — kísértette a gondolat —, ha egyszer megemlítené, hogy apja azon az emlékezetes nagygyűlésen mily ádázul támadt rá? Vajon van-e egyáltalában róla tudomása? . . . Bár nem hitte.

Később elkérte munkáját, hogy átfussa és ellenőrizze. Főképpen írására volt kíváncsi. Érdeklődéssel nézte széles vonásokkal húzott, ellaposított, szokatlan betűit, amelyekben még érzett az iskola, de amelyekben már kialakulóban volt a gyermeklány egyénisége.

Számjegyeiben is a szélesen húzott vonások érvényesültek. Kivált a hármasban, négyesben, kilencesben és nullában.

Meg is jegyezte:

— Ha ilyen nagy hasú számokat ír, keskeny lesz a rubrika.

— Tudom — válaszolta Kató halkán, beismerően.

Utána hibáira hívta föl figyelmét.

— Ha nem volt biztos, miért nem fordult hozzám? — kérdezte. — Nézze: ezt így kellett volna csinálnia.

Kató odament hozzá, és fölébe hajolva, keblével ismét rádölt, s úgy nézte.

Marjayt feszélyezni kezdte a fiatal leány testi közelsége. Mégis legheylesebbnek azt tartotta, hogy úgy tesz, mintha nem venné észre, s a jövőben kiküszöböl minden kínálkozó alkalmat.

Néhány hét múlva megállapította, hogy a leány feledékeny, mert újra és újra visszaesett hibáiba. Vagy talán túl gyermek volt még, s a szárazabb dolgokat nem tudta emlékezetébe rögzíteni. Bármilyen volt is az ok, nem vette figyelembe, s rászólt Katóra, hogy máskor jobban vigyázzon. Utólag azonban megbánta, hogy ezt tette. S mégis, mikor a személyügyi osztály főnöke előrehaladása iránt érdeklődött, lagymatagon válaszolt. Egyetlen szóval se dicsérte, hibáit se enyhítette. Noha érezte, hogy mégsem lett volna szabad így viselkednie. Mi történt vele, hogy ezt tette? A régi sérelem tört volna elő tudata alól, s keresett megnyilatkozást, vagy a személyügyi osztály főnökének akarta megmutatni, hogy a leányért való kiállásában — mint már máskor is — melléfogott? Akármilyen is idézte elő viselkedését, nem talált reá mentséget.

S mégse tett ellene, hogy ez meg ne ismétlődjék. Mert néhány hétre rá közönyösen hallgatta, mint mondogatja a magáét lamentáló hangján a személyügyi osztály egyik tisztviselőnője, mert Kató eltévesztett valamit az átadott kimutatásban. Csak akkor szólalt meg, amikor a bírálat már osztályukat érte.

— Lassabban, néptársnő, mi pusztán szíveségből vállaltuk azt a munkát, mint több mást is már, mert osztályuk nem tudta megcsinálni. Nos, ezentúl nem tesszük! Nem engedem, hogy Kató ezután bármit is elfogadjon. Éppen elég néki a maga dolga.

•

— Este hétkor ifjúsági gyűlés a moziteremben! — kiabált be hetenként Vojislava, egy cigányképű, fekete gyémánt szemű, bodros hajú crnagorac leány az osztályba. — Néptársnök, mindenki ott legyen.

Vagy:

— Holnap este ifjúsági olvasóest az otthonban! Akinek van „Borbú”-ja, hozza magával.

Máskor meg:

— Fiatal néptársak! Délután fenyőt megyünk ültetni a vasútbejáró melletti puszta területre.

Tóth Mária, egy szép, álmatag arcú, barna szemű, szőke hajú osztálybeli tisztviselő, egyszer meg is jegyezte:

— Majdnem minden napra esik valami ülés vagy egyéb. Az embernek alig marad ideje, hogy odahaza kitakarítson, kimossoz, tisztálkodjék. S ha legalább megmondanák egy-két nappal előbb, de jóformán mindig az utolsó délután. — Te elmész, Kató, az ülésre?

— Mit csináljak? — válaszolta Kató kényszeredetten. — Pedig mire hazaérek a csatornán túli szőlőkebe, csak annyi időm marad, hogy bekapjam az ebédet, s máris loholhatok vissza. Jó, ha este fél kilencre hazaérek.

— Nem volna szabad magadat annyira kimerítened.

— Mit csináljak? Apám is azt kívánja, hogy minden ülésre elmenjek.

— Persze, ha apád is... — mondta Mária.

Egyik nap, mikor egyedül maradt Marjayval, meg is jegyezte:

— Kató minden ifjúsági ülésen ott van.

— Mit akar ezzel mondani, Mária? — kérdezte Marjay meglepetten.

— Hogy elmondhatja, amit egyik-másik irodánkba látogató kolléga mond.

— Ugyan! Hogy bírálják az asszonyok jegyellátását s a textilutalványkiosztás körül tapasztalható részrehajlást? Szamárság! Semmi olyasmit nem mondanak, amit bárhol elmondhatnának, mint ahogy meg is teszik — mások is.

— Mégis, Kató még gyerek, félremagyarázhatja.

— Éppen mert gyerek, nem tudok róla ilyesmit föltételezni.

De attól kezdve mégsem bízott benne úgy, mint azelőtt. Irodai érintkezésében hűvösebb, hivatalosabb lett, meg tartózkodóbb. A Mária által elejtett gyanú egyre mélyebbre rágta magát lelkébe, míg Kató ugyanakkor változatlanul megmaradt kedvesnek, igyekvőnek, szolgálatkésznek.

Akkortájt még delelőjén állt a tervgazdálkodási osztály, sőt bürokratizmusában tovább terebélyesedett. Senki se sejtette, hogy alig két esztendő múlva jelentősége összezsugorodik, szerepét a műszaki osztály veszi át, s megkezdődik, mint szerte az országban, egy évig tartó agonizálása, haldoklása. Az akkor még nagyobb hatalommal rendelkező munkásigazgató annyira favorizálta, hogy az első emeleten egy egész részt építtetett át a tél folyamán elhelyezésére.

Amíg az átalakítás tartott, Marjay és tisztviselői más irodákban húzódtak meg. Ezt az alkalmat használta föl, hogy egyelőre megszabaduljon Katótól, s csak Máriát vitte magával. Kató elhelyezését rábízta a személynégyi osztályra. Ő azonban ebbe nem tudott belenyugodni, addig járt Stipo nyakára, míg visszakerült Marjayhoz.

Ott kellemetlen meglepetés érte. Főnöke szemmel láthatólag barát-

ságtalanul fogadta. Szinte kinézte, amint asztalával szemben elhelyezkedett. Modora is megváltozott. Rideg lett, érdes.

Kató némán viselte sorsát. Csendesebb lett, komolyabb, néha alig hallhatóan sóhajtott egyet, de gyermeteg vidámsága azért nem hagyta el teljesen. Senki sem hallotta panaszkodni, főnökére zokszót ejteni. Máriával is megfért, sosem volt köztük nézeteltérés.

*

Újabb hónapokat lapozott tovább az idő az esztendő kalendáriumában. A csatornapart mentén már hányini kezdték aranysárga barkájukat a füzek, az osztály megújult s megszépült otthonában az utolsó csinosításokat is elvégezték.

*

Egyik április végi délután — hazamenőben — Mária titokzatos arccal fordult a vele ballagó Marjayhoz.

— Nem vette észre, hogy Stipo már nem törődik Katóval?

— Eszembe se jut, hogy ilyesmire figyeljek.

— Az történt tudniillik — folytatta Mária —, hogy Kató apját valami pénzhiány miatt bezárták, mert mint igazgató ő volt a felelős. Hiába adta össze a rokonság a hiányzó pénzt, hiába fizette be, s hiába hangoztatta Kató apja, hogy ő semmiről sem tudott, nem segített.

— Mikor történt ez?

— Vagy három hónappal ezelőtt.

— S mi semmit se vettünk észre Katón. Hogy tudta ennyire titkolni? Ki hitte volna róla, hogy ilyen önuralom van benne.

— S ez még nem minden. Azóta ő tartja el édesanyját és kis öccsét, és még apjának is visz néha csomagot.

— Abból a kis fizetésből?

— Abból.

— Képelem, hogy nélkülözhetnek. S olykor még vidám is tud lenni. Elgondolkozott.

— Hiszen ő akkor valóságos kis angyal — mondta Marjay. — Azt hiszem, Mária, hogy mi mindketten nagyon igazságtalanok voltunk hozzá.

— Én is azt hiszem — válaszolta Mária.

S ő tetejébe embertelen is.

Attól fogva egészen más szemmel nézett Katóra. Modora is megváltozott. Már nem volt többé rideg, tartózkodó. Barátságos, évődő kedélyesség szövődött érintkezésébe. Úgy bánt Katóval, mint egy serdülő korba lépővel.

Mikor április végén új otthonukba költöztek, Kató újra asztalszomszédja lett, Mária viszont vele szemben helyezkedett el. De az az otthonos meghittség, mely a szép, tágas, nagy ablakos irodában oly meleg összhangban ölelte őket össze, nem tartott sokáig. Szeptember végén, az osztály átszervezésével, Kató új beosztást és főnököt kapott, noha tovább is ott maradt a helyén.

Az új főnök: egy hosszú, cingár, lógó hajú fiatalember volt. Nem egészen alaptalanul az a hír járta róla, hogy adatai megbízhatatlanok, mert ha sok a dolga, zsebéből rázza, hasból diktálja őket.

Katónak — joggal — többször támadt vele nézeteltérése. Főnöke ugyanis nem rokonszenvezett vele, s élesen kiabáló hangján, hosszú polipkarjaival hadonászva, indokolatlanul őt tette felelőssé más hibáért. Kató azonban nem hagyta magát, és sebesen pergő nyelven visszafelelt:

— Te csak mindig reám kiabálsz, ahelyett, hogy utánanéznél, ki hibázott. Én egész nap dolgozhatom, azt nem veszed észre, más viszont ide-oda sétálhat, játszhatja a dámát, körmeit manikűrözheti, azt nem látod, mert nem akarod — mondta egy hosszú, sovány, fonnyadt szőke, kényeskedő leányra célozva, aki, mint gyorstalpalt középiskolás, semmi komolyabb munkához nem konyitott, s aki mintaképe volt a lézengő lustálkodásnak.

— Úgy, úgy, ne hagyd magadat, Kató — biztatták a többiek, örülve, hogy ily bátran kiállt igazáért a nagyhangú és fennhőjázó fiatalemberrel.

— Nem is hagyom — válaszolta ő tűzbe borult arccal és kéken szikrázó tekintettel.

Végül is főnöke fújt takarodót, dűnnyögve vonulva vissza irodájába, ahol együtt ült kedvencével.

E húszéves leány annyira nem vette komolyan a munkáját, hogy ha főnöke távollétében neki kellett telefonba diktálnia a rejtszavas napi jelentéseket, a hallgatót billegtetve, gyámoltalanul állt a készüléknél. Ilyenkor Kató rontott be, összekapkodta a szerteheverő jelentéseket, egy erélyes „Dáj!”-jal kitépte a báván álldogáló leány kezéből a hallgatót, s bár csak nagy ritkán volt betekintése e munkakörbe, kellemesen csengő hangján sebesen diktálni kezdte az adatokat.

Marjay és Mária ilyenkor elégedetten nézett össze.

— Hallja a mi Katónkat? Hogy jár neki a szája! Hogy mondja, mondja! Milyen bátran, biztosan! Hát nem szeretni való?

De Kató másban is ilyen volt. Mikor a gyár környékét fásították, ő is kivette részét a csemetefák ültetésében. Pedig igazán messze lakott, s anyja el se tudta képzelni, hol marad aznap délután ilyen sokáig. Szőke kolléganője ugyanakkor nyafogva és orrát fintorgatva igyekezett magát az önkéntes munkából kivonni.

*

Mária egyik nap, megszokott titokzatosságával, azt újságolta Marjajnak, hogy Kató apja kiszabadult a börtönből. Látta is már dolgozni az egyik vállalkozónál mint egyszerű munkást.

Marjay legközelebb szóba is hozta:

— Hallom, Kató, hogy édesapja lakásom közelében dolgozik. Szeretnék vele elbeszélgetni, nem vezetne el hozzá?

Kató nagy, sötétkék szemével szomorúan nézett reá.

— Miért akar vele beszélni? Megtört öregember az én apám — mondta csendesén.

Marjay így elállt szándékától. Ehelyett maga ment oda, mikor tudta, hogy biztosan ott találja. De nem állt meg, szótlanul haladt el a munkahely mellett. Alig ismert rá Fodorra, annyira megtört, megöregedett.

— Így múltunk el mi is majd — gondolta lehangoltan.

*

Kató többször szemrehányást tett, mert nem látogatják meg.

— Talán szégyellnek eljönni? — Annyiszor ígérték, és sohasem tartották be szavukat. — Te tudod, hol lakunk — fordult Máriához. — Gyertek el a héten egyik délután.

— Megigérem, Kató, hogy a héten biztosan eljövünk — válaszolta Marjay kolléganője helyett.

Nem szeretne volna ugyanis, ha Kató azt gondolja, hogy apja miatt húzódozik, mert börtönben ült, s elesett embernek számított.

— De mikor? — sürgette Kató. — Kérem a napot!

— Szombat jó lesz? Magának is, Mária?

— Jó — válaszolták.

— Akkor hát szombaton.

Mikor a látogatás után hazafelé ballagtak, Mária megszólalt:

— Nem vette észre, milyen örömet szerzett Katónak?

— Dehogynem! Azt hittem, hogy öröme mindkettőnknek szól. Egyébként bántott, hogy miattunk költségbe verték magukat. Az is, hogy apja nem volt odahaza. Csak nem küldték el arra az időre, míg ott voltunk?

— Dehogyis! Szakmányban dolgozik, s csak későn szabadul munkájából — felelte Mária. Utána újra visszatért Katóra. — Milyen boldog volt, hogy maga eljött, megmutathatta házukat, lakásukat, s megkínálhatta abból a két tortából, amit ő készített.

— Örült, ahogy egy gyermeklány örülni tud. Sajnos, én már nem tudnék.

— S másra nem gondolt?

— Ugyan mire gondolhattam volna?

Mária megállt, feléje fordult, és huncut mosollyal nézett rá.

— S ha én most mondanék valamit... — mondta titokzatosan.

— Csak tessék!

— Tudja-e, kérem, hogy Kató szerelmes magába?

— Lehet, de az életben ilyesmi nem újság. Gyermeklány — harmincéves férfi. Szerencsére az ily vonzalom rendszerint egyoldalú vagy átmeneti. Ha tényleg úgy van, ahogy mondja, Katót is úgy kell vennie.

*

— Rossz hírről értesültem — állított be egyik nap Marjay.

— Miről? — fogták körül, fejüket odadugva a lányok.

— Hogy tovább egyszerűsítik munkakörünket.

— S ez mit jelent?

— Tisztviselői létszámcsoökkentést.

— No hiszen, akkor az én drága főnököm, Djisalov, engemet tesz ki először — mondta Kató, fejét öklére támasztva, elkeseredetten.

— Hogy kit bocsátanak el, azt nem ő állapítja meg — mondta Marjay.

— S mikor kerül erre a sor? — kérdezte Mária.

— Öt-hat hét múlva.

— Még meg se melegedtünk igazán a szép, tágas, új irodában, s máris szedhetjük a sátorfánkat — mondta elszontyolodva Kató.

— Más is lesz ott még — jegyezte meg Marjay.

— Más is? Hát ez nem elég? Ugyan micsoda?

— Kvóta vagy általános gyári létszámcsökkentés. Most dolgoznak rajta a vezérigazgatóságnál.

— Ajaj, még az is? — mondta Kató.

*

1950 júniusa fekete hónapja lett a vállalatnak. A létszámfölöttieket el kellett bocsátani. Munkást, tisztviselőt egyaránt. Mert 1947 és 1950 között szükségtelenül földuzzasztották a létszámot.

Megindult a futkosás, kilincselés, próbálkozás. Mindenki azon volt, hogy visszamaradjon. Mindegyik bízott a lehetetlenben. Az azóta kicsérelt személyügyi osztályfőnök politikája most bosszulta meg magát. Csak hatvanöt tisztviselő maradhatott a vállalatnál. Úgy, mint a felszabadulás előtti időkben. Stipo pedig nem törődve az előiránnyal, képzetel, képzetlennel 125-re emelte a létszámot.

Itt is, ott is megszólalt a telefon. Hol ezt, hol azt a tisztviselőt hívták a személyügyi osztályba. Akit lehívtak, már szedhette is a sátorfáját. A lista ugyan már napokkal előbb elkészült, de, néhány bennfentest kivéve, találgatásokra voltak utalva.

Katót is lehívták. Kisírt szemmel jött vissza. Hogy a helyi népbizottságnál kapott írnoiki állást, nem vigasztalta, mert itt szeretett volna maradni.

Némán szedegette ki asztalfiókjából apróságait, s rakosgatta tarso-lyába. Azután lassan megfordult a sarkán, s végighordozta tekintetét a szép, tágas, emeleti, napsütötte irodahelyiségen.

— Csak az bánt, hogy nekem el kell mennem, míg maguk tovább is itt maradnak — szólalt meg könnybe lábadó szemmel, szép fejét lehajtva.

Így állt pillanatokig az asztalnál, azután odament Marjayhoz, nagy, sötétkék szemével ránézett, kezét nyújtotta, és elbúcsúzott.

— Isten vele — mondta halkan, szomorúan.

Majd átment Máriához, megölelte, megcsókolta, s hirtelen megfordulva, mint aki attól tart, hogy még elsírja magát, kisetett az ajtón. Hangosan kopogó léptei gyorsan távolodtak a hűvös, félhomályos, cementlapos folyosón.

---

drámai szövegünk

---

interurbán

(Rádiófonikus jellemvázlatok)

DEÁK FERENC

Személyek:

Telefonosnő	Katona
Öreg hölgy	Apa
Legény	Anya
Szakács	Iván
Id. Szakács	Lilla
Detky	Lehoczky
Detkyné	Kláics
Lány	Dr. Tenzsera
	Vidor

A postán 10—15 ember várja a maga sorát, távolsági telefonbeszélgetés miatt vannak itt mindnyájan. Beszélgetés, néha rövid kacaj, méltatlankodás stb.

TELEFONOSNŐ: Zágráb 882-001, a hatosba... (Kattanás)

ÖREG HÖLGY: Nem lehet semmit hallani... Hova mondta, kedvesem?

TELEFONOSNŐ: A hatosba tessék... (Jelzés) Igen... (Fennhangon)
Ki várja Baját?

LEGÉNY: Én. A... nővérem...

TELEFONOSNŐ: Nem jelentkezik.

LEGÉNY: Lehetne talán később?... Megvárnám.

TELEFONOSNŐ: Bejelentsem?

LEGÉNY: Ha lehetne... nyolcra... Talán hazaérkezik akkorra.

TELEFONOSNŐ: Jegyezve... (Jelzés) Igen, Dubrovnik... az enyém.
Dubrovnik 22-417, a kettesbe...

A Telefonosnő tovább manipulál, de a harmadik hangtérbe távolodik, előtérbe kerül Szakács és Lehoczky beszélgetése.

- SZAKÁCS:** Könnyű azt mondani, hogy ne gondoljak rá, de ember: ő mégiscsak az apám... És az ő helyében nekem se lenne olyan egyszerű dönteni ebben a dologban...
- LEHOCZKY:** Te... igazán nem akartalak megsérteni...
- SZAKÁCS:** Nem, nem sértettél meg, egyszerűen csak azt akartam mondani, hogy az apámról van szó, és hát kimondom: bánt is miatta a lelkiismeret. Volt köztünk valamikor egy kis zrí, aztán fogtam a sátorfámat... szóval azóta nem is találkoztunk.
- LEHOCZKY:** Ideges vagy, mi?
- SZAKÁCS:** Ideges? Hát olyasvalami... A fene egye meg, a cigarettám is elfogyott...
- LEHOCZKY:** Parancsolj.
- SZAKÁCS:** Köszönöm... igazán...
- LEHOCZKY:** Szót se érdemel. Nem is tudtam, hogy nem élsz az öreggeddel.
- SZAKÁCS:** Te, én megsürgetem. Nincs idegem itt ácsorogni...
- LEHOCZKY:** Fenét se ér az... Az egyik fülén be, a másikon ki...
- SZAKÁCS:** Mégis az apámról van szó...
- LEHOCZKY:** Na, meggyújtod?
- SZAKÁCS:** Ó... persze... gyufám sincs...
- LEHOCZKY:** Van nekem. *(Gyufát gyújt)* Tessék.
- SZAKÁCS:** Kösz... Phú, de hülyén érzem magam!
- LEHOCZKY:** És... mondd: jó munkahelyed van.
- SZAKÁCS:** Ja... á... persze. Mondtam. Persze. Rendes emberek, ez a fontos. Nem?
- LEHOCZKY:** Hát a család?
- SZAKÁCS:** Nem is mondd: te biztosan valami üzleti ügyben vagy itt.
- LEHOCZKY:** Olyasvalami. Milánót várom... Egy kicsit nehezen kapja az ember ilyenkor...
- SZAKÁCS:** Ez a kedvezményes tarifa miatt van. Este hét után...
- LEHOCZKY:** De hisz már több mint négy éve megszüntették ezt a kedvezményt.
- SZAKÁCS:** Ó, meg hát... persze. Csak, gondolom, az emberek megszokták.
- DETKY:** Elnézést... megkértem... Nem hallották véletlenül, hívták-e Düsseldorfot?
- LEHOCZKY:** Ki?
- DETKY:** Gondolom, a telefonosnő kiabálta-e...
- SZAKÁCS:** Állandóan kiabál... Mit tudom én, ki mindenkit hív, csak engem még...
- TELEFONOSNŐ:** Kanizsa! Kanizsa a tízesbe!
- SZAKÁCS:** Na megvan... megyek...
- DETKY:** A fene egye meg ezt a forgalmat.
- LEHOCZKY:** Mért nem jelentkezik? Maga hívta?
- DETKY:** Az én hívásom, csakhogy nekik kell jelenteni, ha

megvan a vonal. Irtó ki vagyok... Mit szól hozzá, mennyibe kerül majd nekem ez a Düsseldorf?
 LEHOCZKY: Ha bőbeszédű, akkor sokba.
 DETKY: Csak kettőt-hármat káromkodok majd, és kész...
 LEHOCZKY: Begyakorolta?
 DETKY: Be, az istenfáját!!! Be én!
 LEHOCZKY: Kérdezze meg a telefonosnőt, neki tudnia kell, mennyi egy háromperces egység, gondolom: mennyibe kerül.
 DETKY: Három perc? Három perc? Az, uram, egy vagyon! Én három másodperc alatt végzek.
 LEHOCZKY: Távirati stílusban, mi?

Az utolsó szavaknál a mikrofon átsétál a várakozók egy másik csoportjához. Valahonnan a harmadik hangtérből beazul a beatzene tranzisztoros készülékből.

LILLA: Kérlek, ne idegesíts azzal a sztaniolla!
 IVÁN: Nem sztaniol.
 LILLA: Kérlek! Tartsd magad távol tőlem!
 IVÁN: De azért maradjak lőtávolságban, nemdebár?!
 LILLA: Irtó érdekel, mi marad ebből a magabiztosságból és...
 IVÁN: ...és cinizmusból.
 LILLA: Igen, cinizmusból — ha befáradunk a fülkébe.
 IVÁN: Biztosítalak: elég sok megmarad belőle.
 LILLA: Szűnj meg! Mindenki minket figyel. Mit akarsz? Megint botrányt?!!!
 IVÁN: Figyelnek, mi? Ezek a szájtató öszvérek?!! Csak füleljenek! Van is mit hallaniuk! *(Tűzbe jön)* Csak hegyeztétek a számárfüleiteket! Egy szép, de tébolyult lánnyal nagyon izgalmas lehet társalogni. Szó eshet esetleg mindenféle intim dologról! Hegyeztétek csak a fületeket!
 LILLA: Iván! Kérlek...
 IVÁN: *(üvölt)* Mert szeretitek az intim dolgokat kifülelni... Hű, milyen élvezetes is az: más ügyeibe beférkőzni! Csak el ne élvezzen valaki, ez mégiscsak nyilvános hely!
 LILLA: Kérlek... kérlek... ne...
 TELEFONOSNŐ: Ha részeg, menjen haza, itt ne üvöltözzön! Nem lehet dolgozni. Szemtelenység! Mindenféle szemét nép beszemtelenkedik ide, kérem! Halló... igen... Milánó a nyolcasba! *(Kattanás)* A fene egye meg... minden nap bevág valami...

A mikrofon most egy harmadik csoportot vesz célba. A beatzene hangosabb.

ANYA: Nem vagyok babonás, de Mariskának igazán nem kellett volna előre megvenni azt a rengeteg kelengyét...
 APA: Mi abban a rossz? Légy szíves, anya, mondd meg: mi abban a rossz?

ANYA: Mert nem szokás, na.
 APA: Olyan vagy, mint egy huhogó...
 ANYA: De Károly, az istenért!
 APA: Ne haragudj, de te valóban annyi balsejtelemmel veszed körül ezt a dolgot, hogy már nem ismerek rád.
 ANYA: Balsejtelem? Anyai aggodás, Károly. Hogy tévesztheted össze a kettőt?
 APA: Ez a te aggodásod elég... elég terhes néha.
 ANYA: Hogy érted ezt?
 APA: Nem megfelelő hely ez, hogy erről beszéljünk. Különben is most már tárgytalan az egész.
 ANYA: Amikor nekem ilyen szavakat vágnak a fejemhez, akkor a körülmények lényegtelenek... Kérlek, légy valamivel világosabb.
 APA: Mondtam, hogy tárgytalan...
 ANYA: Akkor mi a fézkes fenéért hoztad fel?
 APA: Mert kijött belőlem.
 ANYA: És épp most.
 TELEFONOSNŐ: Belgrád, a Népfront utcai szülészeti... Ki kérte a szülészeti?
 APA: Én... mi...
 TELEFONOSNŐ: A hármassba tessék. *(Kattanás)*
 DETKY: Elnézést, kisasszony, én Düsseldorfot várom, saját hívásomra. Már több mint egy negyed óra...
 TELEFONOSNŐ: Sürgeti?
 DETKY: A feleségem...
 TELEFONOSNŐ: Tegye sürgősre?
 DETKY: Nagyon megdrágítaná?
 TELEFONOSNŐ: *(jelzés)* Halló... Szabadka 51-709, a négyesbe!
 SZAKÁCS: *(magánkívül)* A fene egye meg, mint a hülye várom a vonalamat, aztán kiderül, hogy nem az én felem van a drót másik végén! Legyen szíves...
 TELEFONOSNŐ: Egy kis türelmet, utánanézek...
 SZAKÁCS: De jobban, mint az előbb...
 DETKY: Ha lehet, akkor mégse.
 TELEFONOSNŐ: *(hívja a központot)* Mi volt azzal a Kanizsával?
 DETKY: Mondja meg, ha lehet, hogy nekem...
 TELEFONOSNŐ: *(Szakácshoz)* Ki a maga fele ott Kanizsán?
 SZAKÁCS: Szakács István. Idősebb Szakács István.
 TELEFONOSNŐ: Menjen vissza a tízesbe, majd kapcsolom. Mi is volt magával?
 DETKY: Semmi. Mégiscsak kivárom. Ne tegye sürgősre. Nagyon megdrágítaná.
 TELEFONOSNŐ: Hát mit gondolt... *(Jelzés)* Igen... Bratislava az egyes számú fülkébe!
 LÁNY: *(futva érkezett)* Elkéstem?
 TELEFONOSNŐ: Mire?
 LÁNY: Fél nyolcra volt... Versec.
 TELEFONOSNŐ: Megvolt, de a fél azt mondta, várni fog.
 LÁNY: Akkor... nagyon kérem... legyen szíves még egyszer...

TELEFONOSNŐ: Foglaljon helyet, majd szólítom. *(Jelzés)* Igen... Düsseldorf a hetesbe!
 DETKY: A kettesbe?
 TELEFONOSNŐ: Hetesbe! HÉT! Hetes... *(Jelzés)* Igen... Ki várja Bécs-et?
 IVÁN: Mi ketten.
 TELEFONOSNŐ: A tizennyolcasba... csak nehogy kárt tegyen a kagylóban! *(Jelzés)* Halló!... Versec a kilencesbe!

Változik a környezet: a mikrofon kihallgatja a beszélgetéseket. Elsőnek a Lány társalgását követjük.

LÁNY: Halló!...

A telefonosnők manipulációja hallatszik.

KATONA: Halló!...
 LÁNY: Halló! Te vagy az, aranyosom?
 KATONA: Én!
 LÁNY: Duzzogsz?
 KATONA: Hol vagy te?
 LÁNY: Duzzogsz...
 KATONA: Nem, csak kérem: hol vagy, miért késel?
 LÁNY: Megállt az óráam... nem húztam fel, és...
 KATONA: Mást is kitalálhattál volna. Valami valószínűbbet.
 LÁNY: Te... nem hiszel nekem?
 KATONA: Csak azt mondom: mást is kitalálhattál volna...
 LÁNY: *(boldul veri a készülék villáját)* Semmit nem hallok... valami baja van...
 KATONA: Nincs semmi baja, csak hallgass ide!
 LÁNY: Most már jobb valamivel. Na mondd csak: miről is beszélgettünk?
 KATONA: Arról, hogy mennyire szeretsz.
 LÁNY: Amikor itthon voltál, nem viselkedtél ilyen ócskán.
 KATONA: Egálban voltunk. Most meg rettegek, hogy miattad elkések a laktanyából... A fene egyen meg, kis céda!
 LÁNY: *(sír)*
 KATONA: Mit csinálsz?
 LÁNY: *(erőlteti a szipogást, hogy amaz jobban hallja)*
 KATONA: Sírsz? Te sírsz?
 LÁNY: *(tettetett sírással)* Épp most akartam megmondani...
 KATONA: Mit?
 LÁNY: Örömhír... de te csak nekem futsz, lehordasz... én meg...
 KATONA: Na... ne izélj! Nem akartalak megsérteni. Tudod, milyen nehéz angyalbőrt viselni. Az embert minden apróság kihozza a sodrából. Na, ne keseregj már, cicuskám! *(Csend)* Hallasz? Hallasz, cicuskám? Hallasz?...

A mikrofon átmegegy a 7. fülkébe.

DETKY: ...Könnyű a békát a vízbe ugrasztani!

DETKYNÉ: De értsd meg, ez egy vis maior...

DETKY: Amikor neked kifogásod van, az mindig vis maior!

DETKYNÉ: Különbözik meg: szégyelld magad, ha nem tudsz néhány napig...

DETKY: Miért szégyelljem magam?

DETKYNÉ: ...ha nem tudod magad feltalálni néhány napra...

DETKY: Már három hete! Ez nem néhány nap!

DETKYNÉ: Rendben van. Mondd meg, mit akarsz te tulajdonképpen!

DETKY: Ha lehetne: a nyakadra tekerni ezt a drótot, és kiszorítani belőled a szuszt!

DETKYNÉ: Fenyegetőzöl meg gorombáskodsz?

DETKY: Igen, kérlek alázattal.

DETKYNÉ: (nevet) Legalább nem csinálod modortalanul. Na, ki vele!

DETKY: Ide figyelj! Misuka egyre rosszabbul van, Klárrika naphosszat sír, tejen és kenyéren élünk. De Misuka bánt a legjobban... az ő helyzete.

DETKYNÉ: Mit mondanak az orvosok?

DETKY: Mit mondanak, mit mondanak... Hogy kérdezhetsz ilyet, te jó isten!

DETKYNÉ: Hát még a gyerekem egészsége után se érdeklődhetek?

DETKY: Egy anya ilyenkor már repülne hazafelé, az istenit a gumifejednek, te meg jólnevelten ÉRDEKLŐDSZ!!!

DETKYNÉ: Ha most itt hagyom ezt a munkahelyet, egy életen át nem találok hasonlót. Hát nem jobb mindnyájunknak, ha legalább egyikünk jól keres?

DETKY: És mi az, amivel te most ott foglalkozol, madame?

DETKYNÉ: Magánvállalkozás. Ezt így nem lehet...

DETKY: Mit nem lehet?!!!

DETKYNÉ: Én így nem tudok beszélni, ha te mindig közbevágasz!

DETKY: Miféle hangok azok ott nálad?

DETKYNÉ: A váróteremből szűrődnek be... Mit gyanakodsz már megint? Így sohase értünk szót, hallod-e, Detky!?

DETKY: Akkor ide figyelj! A lehető leggyorsabban küldj pénzt!

DETKYNÉ: Most megsértődöttél.

DETKY: Pénzt küldj! Érted? Misukát el kell vinni egy másik szanatóriumba.

DETKYNÉ: Csak azt nem értem, miért vagy olyan ingerlékeny. Mi a rossz abban, ha én meg akarom tartani a munkahelyemet?

DETKY: Tartsd meg! De küldj pénzt! Érted? Vegyél ki a bankból, aztán a lehető leggyorsabban postázd haza!

DETKYNÉ: Aaaa... És Klárrika miért bőg mindig?

DETKY: Klárrika nem bőg, hanem sír! És most nem róla beszélgetünk, hanem azt mondtam: ott maradt nálad a bankbetétkönyv, azon van a két esztendő alatt megtakarított pénzem...

DETKYNÉ: Ez most mi akar lenni?

DETKY: Te, ide figyelj! Ha te nekem még egyszer csak egyetlen...

A mikrofon átmegy a 3. fülkébe.

Dr. TENZSERA: Már harmadszor mondom, asszonyom, az előkészületeket elvégeztük, a menyé állandó orvosi felügyelet alatt van...

ANYA: Csakhogy a Mariska igen szenzibilis teremtés, néha egy kicsit hisztizik is. Amíg idehaza voltak, én nagyon gondját viseltem...

APA: Kérlek, add már ide, a fene egye meg, én is sze...

ANYA: Hallgass!... Ja, és azt akartam mondani: Mariska igen nehéz körülmények között élt, mielőtt hozzánk...

Dr. TENZSERA: De kérem, most nem foglalkozunk örökléstanal, a lényegyet elmondtam...

ANYA: Az imént azt tetszett mondani, ott van a fiam is.

Dr. TENZSERA: Igen, itt van valahol a folyosón. Elég sok bajunk volt vele, egyszerűen nem akar tágitani, csak őgyeleg itt le-fel...

ANYA: Jaj, nagyon aggódok miatta...

Dr. TENZSERA: Hát ne aggódjon! Nem ő szül, hanem a menyé.

ANYA: Tudom, tudom, de mégiscsak a fiam, aztán ő, szegénykém, elég ügyetlen is, és az idegeivel is van valami baj...

APA: De most már aztán elég! Add ide! Halló, én a Mariska apósa vagyok, biztosítani szeretném, kedves doktornő: teljesen megbízunk magában, azt a tökfilkót meg dobják ki az utcára, küldjék el egy kocsmába... á, fenét, az még arra se képes... jójcekát...

ANYA: Várj, még én akarok valamit! Halló, halló!... Ó, nagyon kedves, hogy nem tette le... Ha lehetne... gondolom, ha nem esne nagyon nehezükre, meg ha ott van valahol a közelben Viktor, a fiam, szeretnék váltani vele egypár szót.

Dr. TENZSERA: Hát... majd megpróbáljuk, bár ide nem szabad idegeneknek bemászni.

ANYA: Nem fog mászkálni, csak egy-két szóra kérném. Ugyan, kedves doktornő, maga is bizonyosan anya...

Dr. TENZSERA: Nem... még nem vagyok, és a beszélgetésünk egyre inkább meggyőz róla, hogy ne is legyek! Na, várjon egy kicsit!...

APA: Mi az?

ANYA: Nagyon aranyos: elment a Vikiért.

APA: Csak azt akarom tőled megkérdezni: nem gondolod, hogy túlságosan igénybe vesszük annak az asszonynak az idejét meg az idegeit?

ANYA: A számlát mi fizetjük. Ami pedig a beszélgetést illeti, ez neki kötelessége is.

APA: Én belátható időn belül veled ide nem fogok jönni...

ANYA: Ez az. Ennyire érdekel téged a családod. A hímek

mind ilyenek. Viki kivételével. Az a gyerek megbetegszik ott, igazán nagyon...

APA:

Töketlen majom!

ANYA:

Hogy beszélsz a saját gyerekedről, te szentségtörő, te?

APA:

Az már nagyon kicsit az enyém. Hallod-e, te vén sátrafa, eddig csak hallgattam a sületlenségeidet, de most...

Az utolsó szavaknál távolodik a hang, bejön a 10. fülke hangtere.

ID. SZAKÁCS: Ha lennél olyan kedves és elmondanád: miért ragaszkodsz te olyan veszettül ahhoz, hogy múltire menjek... na, ez érdekel engem.

SZAKÁCS: Hogy lehetsz ilyen bizalmatlan, apám? Ragaszkodom a sebészeti beavatkozáshoz, mert hallottam, hogy az ilyen betegséget remek eredménnyel...

ID. SZAKÁCS: Milyen betegséget?

SZAKÁCS: Hát amilyen a tied.

ID. SZAKÁCS: De hát milyen az enyém?

SZAKÁCS: Ugyan, apám, hát az, amiről írtál nekem, amiről most beszélsz nekem...

ID. SZAKÁCS: Az, amiről beszélek neked?

SZAKÁCS: Az egyik sebész ismerősömtől hallottam, hogy igazán remek eredményeket érnek el, még akkor is, ha a dolog már idült állapotban...

ID. SZAKÁCS: Az enyém idült állapotban van.

SZAKÁCS: Nahát, szóval az a fontos, hogy minél előbb szedd össze a bátorságodat, és vágj neki!

ID. SZAKÁCS: Valami mást is akartál te nekem mondani, nem?

SZAKÁCS: Én? Nem... nem is tudom...

ID. SZAKÁCS: Nekem állandóan az az érzésem, hogy valami mást is akarsz mondani vagy kérdezni.

SZAKÁCS: Lehet, de én sehogy se tudok...

ID. SZAKÁCS: Nem ártana, ha hazajönnél. Rendezni kellene itt egyet-mást a telekkönyvi hivatalban...

SZAKÁCS: Megvan! Épp ezt akartam kérdezni! Ha nem vagyok tolakodó: mi lesz azzal a törökkanizsai telekkel? A nagyapáméra gondolok...

ID. SZAKÁCS: Lám, lám, csak ráhibáztam: mégiscsak akartál te valamit tőlem, te ócska fráter!

SZAKÁCS: De apám!

ID. SZAKÁCS: És még valamit: nincs rákom. Szegedről tegnap megérkezett a rostelemzés eredménye, minden a legnagyobb rendben van.

SZAKÁCS: De hisz te mondtad, te írtad nekem...

ID. SZAKÁCS: Az lehet, hogy én egy közönséges hipochonder vagyok, de te egy nem közönséges ócska fráter vagy, érted? És az a te sebész barátod...

SZAKÁCS: Hát minden szavamat kétségbe vonod?

ID. SZAKÁCS: Nem. Nem mind. Csak kérdeztem: mi van azzal a te sebész barátoddal?

SZAKÁCS: Lakié a neve.
 ID. SZAKÁCS: Kollégád volt?
 SZAKÁCS: Hogy gondolod?
 ID. SZAKÁCS: Tudod te nagyon jól: hogy gondolom.
 SZAKÁCS: Hát... igen. Együtt voltunk...
 ID. SZAKÁCS: Mondd ki végig — mit szégyenlősködsz? —, együtt voltunk: *együtt voltunk Požarevacon*. Ő is szigorítottban volt?
 SZAKÁCS: Igen.
 ID. SZAKÁCS: Na most ide figyelj! Holnap hazajössz, és mindenről részletesen számot adsz. Értem?
 SZAKÁCS: Értem, apám.
 ID. SZAKÁCS: Engem felette érdekel, mi történt a volt családdal. A feleségeddel, két fiaddal, lányoddal... érdekel...

Az utolsó szavaknál távolodik a hang. A mikrofon átmegy a 8. fülkébe.

KLÁICS: Ajánlom: várjuk meg holnap De Negri mérnököt; azt ígérte, délután háromig megérkezik. Akkor mégiscsak pontosabban tudunk tájékozódni, legalábbis...
 LEHOCZKY: Hát De Negri nincs ott veled?
 KLÁICS: Tegnap reggel elutazott Torinóba, hogy tárgyaljon Orlandival. Tudod, hogy szó volt egy ilyen...
 LEHOCZKY: A mennykő üssön bele, nagyon el fog húzódni a dolog. Aztán a vám meg a többi formáság.
 KLÁICS: Ha előre megszervezitek, ha itt, ezek az emberek tudják legalább egy hónappal előbb, hogy jövünk, akkor semmi baj. De ne haragudj, így nem lehet üzletelni.
 LEHOCZKY: Te, azt az Olivetti gépet nehogy elfelejtsétek!
 KLÁICS: Jó isten, de hisz te Ascotát írtál, nem Olivettit!
 LEHOCZKY: Ne haragudj, teljesen ki vagyok készülve, már azt se tudom, mit beszélek. Persze, hogy Ascota—171. Úgy elmegyek szabadságra, ha ti visszajöttök... elmegyek valami dzsungelbe, embert látni se akarok. Több mint egy hete, hogy eljöttem otthonról... Most, ha befejezem veled, felhívom Editkét; azt se tudom, mi van a gyerekekkel.
 KLÁICS: Te, tegyél meg nekem valamit!
 LEHOCZKY: Nagyon szívesen.
 KLÁICS: Mikor mégy vissza?
 LEHOCZKY: Az éjjeli gyorssal.
 KLÁICS: Mielőtt hazautaznál, menj fel Kaporhoz, a szarajevói dohánygyár ügynökéhez... a sógorom...
 LEHOCZKY: Ismerem.
 KLÁICS: Mondd meg neki: azt üzenem, hogy a portékát nem viszem, meg hogy kiszállok a buliból. Csak ennyit mondj neki, de ne telefonon, hanem... Tudod, hol lakik?
 LEHOCZKY: Épp ezt akartam kérdezni...

KLÁICS: Párizsi kommün utca 33, a második emeleten. Feljegyzed?

LEHOCZKY: Megjegyeztem.

KLÁICS: Mondd meg neki, hogy nem kockáztathatok semmit...

LEHOCZKY: Te, ne haragudj, hogy közbevárok. Mi a fene ez?

KLÁICS: Egy hülye tranzakció... ha simán megy, tizenkét milliót hoz a házhoz... de én nem akarok kockáztatni.

LEHOCZKY: És miért nem hívod te fel telefonon?

KLÁICS: Az ilyet nem lehet telefonon...

LEHOCZKY: Jó, rendben van, el fogok menni... és...

KLÁICS: Mondd meg, ha nehezedre esik...

LEHOCZKY: Nem esik nehezemre... Na jó... akkor a legjobbakat...

KLÁICS: Mit hozzak a kicsiknek?

LEHOCZKY: Ne hozz semmit!

KLÁICS: Te valamiért megsértődöttél... Hát ide figyelj, én csak szívességre kértelek, te pedig azonnal valami alvilági dologra gondolsz. Meg kell magyaráznom, öregfiú, nem teheted le a kagylót csak úgy...

Az utolsó mondatnál kimegy ez a hang, bejön a 18. fülkében folyó beszélgetés.

VIDOR: Már harmadszor mondom előlről, és ti nem akarjátok megérteni...

IVÁN: Az lehet, hogy gyengeelméjű vagyok, de ilyet, azt hiszem, még Einstein is nehezen kapiskálna... Ez az ócskaság itt...

LILLA: Megöllek!

IVÁN: Ez az ócska tragacs itt mellettem nagyon félti a bőrét. Hát majd én kikészítem csersav nélkül!

VIDOR: Ti ott veszekedtek?

IVÁN: Dehogy! Ólélgetem, mert olyan bátor és eszményi! Na gyerünk, még egyszer előlről, hogy valamivel tisztább legyen előttem ez a pokol!

VIDOR: Akarod, hogy belúzzem?

IVÁN: Azt akarom, hogy kinyögj egy épkezláb mondatot! A pénzemért ennyit megérdemlek. Vagy nem?

VIDOR: Hát jó... elmondom még egyszer. Azt tudni méltóztatod, hogy az ezüstöt szerencsésen átvittük Romániába.

IVÁN: Az én ezüstömet...

LILLA: Ti megőrültetek! Ha valaki lehallgatja a beszél...

IVÁN: Csukd be a csőröd, huzat van!

VIDOR: Temesváron várt bennünket Lilla... De hisz ezt ő is elmondhatja.

IVÁN: Mondd el te!

VIDOR: Három napig jártuk a falvakat, és összeszedtünk tizenkét kiló hajtat. Azt Déván, ahogyan előre megbeszél-tük, beraktuk a belső és a külső gumik közé. Érthető?

IVÁN: Elképesztően világos vagy végre!
VIDOR: Három kilométerrel a határ előtt a jobb első gumi kilyukadt. A haj a szó szoros értelmében megpörkölt-dött, tetejében a megolvadt gumi teljesen használhatatlanná tette. Leszedtük a többi gumit is: a helyzet alig volt valamivel különb.

IVÁN: Mennyi maradt?
VIDOR: Úgy... nem egész öt kiló. Ezt Déván az ülésekbe varrtuk... és Magyarország felé indultunk, mert itt már nagyon figyeltek bennünket... Magyarországon...

IVÁN: Ugord át!
VIDOR: Mit?
IVÁN: Ugord át Magyarországot!
VIDOR: Nem volt benzinünk, se pénzünk...
IVÁN: Bécsben vagy?
VIDOR: Igen, de...
IVÁN: Akkor azt mondd el, mi történt ott!
VIDOR: Képtelen vagyok tovább... két napja egy falatot sem ettem, értsd meg! Küldj nekem pénzt, vagy...
IVÁN: Mi lett azzal a nem egész 5 kiló portékával?
VIDOR: Itt van nálam.
IVÁN: Miért nem vitted oda, ahova mondtam?
VIDOR: Már harmadszor mondom, hogy elvittem, az isten... Hát ennyire hülye állat vagy? Hát ennyire nem tudod megérteni, amit mondok? ... Mit akarsz még?
IVÁN: Te itt nekem ne citerálj az idegeimen, mert kiváglak!
LILLA: Hagyjátok abba, én nem akarok a rendőrséggel piroskesztyűzni!
IVÁN: *(kinyitja hirtelen az ajtót, dulakodás)* Kifelé, te halálmadár, te ócskaság!

Dulakodás, a váróteremben meglepetés, tiltakozás, méltatlankodás.

TELEFONOSNŐ: Tessék azonnal távozni! Rendőrt hívatok!
IVÁN: Lassan a testtel, nem fejeztem még be! *(Becsukja a fülke ajtaját)* Halló! Halló!
TELEFONOSNŐ: *(a kagylóból)* Tessék elhagyni a fülkét, bontom a vonalat!
VIDOR: Mi történik ott?
IVÁN: Kisasszony, kérem, szeretném nyugodtan befejezni ezt a beszélgetést, az az ócska nőszemély...
TELEFONOSNŐ: Kérem, tessék elhagyni a fülkét, nem érdekel... bontom!
VIDOR: ÉHES VAGYOK! ÉRTSD MEG! KÜLDJ PÉNZT!!!
IVÁN: De, kisasszony, kérem, nem hallja? Az öcsém éhen hal, ha most megszakitja...
TELEFONOSNŐ: Nem érdekel, tessék elhagyni a...
IVÁN: Bécs kellős közepén éhen hal egy ember, mert maga itt bürokratáskodik! Halló, Vidor, hallasz még?

TELEFONOSNŐ: Hát rendőrt kell hívnom... (Kattanás)
 IVÁN: Vidor! Vidor!
 VIDOR: Éhes vagyok, most már könyörgök, küldj...
 IVÁN: Add el a haját!
 VIDOR: (már majdnem sírva) Nem jó!
 IVÁN: Mi a baja?
 VIDOR: Rövid.
 IVÁN: Csak rövid?
 VIDOR: Meg piszkos, meg kevert, meg... éhes vagyok...
 IVÁN: Semmenyiért sem lehet eladni?
 VIDOR: Egész nap gyalogolok, sehol senki nem akarja...
 IVÁN: Miért nem válogatod ki?
 VIDOR: Húsz-huszonöt centis mind! A hosszabb haj tönkrement a gumiban... mondtam már! Mondtam már háromszor!

Az utolsó szavaknál vonalkeveredés: valami kivehetetlen német beszéd, pattogás, közben a fülke is változik. Ismét a 9. fülkében vagyunk.

KATONA: ...akkor szombaton kimenőt kérek, és bevárlak...
 LÁNY: Hacsak bírok, megyek.
 KATONA: Hát nem az előbb beszéltük meg, hogy mindenképpen jössz?
 LÁNY: Azt mondtam: hacsak bírok, megyek...
 KATONA: Ne keseríts el: megbeszéltük.
 LÁNY: Aranyom, nem mondom, hogy nem megyek, azt mondom: hacsak...
 KATONA: Látni akarlak... és... Látszik már?
 LÁNY: Bolondom. Hogy látszana? Háromhónapos csak...
 KATONA: De mozog.
 LÁNY: Nem... semmi se látszik, nem is mozog. Ugyan, aranyoskám, miket beszélsz összevissza!
 KATONA: Akkor olyan vagy, mint voltál is, mi?
 LÁNY: Kívülről olyan.
 KATONA: Hát persze...
 LÁNY: Akkor: sokszor puszil...
 KATONA: Maradj még egy kicsit, most már úgyis jócskán késve érek vissza a laktanyába... Az őrsvezetővel előjegyeztetek szobát a szállodában...
 LÁNY: Nem mennek hozzád épp akkor a tieid?
 KATONA: Nem. Nem írták.
 LÁNY: Kényelmetlen lenne... tudod...
 KATONA: De hisz úgyis a családba kerülsz, nem?
 LÁNY: Hát... persze...
 KATONA: Azt hiszem, jó lenne azonnal írnom haza, bejelenteni a nagy hirt... Csak... És mikor lehetne megcsinálni a... az esküvőt? Hazaengednének, azt hiszem. Biztosan hazaengednének...
 LÁNY: Ne siessük el... azt hiszem... de hát ezt majd megbeszéljük vasárnap.

KATONA: Miért vasárnap? Az előbb mondtad, hogy szombaton jössz, aztán meg vasárnap...

LÁNY: Egy kicsit összezavarodtam. *(Kopogtatnak az ajtón, a Lány most kifelé beszél)* Megyek, megyek. Várj egy kicsit...

KATONA: Mi az?

LÁNY: Nem tudom... Valami nincs rendben a telefonnal... Hát akkor puszillak. Sokszor. Legyél jó! Még majd jelentkezek.

KATONA: Biztosan?

LÁNY: Persze hogy biztosan...

KATONA: Nem lesz alvás az éjjel...

LÁNY: Puszi, puszi. Szevasz.

KATONA: Nem lehetne még egy...

A Lány letette a kagylót. Kinyílik a fülke ajtaja. Váróterem zaja.

LÁNY: *(fúj)* Annyit kellett hazudnom, hogy már azt se tudom, lány vagyok-e vagy fiú. Na gyerünk! Ő fizette! Hozzad megyünk?

Ismét váltás. 7. fülke.

DETKYNÉ: ...Nem gondolod, hogy egy kicsit borsos ára lesz ennek a mi telefonos veszekedésünknek?

DETKY: Csak azt akarom, hogy köntörfalazás nélkül válaszolj a kérdésemre, aztán leteszem, és mehetsz a feneketlen fenébe!

DETKYNÉ: Mi vagy te? Nyomozó?

DETKY: Hova tetted a pénzt?

DETKYNÉ: Miféle pénzt?

DETKY: A bankbetétkönyv...

DETKYNÉ: Darálsz, darálsz...

DETKY: Évekig gürcöltem, mint egy marha...

DETKYNÉ: Mert marha vagy, az is voltál, az is leszel örök életben!

DETKY: **HOL A PÉNZ!!!**

DETKYNÉ: A pénz egy részét magaddal vitted, amikor hazautaztál, a többi engem illet.

DETKY: Tudod, mi illet téged? Akasztófa!

DETKYNÉ: Nagyon érdekel, hol a pénz?

DETKY: Aránylag!

DETKYNÉ: Itt van kint a posta előtt.

DETKY: MIIIIIT?

DETKYNÉ: Azt mondtam: itt van a posta előtt.

DETKY: Te teljesen megtévelyedtél!

DETKYNÉ: Megmondhatom a nevét is, ha akarod!

DETKY: Te, ide figyelj! Mindennek van határa...

DETKYNÉ: Figyelj: PONTIAC TEMPEST... *(Csend)*

DETKY: Kocsit vettél?

DETKYNÉ: Vennem kellett!
 DETKY: A... munkádhoz szükséges...
 DETKYNÉ: Szükséges.
 DETKY: *(sír)* Misuka... Misukám...
 DETKYNÉ: Ha befut az első nagyobb pénz, küldök.
 DETKY: ... Klárikám... Misukám...
 DETKYNÉ: Ne bőgj már! Mondom, hogy ha befut az első pénz...

Detky elejti a kagylót, és sír. Detkyné hangja csak távoli nyikorgás. Aztán kattánás, az is megszűnik, csak a férfi sír halkán, egyre távolodva. A következő jelenet a 3. fülkéből.

ANYA: És sehogy se lehet megtalálni?
 Dr. TENZSERA: Nézze, én nem futkoshatok most az épületben, nekem nem ez a dolgom!
 ANYA: Talán rosszul lett, maga mégiscsak orvos...
 Dr. TENZSERA: Sajnos, az vagyok, de nőgyógyász! Asszonyom, én...
 APA: Hát meddig kínozkod még, te anyaoszlán?
 ANYA: Ha még egyszer megnézné... Lehet, hogy a vécében...
 Dr. TENZSERA: Nem nézem!
 ANYA: *(sír)* ... És még az ő keze hozza a világra a kis életeket... De nagyon kérem, én, egy anya kéri...
 Dr. TENZSERA: Ne kérjen, hanem fáradjon haza, minden rendben lesz!
 ANYA: Maga engem ne küldjön sehova! Jogom van érdeklődni a menyem egészségi állapotáról!
 Dr. TENZSERA: De nem a menyé érdekli magát, hanem a fia...
 ANYA: Hát ha már ott van...
 Dr. TENZSERA: Nincs itt!!!
 ANYA: De hisz maga mondta, hogy ott volt egész nap...
 Dr. TENZSERA: Itt volt, de most nincs! Kérem, van még valami óhaja?
 ANYA: Ha netán visszajönne, mondja meg neki...
 Dr. TENZSERA: ... hogy aggódik érte.
 ANYA: Mondja meg neki, hogy vigyázzon magára, és pihenjen egy kicsit! És egyáltalán, nem tudom, miért nem maradt itthon az a két kölyök, itt is van szülészet... én például otthon szül...
 Dr. TENZSERA: Azt majd elmondja máskor és másvalakinek...
 ANYA: Nem felejtí el, ugye, nem felejtí el?...
 Dr. TENZSERA: Amíg élek, nem felejtém el.
 APA: *(idegesen kapkod, kagyló koccanása)* Add ide... Na...
 Nagyon kedves volt, doktornő. Jóccakát. *(Lecsapja a kagylót)*
 ANYA: Tudod, mi vagy te? Egy vadállat vagy, fiacskám! Egy vidéki, szürke, kopott erkölcsű rongy!
 APA: Na, kifelé!
 ANYA: Ezt még megmondom neked itt bent, hogy ne hallja az egész világ: nagyon-nagyon megbántam, hogy valaha

is szóba álltam veled. Egy életet töltöttem a te közép-szerű társaságodban. Nincs szavam, hogy...

APA:

Kifelé!

ANYA:

Nincs szavam, hogy...

APA:

Dehogy nincs. Na, megyünk már?

ANYA:

Én maradok. Nem akarom, hogy veled lássanak távozni. Egy ilyen vén lacibetyárral... egy szadista őrüttel...

APA:

Akkor csak ücsörögj, bár ez nem az otthoni illemhely... Majd küldök zsebkendőket... Te csak bögj nyugodtan! Az ne zavarjon, ha itt valaki netán telefonbeszélgetést folytatna, esetleg segíthetsz is neki... mert te aztán tudsz! A cechet én fizetem. Alászolgája.

Kinyílik az ajtó, odakint már nincs láрма, egy-két ember beszélget.

APA:

Mennyit fizetünk, kisasszony? Belgrád volt...

TELEFONOSNŐ: Egy pillanat... *(Hívja a központot)* Mennyi volt ez a Belgrád?... Igen... huszonnégy perc... rendben...

ÖREG HÖLGY: Zágráb kész... Egy kicsit soká ültem a vonalon... de tudja, kedveském, nagyon megérte. A húgomnak ajándékoztam a Robbit, hallani akartam a hangját, mielőtt elmegyek... különben nem adtam volna én oda a Robbit, de megyek holnap a lányomékhöz Ausztráliába... Csak a Robbi most nem akarta hallatni a hangját... pedig Antónia, a húgom odatette a füléhez a kagylót, de Robbi nem ismerte fel a hangomat... Ugye, nagyon sokat torzít a telefon? Végre is az előbb elkezdett morogni, jaj, de drága volt, biztosan idegesítette már az egész, de hát én hallani akartam a hangját, mielőtt elu...

LEGÉNY

Várjam én még Baját?

TELEFONOSNŐ: Ahogy akarja, én tízíg itt vagyok, akkor jön a váltás...

LEGÉNY:

Várok még... hátha sikerül.

VÉGE

---

a társadalom kérdez

---

családom németországban

VLAOVICS JÓZSEF

BEVEZETŐ HELYETT

E sorok írója sem tudós, sem szociológus: egyszerűen csak közel áll hozzá az az ember, aki a napipolitikai szóhasználatban — némi gazdasági kicsengéssel — a külföldön ideiglenesen munkát vállalók kategóriájába soroltatott. A nem ritkaságszámba menő, külföldön dolgozó honfitársunk a tartomány felnőtt munkabíró lakosságának mintegy öt százalékát képezi. Szám szerint húszezer főnyi munkabrigád ez, amely csak ritka látogatások alkalmával, az idegenből küldött levelek által érintkezik családjával.

A mintegy, csaknem, kb. pontatlansága a továbbiakban is legfőképpen a számadatokra vonatkozik majd, hiszen Vajdaságban, éppúgy, mint az ország más részében, mind ez ideig senki sem tudja pontosan megmondani, hány honfitársunk dolgozik külföldön. A munkaközvetítő hivatalok csak azokat az „elvándoroltakat” tartják számon, akik kenyérkeresésre a nevezett intézmény szervezésében mennek határainkon túlra. A kenyérút önálló vándorairól gyakran a legszűkebb környezet sem tud semmi bizonyosat. Ezek száma feltehetőleg húsz-harminc százalékát képezi a külföldön munkát vállaló polgároknak.

A közfigyelmet önmagára irányító statisztika a vizsgálódásnak egyébként is csak csekély részben lehet alapja. Hideg tárgyilagossággal, józanul célra vezető átpillantással segítség lehet csupán. A megtéveszthetetlen szembesítő — ezúttal is csak az ember lehet. Tehát nemcsak mint társadalmi, hanem mint családi — egyedi kategória is.

Nemcsak hinni, hanem megérezni, úgyszólván megélni fontos: a tartományi húszezres probléma ennek ötszöröse, tízszerese, s talán még ez esetben sem lépünk túl a „németországiak” népes családi körén. Így zárul ez a kör egy magasabb fokon ismét csak általános társadalmi térséggé, ahol akarva-akaratlan a bácskai kenyérvándornak a bosnyák sorstárs életét is meg kell élnie. Az itthon maradottnak a külföldön

munkát vállalóét, a pirosi kisdiáknak a hajdújárás apáét, aki legutóbb Újévkor járt idehaza, hogy valami vigasztalót mondjon a családnak.

Ki tagadhatja, hogy az önmagával oszthatatlan ember ily módon — már a legsúlyosabb tét, egyedi és társadalmi, egy és ugyanazon mércékkel mérve. Ez az oszthatóság egyéneken „innen” mély családi gyökérezetű, egyéneken túl pedig általános társadalmi. Az itthon maradt házastárs, családtag öröme, boldogulása vagy tragédiája csak látszólag befelé sugárzó, befelé romboló magánügy. A kivándorolt férj, feleség, apa vagy anya távollétében öngyilkos lett hozzátartozónak nemcsak az újságban kihirdetett halálhír arányában kell közügynek lennie.

Az ideiglenes kenyérforrás megtalálásának öröme sem abból áll csupán, hogy lányomat, fiamat — talán éppen németországi munkavállalásomnak köszönhetően — adhatom a családom számára más körülmények között elérhetetlen iskolába.

A külföldi munkavállalás tehát — minél inkább intézményesül, annál inkább válik a szocializmus és szociálpolitika egyik aspektusává: Én, X. Y. honfitárs, a szocialista Jugoszlávia polgára, a külföldi tőkés rendelkezésére bocsátva munkaerőm tetemes hányadát, prostituálom-e országom két dolgos kezét, vagy megbecsülést, sőt dicsőséget szerzek neki?

És ha míg az én két megbecsült kezem az én ilyen vagy olyan tudásomat a nyugati tőkés munkagépen mintázza, férjem, feleségem itthon hátrahúzza, a gyerekek az utcára kerül — a bűn, a mulasztás, a családi bomlás felelőssége kinek dukál? A bűnbak egyedül én vagyok-e, a jugoszláv ott kint Münchenben, Stuttgartban, Párizsban, vagy egy kicsit mindazok is, akik az itthoni termőföldeken, a gépek mellett és mindenütt máshol az általam felszabadult sorba álltak be?

Vajon a revalvált valuta meghozza-e boldogságom, révbe juttat-e, és a társadalom mennyit nyer kemény devizámmal?

Ha igen, ha legalább a családi kockázaton túl minden O. K., ha tehát egy gazdasági-foglalkoztatási biztonsági szelepnek az általam való ideiglenes működtetése eredménnyel járt — akkor is, mi lesz velem, ha majd visszajövök, és most már feltaksált márkámat, frankomat felélem, vajon mi lesz velem?

Mi lesz velem a továbbiakban?

Politikusok, közgazdászok most legújabbban a középlejratú terv keretében a munkavállalási lehetőségek következő távlatait látják:

— Még mintegy 80 000 új munkahely megnyitása 1975 végéig. Ebből előreláthatólag több mint 65 000 munkahelyet a szakképzett munkajogosultaknak kell betölteniük.

A szakképzett munkaerőnek viszont még 1969-ben is csaknem 33 százaléka volt munka nélkül Vajdaságban.

A statisztika szolgál legfrissebb adattal arra vonatkozólag is, hogy — ez idő szerint — szűkebb pátriánkból a külföldön munkát vállalóknak 63 százaléka szakképzetlen. Mi több, ez a struktúra növekvő irányzatú, nem utolsósorban a mezőgazdaságból (meg nem) élők egyre tömegesebb jelentkezése miatt a munkaközvetítő hivatalok külföldre irányító tolóablaka előtt.

Talán joggal feltételezhetjük, hogy ez a munkaerő 1975-ig zömében hazatér. Vajon a középlejratú terv megtervezésében gondoltak-e kellő mértékben ezekre a kenyérigénylőkre (furcsa: pillanatnyilag potenciális kenyérigénylőkre mintha csak most felnövő generációról lenne szó),

akiknek — meglepő számadatok! — több mint a harminc százalékát női munkaerő teszi, jórészt olyan női munkaerő, amely tíz évvel ezelőtt még csak az otthoni (háztáji) munkában látta szerepét. Ha ehhez még hozzászámítjuk a falusi női munkaerőnek azt a részét is, amely az úkanyáktól egészen addig a pillanatig, amikor egy kis batyu összecsomagolására és útlevel meghosszabbítására szánta el magát, a háziasszonyi teendők érdemét eredendő sorsvállalásban napszámmal növelte — tulajdonképpen új potenciális gyári munkaerőt képvisel majd! Köztudott, hogy a kint lévő férfi és női munkaerő nagy százaléka, betanult munkásként, a gyárparban helyezkedett el.

A múlt év végén az újévi ünnepekre hazatért munkások részére Vajdaság-szerte fogadást rendeztek. A külföldi keserű kenyér panaszaira ezek az emberek csak elvélve kaptak megnyugtató, biztató választ. A munkába állás vajdasági közleplejázatú terve egyelőre — úgy tűnik — még csak lassú röptű távoli kékmadár. Csak kevés helyen, például Szabadkán beszélnek arról, hogy már a közeljövőben mintegy ezer új munkahely nyílik szakképzett munkások számára.

Az 1975-ös évre vonatkozóan nehéz lenne jóslatokba bocsátkozni: a jövőbe kétségkívül — ezt ki kell mondani — a szakképzetlen munkások tekinthetnek legkisebb reménnyel. Ezek közül is a tegnapi mezőgazdasági munkások. Egyébként az egyik nemrég rangos tartományi gyűlekezeten jócskán vegyült zavaró hang abba a kórusba, amelyet mindannyian betéve tudunk: a szakképzetlen mezőgazdasági munkaerő helyzete egyre súlyosabb már csak azért is, mert az embert talán éppen most szorítja ki a gép legdrasztikusabban. Az egyik vitázó argumentáltan beszélt arról, hogy a géptől való riadalom a mezőgazdaságban legalább olyan indokolatlan, mint amilyen indokolatlan az ipari termelésben volt a gépi korszak hajnalán.

A szakképzetlen mezőgazdasági munkaerő-felesleg veszélyének a felismeréséből eredő riadalom még mindig — minden tekintetben a hagyományos tapasztalatokat tartja szem előtt. Nevezetesen azt, hogy a mezőgazdaság hathatós gépesítése teljes érvényű szakkáder kiképzését vonja maga után. Nyugat-európai mezőgazdasági tapasztalatok viszont többek között azt is példázzák, hogy a szakképzetlen munkaerő megfelelő alkalmazásával is el lehet érni magas szintű termelékenységet.

Mármost küztudottak a mezőgazdasági munkások szakképzésére irányuló (legtöbbször eredménytelen) erőfeszítéseink. Vajon mily mértékben helytállóak — lennének helytállóak gazdasági fejlettségünk fokán — az említett nyugat-európai tapasztalatok? Ha nem nélkülözik az általánosítható realitást, vajon mennyiben tudnának bennünket is korrigálni a korszerű mezőgazdasági birtokokon és magángazdaságokon egyaránt?

Néhány év múlva mindenesetre, nem kevésbé szolgál majd értékes tapasztalatul az, hogy a jugoszláv szakképzetlen munkaerő milyen „kiszegítést” is jelentett a legkorszerűbb nyugati ipari termelésben. Egy dologért tűzbe tehetjük a kezünket: ha kint dolgozó honfitársaink munkaadóik számára nem valósítanak meg nagy összegű szuperprofitot gyárakban, üzemekben, műhelyekben, nyilván egy percig sem alkalmaznák őket.

Egyszerűen kénytelenek vagyunk elhinni, tudomásul venni, hogy éppen napjainkban érlelődnek az emberi munkaerő — nálunk is sok vo-

natkozásban mindeddig hevenyészve mért — súlyának, valódi értékének új mércéi. Mindeddig a gyárakból elbocsátott, itt is csak, úgymond, kétkezi munkásoknak több-kevesebb sikerrel meg lehetett és kellett magyarázni, hogy ők az eredendő vesztesek, hogy mindennemű szakfelkészültség híján, nem maradhatnak tovább a gép mellett.

Akik viszont lassacskán visszatérnek a nyugati gumi-, konzerv vagy gépgyárakból — a maguk módján talán már vissza is tudnak felelni elbocsátóiknak. Ezeknek az embereknek az értéke, tapasztalata semmivel sem lesz kisebb, mint amekkora az életünkből rájuk rótt — gazdaságilag és társadalmilag egyaránt — súlyos teher.

Életünk jókora karéja Nyugaton. Megüresedett hely családi asztalunknál. Több százezer ember az országból odakint. Új keletű keserűen csípős zsargonnal, a hetedik szocialista köztársaságunk elszórva Franciaországtól Svédorszáig.

Ahány ezer ember, annyiszor, annyiféleképpen elkerülhetetlenül megélni az osztottságot otthon, család, egyén között, álmokban és a valóság perceiben, itthon és odakinn! Mindezt a kenyérért, a pusztá létért, a pénzért, a kalandokért, de egy kicsit az álmokért is.

KITÖRÉS

Vizsgálódásunk, illetőleg riporterri megbízatásunk szűkebb földrajzi határain belül, Szabadka község keleti határhelységeiben: Hajdújárás, Ludason és Noszán a külföld nemcsak családok és emberek közé ütött éket. E települések évszázados kérge a tatárjárás és törökdúlás óta úgyszólván csak most pattant fel első ízben. Éspedig olyan nagy felszabadító erővel, hogy a társadalmi alvadékából kitörni vágyó élet — ha egyelőre nemkívánatos messzeségbe, határainkon túlra irányuló erecskékből is — most már szabadabban mintázhatja a maga természetes formáját, alakváltozását.

Az utas, a nemzetközi úton Horgos felé tartva, Palicstól négy kilométerre pillantja meg a Ludasi tavat. Nyáron enyhe mocsárbűz lengi be a környéket. Ilyenkor a környékbeli ebek több kilométer távolságból is megérik a némely nyarakon tonnaszámba pusztuló halállományt. Minél több víz kipárolog a tó medréből, annál nagyobb hévvel pattognak ki a metángáz buborékai a nádas ligeteiben. A néhol több méter vastag üledék a mocsár őslakóinak nyomait a hiányos történelmi feljegyzéseknél is közönyösebben őrzi. Mégis, az akkori egyházi személyek, barátok hagyatékából tudhatjuk meg, hogy a tatárok elől menekülő lakosság a Ludasi tó nádasában keresett menedéket. Ez ismétlődött meg a török időkben is. A makacs nincstelen adóköteles gyakran úgy mentette meg irháját, hogy napokon át a víz alá bújva, nádszálon keresztül vette a levegőt. A tó egy szigetét Rózsa Sándorról, a betyárról nevezték el. Nyilván szerencsétlen óráikban a szegénylegények ugyancsak itt kerestek hálás menhelyet.

Ez az életigenlő, gyakran szinte ellenállási mozgékony, rebellis magatartás, elhaló hangú legendája már csupán a környéknek. Az utóbbi száz évben viszont — Ludas szinte meg se moccant.

Nem sokkal nagyobb távolságokig terjednek a Ludasi tó körül a fent nevezett, bennünket érdeklő települések, mint amilyen távolságból

megszimatolják a mocsár bomlasztó szagát az ebek. A tó közepén, mintegy 500 holdnyi területen nyújtózik észak-dél irányba: tőle északra, a mai Hajdújárás területén a múlt század végén még futóhomok suprikálta az itt-ott talajba kapaszkodó ballangót, másodrendű füvet és legelőt. Szinte tíz méter határsávban változik meg a talaj, a föld a tó északi csücskénél. Itt — a ma már aranyat érő homok — hirtelen fekete humusszá sötétül, hogy csak a természet szeszélyének engedve hagyjon ismét homokfoltot a nádastól keletre eső noszai településen.

Kezdetben — a gazdag őskori települések, itt-élések gazdag leletei, nyomai a számunkra ezúttal érdektelenek! —, már a törökidő után: vala a „feketeföldi”. Elszórt tanyáiból kétszáz évvel ezelőtt tömörül faluvá a nevét már akkor meghazudtoló Ludas puszta, Szabadka királyi város tizenkét pusztáinak egyikeként.

A mai Hajdújárás (Hajdukovo) későbbi keletkezésű, a homokterületről kapta a nevét, amelynek egy részét a múlt század végén erdősítették. A futóhomok megzabolozásával szelidül a táj; talajba dugják az első szőlőültetvényeket, a legelőket pedig feltöri az itt leteleplő lakosság.

Így alakul ki a századfordulón a Ludasi tó környéki települések mai képe. Ludas puszta (Supljak) — feketeföldjével — elsősorban búza- és kukoricatermő része lesz a községnek, míg Hajdújárás elsőrangú szőlő- és gyümölcsstermesztő vidékké fejlődik. Nosza település termőföldjének homoki részén megterem a jó nedű, feketéjén pedig bőségesen adakozik (vagy inkább adakozna) ugyancsak a kukorica, búza és a többi jellegzetes gabona, takarmány.

A három Ludasi tó környéki településen mintegy ötezer háztartásról vezetnek számot. Noha a három település közül Hajdújárás az utóbbi tíz-tizenöt évben szemmel látható fejlődésnek indult, a múlt századi adatok tanúságtétele szerint, a vidék lakosainak száma az elmúlt száz évben alig növekedett valamit. A régi Supljak lakosságát — a jó termőföld ellenére is — gazdasági, társadalmi körülmények tizedelték meg.

Számunkra ma már kegyveszteti adatként szolgál, hogy Ludas 1832-ben érte meg virágkorát, amikor is iskolát és templomot, 1862-ben pedig állandó lelkeszséget (akkor kétségkívül: lelki fókusz) kapott. A falu művelődési otthona újabb keletű. Amikor századunk negyvenes éveinek végén hősi lendülettel tető alá került ez a messze környéken legszebb épület, traktor meghajtotta áramfejlesztő szolgáltatatta a városi világosságot az egybegyűlt nagyérdemű falusi, szövetkezeti közönségnek, amely színdarabnézéssel avatta fel a kultúrának ezt a sokkal újabb templomát.

Ludas tiszta, takaros római katolikus templomába ma is elzarándokolnak a hívő lelkek, a művelődési házból pedig végül is szövetkezeti fellegvár, traktorállomás lett, miután az épületet már előzőleg alaposan elnyűtték a katonai előképzsők, meg az éveken át a helyiségeiben tonnaszámra elraktározott műtrágya. Ebben a most már hajdani művelődési házban kapott helyet az akkoriban még szerény, mindössze egy-két száz címszó erejéig összehozott könyvtár. A szobácska, ahol elhelyezték és ahova gyakran öt-nyolc kilométerről is eljött az olvasó könyvet kölcsönözni, csakhamar más célokra kellett.

Ludasnak azóta sincs könyvtára, a könyvállomány pedig elkallódott.

Ha hinni lehet abban, hogy egy közművelődési, közéleti vagy bármi-

nemű góc (akár egy művelődési ház vagy egyéb tevékenységekben is jeleskedő iskola, tanintézet, népegyetem stb.) a legeldugottabb és legelmaradottabb helységben az emberi együvértartozás halvány szikráját még a legönösebb és legközömbösebb egyénből is képes kipattintani, akkor ennek az ellenkezője is sok igazságot tartalmaz: csak az az ember „társadalmatlanodik el”, akinek (netán társadalmi-történelmi múltú) közömbösségére közömbösség a válasz.

A tanyák (Ludas tulajdonképpen erősebb tanyaközpont) és a házak közötti sok száz méteres, néha több kilométeres táv jelenti azt a potenciális, embereket egymástól eltaszító (elidegenítő) fizikai-földrajzi, évszázados következményeiben pedig már társadalmi rugót is, amely éppen a modernebb közösségekben való társadalmi feloldást gátolja.

A Pannón-síkság földhözragadt népe a közelmúlt néhány évtizedében is ilyen kényszerű egymástól való eltaszítottságban élt. A nagyobb társadalmi megrázkódtatások korában például a zendülés, a lázadás, a sztrájk kiérlelt gondolata, érzete szinte valóban fizikai akadályokba ütközött. Nem ritkán a tanyák, falvak közötti hosszú kilométerek következtében veszített lendületéből, elszántságából, egyszersmind az emberek közötti lelki-szellemi rezonanciájának erősségi fokából (például a gyengébben szervezett vagy a csak ösztönös aratósztrájkok sorsa).

De kinek is lett volna érdeke az elmúlt évszázadok folyamán meghazudtolni, legyőzni ezt a már-már fizikai törvényszerűségek képleteivel is érzékeltethető lelki-szellemi, mentális jelenséget? Csak szűkebb területen maradvá: még valamikor a törökdúlások idején a ma Szabadkának nevezett nagyon kis városban (várban) a lakosság szinte napjában változott, cserélődött, amit ma migrációnak nevezünk. Ki hiszi például, hogy a Ludasi tó környéki lakosság ősei a tatárjárás előtt is itt éltek? (Šupljakot már 1335-ben Ludasegyház néven emlegetik.) A ludasiak viszont száz-kétszáz esztendőre visszamenőleg a faluból valóknak tudják őseiket.

Félreértés ne essék! Semmi szándékunk holmi — a háborúkon és feldúlásokon alapuló — új elmélettel determinálni egy mentalitást, ami tanyavilágunkra egyébként nagy általánosságban jellemző. Hiszen nem téveszthetjük szem elől a legfontosabb tényezőt: a falvainkban és a tanyavilágon élő lakoságnak a történelem folyamán kialakult tulajdonjogi viszonyát ahhoz, amin és amiből élt és él ma is: a földhöz, végső soron az egész társadalomhoz. Az egykori Ludas pusztá, az általunk vizsgált területek történetileg leglakottabb faluja (tanyaközpont) századunkban már nem mutat különösebben nagy differenciáltságot a magán-illetve földtulajdon megoszlása szempontjából. A még élő idősebb nemzedékek emlékezete szerint ezen a tájon nem voltak 50–100 holdnál nagyobb földbirtokok (ilyenekből is mindössze néhány akadt), a főlzabadulás utáni földreform idején pedig minden nincstelen család földhöz jutott.

Az az 5–10 viszonylag nagy birtok, ahol a falu szegényei a felszabadulás előtti időkben az akkori fogalmak szerint kenyerüket keresték, magát a szűkebb települést a határszéleken mintegy körülbroncsolták. A ma is meglévő, de pozitív értelemben azóta mit sem változó, sőt szemmel láthatóan elsorvadó tömörebb faluközösségekben nagyjából az egyivású családok éltek és élnek még ez idő szerint is.

Ez a lakosság természetszerűen oly mértékben élhetett „háborítatlan-

mul”, szélsőséges tulajdonviszonyoktól mentesen a háborúk közötti és előtti időszakokban, amilyen mértékben — ez jellemző minden más hasonló közegre és közösségre — nem „avatkoztak egymás dolgába”.

Ludas falva forradalmunk előtt és után is, zömében a 3—5—10 holdas termelők, „kisgazdák” egyfajta patriarchátusa volt az ilyen közösség minden erényével, de főleg erőtlenségével, az életrevalóság csekély kilátásaival.

A 3—5 holdas parcellák közötti mezsgyekarók — ma sokkal inkább, mint bármikor a föld népének történetében — anakronisztikus-tragikus élettartást kényszerítenek a (magán) kisparasztra. Nevezetesen a még mindig evidens beletörődő (tehát hamis) „elégedettséget” mindazzal, ami pillanatnyilag egy „békés” létminimumhoz éppen csak elég. (A parasztság történetében — érdekes módon — ez sohasem tudott rációfolni a belsőbb parancsú föld utáni vágyra, a vagyonosabbaknál pedig a földéhségre.) Továbbá ugyancsak ennek az élettartásnak dukál az ősi bölcsességű „bele nem avatkozás mindabba, ami a saját mezsgyekarómon túl van — az enyém megsértéséért pedig öltre is megyek!” Kétségkívül, éppen e magatartás fókuszába sűrűsödött az, amit paraszti önzésként emlegetnek. Ugyanitt kell keresnünk az elidegenedés történelmi-emberi mentális mágneses terét is. Az elidegenedését, amelynek eredendő oka, kétségkívül, a mindenkori védekezés és ellenállás volt különböző alakváltozatokban. Ilyetén a legradikálisabb haladó változás (az elmúlt húsz-huszonöt év változásai) ugyancsak olyan kihívó erőnek mutatkozhatott, amilyenek — jócskán félreismervén, vagy eléggé meg nem ismervén — egészen becsületes szándékkal is ellent lehet állni.

Ezek után már csak utalni is elég lesz arra, hogy mindezek a (történelmi-társadalmi eredetű) magatartás-szövevények jelentik azt a legkeményebb parasztdiót, amely a bizalmatlankodó közömbösség héját kérgezi szinte összeroppantathatatlanná.

Sok más, ma már jól ismert ok mellett, a felszabadulás utáni gazdasági és munkaerő-társulás, pontosabban a klasszikus földművelésszövetkezet e konok törpeparaszti patriarchátus miatt mondott csődöt Ludason, nem oly gyorsan és végzetesen Hajdújáráson. — Így hát nem kell csodálkozni azon, hogy az ötven-száz év előtti társadalmi tudat, magatartás az elmúlt huszonöt év alatt sem változott lényegesen. Az imént képletesen determinált rezonancia emberek között, ember és tágabb társadalmi környezete között, a ludasi patriarchátus viszonylataiban is evidensnek bizonyul.

A fentebb szóba került szövetkezeti csődnek másik szereplőjét, a sikertelen, éretlen kollektív gazdaságpolitikát sem hagyhatjuk szó nélkül, ha teljes egészében meg akarjuk világítani azt a társadalmi passzivitást, alélttságot (fásultságot), amelyre Vajdaság falvaiban is egyre kevesebb példát találunk, amelyen az 1968-as év valóságos rést ütött Ludason. Köztudomású ugyanis, hogy tárgyalások eredményeképpen, ettől az évtől kezdődőleg ölt tömeges formát a falvak munkaerő-kivándorlása is. Míg hatvannyolcig a nyugat-európai munkaerőpiac majdnem kizárólag szakmunkásokra tartott igényt, addig ettől az évtől kezdve — az elmúlt esztendő aggasztó híreiig — szinte már a felkészültségre való tekintet nélkül szippantotta magába az Olaszországból, Törökországból, Spanyolországból, Jugoszláviából kiözönlő munkáshadat.

Amint tehát a legfejlettebb nyugat-európai gyáripár betelhetetlennek

látszó munkaerőhiánya mércéit, követelményeit, igényeit egyszeriben az emberi izomerő pusztaságára fokozta le, a felszabadulás óta eleddig nem tapasztalható, egyszerre reménykeltő és lúdbörző szél söpört végig azokon a vajdasági portákon, ahol a másnapi kenyéradag előteremtésének gondja egyenlővé vált a pusztaság létkilátástalanságával.

Ez a szél még most is lankadatlan erővel borzolja fel újra és újra a Ludasi tó környéki fiatalok, huszonévesek lelkét. Közülük egy olyan mezőgazdaságban dolgozó ifjúval sem beszélgettünk, aki már legalább egy hónapig ne járt volna kint „Németben”, vagy akinek legalább egyszer meg ne fordult volna fejében a „szerencsét próbálni” gondolata.

Szerencsésnek mondható-e az a körülmény, hogy a mai huszonéves parasztfijak tudatilag (aktívan) még nem élhették meg az elmúlt húsz év valamicskét változó változásait a šupljaki tanyavilágban és a hozzá hasonló passzív vidékeken? Ők már úgyszólván „beesültek” az állapotokba. Számukra lezárt tény volt a kollektivizálás csődje ezen a vidéken. (A jelenlegi egyetlen szövetkezeti üzemrészleg — amely már csak „testileg” van jelen ezen a településen, amely csaknem kizárólag a gyengén menő kooperáció által tart fenn kapcsolatot Ludas lakosságával — iskolapéldája a szövetkezeti elidegenedésnek a közegetől, amelyben létrejött.) A földreformmal a falu patriarchátusa látszólag még inkább tömörült, megerősödött. Ezzel magyarázható, hogy a beszélgetések korában az új földtulajdonos, akinek életében először mértek ki földet a falu határában, fenntartás nélkül maximumos szomszédja oldalán szidta a népbizottságot és a komisszáriusokat, akik a tehetősebbek padlásán, istállójában, szemétdombján kutakodtak felesleges gabona után, sokszor nem eredménytelenül. Ezen a gyakran feltétel nélküli szolidaritáson (a még tegnapi csekély napszámot adó gazdával) látszólag semmit sem csorbított ismét csak a tegnapi napszámot kijutó nehezebb sors. Neki természetesen kukoricakenyéren kellett megélnie ezeket az éveket, míg a tehetősebbnek mégiscsak maradt annyi, hogy szalonjához továbbra is magasra kelt cipőből szegjen a terített asztalnál. (Ez a „kishitűség” nem hangzik naivul annak, aki ismerte a különbséget: jókora szalonján, vagy csak kukoricakenyéren aratva bevárni a boldogabb időket. E sorok írójának egyik ludasi gyermekkori barátja adatgyűjtésünk folyamán felidézte, hogy akkortájt a szomszédok fehér kenyérének láttán meghasadt a szíve. Ez a fiatalember ma gyári munkás. Két rossz közül kellett választania: a szakmány — szőlőmunka évi bérbe — és a hét-nyolcszáz dináros havi kereset között. Kiszámította, szinte „osztályöntudatos” pedantériával, hogy akinek akkoriban fehér kenyéret gyermeki szívvel irigyelte, annak a szőlőjét művelve jóval később, potom áron adta el munkaerejét. Pontosan kiszámította, hogy ő, mint szakmányos, az általa szakmányban művelt egy hold szőlő tiszta jövedelméből még az egynegyedét sem kapja. R. F., ma hajdújárású illetőségű gyári munkás elégedett elégedetlenséggel sommáz: — A gyári keresetből csak tengődhetem a családommal, de a szakmányból még ennyire sem futná. Annak a ludasi „fehér kenyeresnek” soha többé nem dolgoznék...)

Az ismét harsányabbá vált társadalmi megosztottság akkor következett be ismét, amikor a lakosság legszegényebb rétegének egy részét már meg lehetett nyerni a szövetkezet számára. Az isten előtt egyenlő emberek jószomszédi viszonya csakhamar fatális fordulatot vett. Nemcsak

ismerősök, de rokonok, testvérek találták magukat a némelykor szó szerint barikád két oldalán; egyfelől a szövetkezetiek (mint szomszédok, emberek, testvérek), másfelől pedig azok, akik a nem sokkal nagyobb meglévőségükkel hallani sem akartak a társulásról.

Az arról a korszakról szóló, pán-paraszti romantikától, nosztalgiától mentes krónikákból, irodalmi művekből is megtudhatjuk, hogy sok vajdasági faluban az ötvenes évek táján a szövetkezetiek és nem szövetkezetiek nyílt vagy több-kevesebb képmutatással leplezett ellenségei, meg nem tűrői voltak egymásnak. E sorok írója akkortájt egy távoli tanyáról járt a városba iskolába. Az úton a mellette szekéren eldöcögő szomszéd csak azért nem invitálta fel a kocsijára, mert még álmában sem, egy percre sem felejtette el: „Ez szövetkezeti!” — Nem kétséges tehát, hogy a felszabadulást követő szövetkezeti mozgalomnak, helyesebben, társadalmi-gazdasági mozgalom környezethatásának talán legszégeylenesebb foltja az emberek közé ilyen fatálisan, legtöbbször mindössze pár holdnyi föld, egy ló vagy egy tehén különbözőségéből eredő intolerancia volt.

A súlyos gazdasági és emberi megpróbáltatásoknak mintegy tíz évét foglalta le ez az időszak, míg végül is a be nem vált kollektivizációs eszmék erőtlen ludasi talaján a szövetkezeti mozgalom tiszta búzája és konkolya szóródott szét. A pillanatnyi vesztes a szövetkezet lett, ahonnan, beadott pár holdacskájukkal együtt kiszállingóztak azok a családok is, amelyek később — a lehetetlen adókötelezettségek és a 2—5 hold földdel járó sikertelen vívódás közepette — még inkább elvesztették lábuk alól a tisztességes megélhetés talaját.

Ha egy megfelelő vezetői és szakmabeli káder hiányában, valamint az ismert, általunk is érintett paraszti magatartás következtében elerőtlenedett szövetkezetet mindjárt az elején túlhaladták volna az egyre korszerűbb agrotechnikai és agrárpolitikai követelmények — akkor ennek a gyakran fejvesztettségé vált sürgetésnek érzete, felismerése egyenesen istencsapásként hatott volna a pár holdas magánparasztra, de a szövetkezetnek hátat fordító apró földtulajdonosra is.

Ha ez idő szerint a már pedáns (tehát a legújabb agrotechnikai vívmányokat is felhasználó) olyan-amilyen rentábilis mezőgazdálkodásnak mintegy 7—8 hold jó minőségű föld az alsó határa, akkor még tizenöt évvel ezelőtt is jóval nagyobb parcella kellett ahhoz, hogy egy közepes család kizárólag a maga gazdaságából éljen meg. Be kellett tehát következnie annak, amit csak kevesen láttak előre Ludason: a megélhetési feltételeknek újbóli kiegyenlítődése, létminimumra való zuhanása volt szövetkezetesek és a szövetkezeteken kívül maradottak portáján egyaránt.

Mondogatják is Ludason az akkoriban „besült” szövetkezetiek: „Megfordult a kocka!” A maguk módján, igazat beszélnek. Csak néhány évre rá, amikor a faluban mégiscsak gyökeret vert (nagy tervű káderpolitikát, szegény sorsú gyerekek ösztöndíjazását, különböző művelődési rendezvények, társadalmi akciók szervezését, támogatását magára vállaló) termelőszövetkezet felbomlott — a napszám, mint annak a kis meglévőségnek szükségszerű egzisztenciális kiegészítője, mindinkább kijárt azon családoknak is, amelyek elváltak a maguk kis földjével, kertjével, jószág tartásával.

Tudunk olyan ludasi szegényparaszti nagycsaládról is, amelyben a kollektivizáció idején öltre mentek azokkal a családtagokkal, akik „el-

adták magukat a koministáknak”, vagyis kicsinyke földjükkel — vajon mi mást tehettek volna? — betársultak a közösbe. Nem sok idő múlt el, és már a legkonokabb „magánosok” közül is sokan belátták, hogy 5—7 hold szántóföld adóterhét emberi váll (modern agrotechnika alkalmazása, tehát magasabb termelési szint hiányában) nem bírja el. Sokan közülük szívesen betársultak volna az akkor már nem létező szövetkezetbe is.

Ezen a helyen kell elmondanunk, hogy a Ludastól pár kilométerre északra fekvő Hajdújárás (egy időben egyetlen, a ludasiéval közös termelészövetkezet volt) valamelyest előnyösebb adottságainál fogva elkerülte ugyan ezt az általános, társadalmilag is megrekedő, visszazuhanó nivellálódást, de éppen a homoki magánszektor konjunkturális megerősödése következtében (ez a szektor ma 70 százaléka az itteni gazdaságnak) — szembeszökően rétegződő munkabíró lakosságának — nem hivatalos adatok szerint — mintegy 6—7 százaléka az egzisztenciális tönk széléről ment ki külföldre. A maga módján — a ludasi állapotokkal szemben — jellemző az itteni pszichózisra (vagy talán mondjuk úgy, választékosabb közvéleményre, a már-már osztályszínezetű közvéleményre) is, hogy az egészen tekintélyes magángazdálkodók (saját hűtőház, teljesen gépesített gazdaság, családonként több szállítóeszköz stb.) erős konzolidációs ténylevel szemben — a másik oldalon most már majdnem kizárólag a hívándoroltakat tudják. Tehát nem feltétlenül minden napszámost, idénymunkást, kereset nélkülit, csak azokat, akik az itteni (a környéki, de elsősorban a szőlővidéki) munkaerőpiacon „eljátszották” a becsületüket. Magyarán: ők a labilis talajú és kötődésű munkaerő-csőcselék!

A konstatació mindenesetre olyan értelemben helytálló, hogy Hajdújárás elszegényedett lakossága körében, első helyen észlelhető a krónikus alkoholizmus nagyméretű terjedése és ezzel szoros összefüggésben a környéken riasztó méreteket öltő „ok nélküli” öngyilkosság.

(Ha a hajdújárás választékosabb közvélemény megengedi: a fent érintett aggasztó jelenségeknek kielemezhető társadalmi gyökerei vannak. Nem kétséges, hogy a gyökerek részben mondjuk az elmúlt húsz év felemás társadalmi és gazdasági sikereiből, részben pedig az itteni jelenlegi szociális különbségekből, a mai visszas megélhetési, kenyérkereseti viszonyokból erednek.)

Kiegészítésként megjegyzendő: Nosza település (Ludastól eltérően, egy helyi közösséget alkot Hajdújárással) gazdasági, társadalmi képe a másik két helység vegyes jegyeit viseli magán.

Visszakanyarodva a kezdeti korszak földműves-termelészövetkezetéhez, de ezúttal mint a gazdasági sikertelenséggel együtt elúszott kulturális és kéadernevelői, végső soron népmozgalmi, népnevelői lehetőséghez — sommáznunk kell, hogy például Ludason éppen ez a korszak volt az első esély arra, hogy szétfeszítsék a — mint láttuk, hamis — patriarchátus szellemi-lelki abroncsait.

Akkoriban forradalmi akciónak számított egy ilyen faluból seregnyi fiatalot összetoborozni továbbtanítás céljából. Ludasnak és Noszának — a hajdújárás helyzettől eltérően, ahol már csak a falun áthúzó nemzet-

közi út is összehasonlíthatatlan előnyt jelentett és jelent még ma is — soha nem volt saját értelmiségije. A szövetséget, gazdaságán kívül, sok más egyéb fel saját gyermekei. Az egyik ilyen átszervezési (szétszakadási) krízis után a tucatszerű ösztöndíjas diákok szélnek eresztették. Tanúságképpen, e sorok írója az egyedüli, aki ezek után sem hagyta abba az iskolát.

A csirájában elfojtott elemi szellemi kitöréskísérlettel azóta még csak megpróbálkozni sem lehetett. A tanítókat kivéve, akik nem tehetek, és még ma sem tehetnek csodát az ilyen szégyenletesen elmaradott vidéken. A maroknyi idegen értelmiségi a kátyúba jutott szövetséget törött tengelyű kocsiján hagyta el a falut. Ezek után már csak a „nemzet napzamosai” jártak ki a faluba a jövő nemzedékét betűvetésre tanítani. Talán nem mellékes kihangsúlyozni, hogy ezek az értelmiségiek is csak kényszerű vendégei voltak a település iskoláinak. A ludasi patriarchátusnak azelőtt sem volt, de most sincs olyan anyagi-szellemi-lelki ereje, amely a műszaki és humanista intelligenciának akár csak egy kis képviselőjét, ütőhadát is ki tudta volna, illetve ki tudná nevelni. Amit néhány napján akar valaki magyarázni ennek a népnek, még ma is csak községi távolságból kénytelen ezt megtenni. A szocialista szövetség helyi választmányának elnöke is ideiglenes letelepedőként, a falu kevés számú iparosainak egyikeként segített kiharcolni a közelmúltban — a vilányhálózat kiépítését leszámítva — a település legjelentősebb háború utáni közléstéményét, a falut Paliccsal összekötő harmadrendű betonutat.

Ludas lakossága még csak tíz évvel ezelőtt sem tudta, mi az a gyári munka. Mozielőadás mindössze néhány tucatszor volt az elmúlt negyedszázad leforgása alatt. A település egészségvédelme semmivel sem fejlettebb ma, mint a háború előtt volt. Boltja van, mert itt a régi időkben is volt már rövidáru-kereskedés.

Egészen az utóbbi időkig, a ludasiak számára a tizenöt kilométer távolságú községi gócpont, Szabadka, lényegében csak mint piac létezett. A felszabadulás óta több kisdíák nekivágot a palicsi nyolcosztályos iskolába (Ludason csak négy elemi van), illetve a szabadkai középiskolákba vezető útnak. Néhány kivételével azonban, számuknak egy lett a sorsa: visszaesés az apák foglalkozásához. Mindenesetre, a legkézenfekvőbb ok a kimagyarázkodásra, a megcsorbult önérzet mentiségére is: a nagy távolság az iskoláig és az eredendő tehetetlenségnek vett gyenge tanulmányi előmenetel. „Hiába, nem a mi számunkra találták ki azokat a magasabb iskolákat!” — mondogatják a szülők, s oly meggyőzően mondják, hogy ezt gyermekeik még mindig kénytelenek elhinni nekik. Mondják, és ennyiben hagyják a dolgot. Így tették, amióta az eszüket tudják.

Mondani sem kell, hogy ilyen zártság, örökös visszahullás következményeként a Ludasi tó környéki fiatalok a legegyszerűbb szakmák kitanulásáig sem jutottak el. A ritka kivétel ez esetben is erősíti a szabályt, de ez a külön igazságú ritka kivétel meglepő dolgokkal szolgál. Például egészen az utóbbi időkig beteljesületlen vágyról, hogy a puszta embere meghódítsa magának az ezer titkokat őrző gépi világot. Az igazság kedvéért: ez idő szerint ritka is az a már valamelyest rátermett fiatalember még egy olyan mindentől félreeső tanyaövezetben is, mint amilyen az általunk vizsgált, hogy ne lenne valamilyen motoros járműve.

Nem annyira a változó életszínvonal szempontjából szembeszökő tények ezek, hiszen manapság az ötven köbcentis motoros jármű semmivel sem különb, mint még csak húsz évvel ezelőtt volt a közönséges kerékpár. A csodálnivaló a pusztai emberek sokaságából egyszeriben kipattanó motoros-szakértelem, az a szinte titokzatos eredetű képesség a legeldugottabb tanyákon, hogy a föld kétkezi igása csak úgy mellékesen megreparálja beteges féltéssel gondozott járművét. Ez a pusztai vadvirágú parasztképesség ma már tömeges lelemény. Alig írástudó földműves otthonában — nem ritkán — valóságos kis műhelyre bukkanhatunk, még ott is, ahol nem gépesített földművelés hozta szükséglet az ilyesmi. Adatgyűjtésünk folyamán alkalmunk volt megismerkedni egy, az ottani tanyavilágban ezermesterséget folytató földművessel, magángazdálkodóval, aki már szomszádei számára is készített saját maga tervezte és kivitelezte villany-kukoricamorzsolót. Itt, a ludasi-ostorkai határban, K. P. parasztember banyakemencés, de esztergapaddal, fúrógéppel felszerelt műhelyében, nehéz napi gürcölések után, késő éjszakába nyúlóan világít a pusztába is kikigyózó villany. A magaszerkesztette villanymorzsoló, körfűrész, villanydaráló — mindez csak egy számon nem tartott, névtelen zsenialitás hobbyja. Szakdiplomás mérnöki teljesítményként is megdicsérendő teljesítmény.

K. P. mégsem kerülhetett el a tanyavilágból, itt tartotta a föld mágnesese, a föld népének őseitől öröklött névtelensége, eleve szegett szárnya. A parasztmérnök idősebb fia, R., miután elleste és eltanulta apja szakmáját, többé már nem mutatkozott hajlandónak a tanyához kötni életét. Jelenleg katonai szolgálati idejét tölti, de honpolgári kötelességének teljesítése után — leveleiben is gyakran fogadkozik — ismét felkeresi azt a gyárat Németországban, amelyben még egy évvel ezelőtt — a parasztfiú kiváló képessége folytán — egy nagy automata gépen dolgozhatott. Ennek a hatalmas, modern káprázatú külföldi munkacsarnokot megízlelt parasztleánynek, szűkebb honából nézve, szinte évszázadokon túllendülő tervei is vannak: ha itthon nem kap becsületes munkahelyet, Németországba kimenve, külföldi munkavállalásával egyidőben, ott kint beiratkozik a műszaki egyetemre is.

K. P. parasztleány az is kamatoztatja majd, amit az apa egy életen át elmulasztott az elátkozottak pusztáján.

Való igaz azonban, ha egy idevalósi családból valaki már csak jegykezelői állást is kaphatott, mondjuk a szabadkai közlekedési vállalatnál, ez untig elég volt ahhoz, hogy előbb-utóbb az egész család búcsút intsen a falunak. Főleg a tanyákról költözködött el néhány tehetősebb család. A szegényebbek arrafelé húzódnak (húzódónak), ahol, amerről munkalehetőség kínálkozik. Nem csupán a véletlen dolga, hogy a ludasi kandidánsok egytől egyig beváltak mint jegykezelők, sőt, mint buszvezetők. Itt ugyanis minden különösebb iskolai végzettség nélkül kamatoztathatják elszántságukat, hogy a földmunkán kívül egyébre is képesek.

Az errevalósi ember eredendően a földre — ha nem a saját, akkor más földjére volt utalva. Képességei, mint az imént is megcsillantottunk egy példát, csalókéak, azaz nem kellőképpen ismertek. Ha például a mintegy százötven hajdújárású beutazó gyári munkás, más sorstársakkal együtt, a „kétlakiak” listáján, nevezetesen a „nem teljes kapacitású” iparban dolgozóknak a listáján van, ennek korántsem az a magyarázata, hogy nem teljes munkaerőt képeznek. Munkabírásuk

megosztottságának szociális okai ismertek: ezek az emberek kenyérüknek csak egy részét keresik meg a gyárban. A másik részét plusz munkával, otthoni vagy napszámosi kiegészítő robottal kell előteremteniök. — Erejük kapacitásának, akárcsak ötven—ötszáz évvel ezelőtt, a maximumig kell feszülnie ma is, hogy megélhessenek. És észtájuk, felfogóképességük — ugyancsak évszázados tunyaságú, ha úgy tetszik, évszázados pihentségű, olyasféle, mint a természet trágyázta ősi feltöretlen föld. Csakis ezzel az ő mentális „tabula rasá”-jukkal magyarázható meg, hogy szinte már valóságos tudományokat (pl. gépjavítást) szinte egyik napról a másikra elsajátítanak, vigyázat: minden iskolai felkészültség nélkül, gyakran gyászosan tompa közegekben.

Mindez azonban még mindig csak felszín alatti mozgás. Lomha, százszor, ezerszer visszahőkölő falusi, tanyavilági tessék-lássék elindulás a kiskapuig, hogy a határ mérföldköve aztán fejbe kólintsa már csak a portájukon túlmerészkedőket is. A vidék munkalehetőségeinek elvékonyodása a környék specifikus és a vajdasági mezőgazdaság általános stagnálása következtében — errefelé mindeddig inkább csak belső, önkörű kiútkeresésre készítette az embereket. A föld maradt ugyan továbbra is a támpont, a homok vagy humusz becsülete mégsem tarthatta magát tovább. A társadalmilag juttatott földtől — az adó terhe alatt — már nagyon sokan megváltak. Szükségszerű kenyérkereseti lehetőségként ekkor került ismét előtérbe a napszám, az idénymunka a falu határán túl levő mezőgazdasági birtokokon. Emellett még csak egynémely kenyérkereseti lehetőség kínálkozott, mint amilyen a földmunkások gyakran sikeres kirándulása a helyi (magán) építkezési helyekre, a kucepkodás, svercelés stb.

Mi más lenne ez — a mezőgazdasági termelékenység jelenlegi szintjét, tehát újratermelői, tehát akkumuláló, tehát fizetési képességét ismerve —, mint évek óta tartó aggasztó erősségű talajjngás? Szabadka község nemzeti jövedelmének csak mintegy harminc százalékát adja a mezőgazdaság, viszont a munkabíró lakosságnak még mindig a fele, vagv még ennél is nagyobb hánvada földműveléssel foglalkozik.

Tehát tudnunk kell, hogy a földműves lakosságnak ez idő szerint már nagy hadserege csak névleg foglalkozik földműveléssel, vagy ha tetteleg is — kenyérét semmiképpen sem keresheti meg munkabefektetésének arányában.

Kényszerűen kitörni a megingott talajú földműves, szőlővidéki településekről — ennél soha kedvezőbb, soha még elkerülhetetlenebb alkalom nem *kényszerült* a föld népére, mint a nyugat-európai munkapiaci konjunkturális megnyitása!

Hajdújáráson, Noszán a munkanélküliség szelepei tágultak meg, Ludason azonban évszázados kéreg szakadozott fel.

A kitörés arányáról, meg kell mondanunk, a szabadkai munkaközvetítő intézet megközelítő pontossággal sem tájékoztathat bennünket. Az összesen mintegy 7000 lelket számláló három településről — becslések szerint — a munkaközvetítőben számon tartott 60 kivándoroltnak ez idő szerint mintegy három-négyszerese igyekszik külföldön megkeresni a kenyérét. Egész családok vannak kint Németországban. Sok családnak nem is egy tagja rakott tarisznyájába hamuban sült pogácsát. Az összkép valami általános mozgósításra hasonlít. Szinte meg sem említhetünk olyan családot, rokonságot, amely nem képviseltetné magát a nagyvi-

lágban. Ezek az emberek tíz évvel ezelőtt még álmukban sem találkoztak ezzel a világgal.

Essen, Stuttgart, München, Bremerhaven — olyan városnevek, amelyek ma már semmivel sem hangzanak idegenebbül Szabadkánál, Belgrádnál vagy Zombornál. A távolsági különbségek sem számottevők már. — A ludasi, a noszai isten háta mögötti tanyák embere Szabadkára se látogat el többször, mint amilyen hirtelen elhatározással Nyugat-Németországba indul.

A KITÖRÉS ÁRA

Úgy tűnik, kalkulációra még gondolni is korai lenne. Amilyen mértékben világosak a földindulás okai az általunk vizsgált településeken, legalább olyan nehéz lenne megjósolni, kinek, minek terhére írandó az elkövetkező időszakban a munkaerő-kivándorlás költséges számlája. A mezőgazdaság adósodik-e el fiainál, vagy fordítva, esetleg kölcsönös nagy adósságban idegenednek el egymástól ember és föld.

Míg ugyanis a gyáripár többé-kevésbé máris ki tudja (tudná) mutatni a szakképzett munkások, mérnökök, tervezők nagyszámú kivándorlása okozta veszteséglistát, illetve a szakképzetlen munkástömegek elvándorlásával „szerzett nyereségét” — addig a mezőgazdaságban aligha tudja valaki is megmondani, milyen oldalra billen mindinkább a mérleg. — A következmények néhány szövevényét markánsan példázza az általunk vizsgált mezőgazdasági, szőlő- és gyümölcsstermesztési terület.

Hajdújárás, kétségkívül, a munkaerő-kivándorlással egyenes arányban növekszik a munkaerőhiány. A következmények egyre aggasztóbbak. Az egyébként is csekély arányú társadalmi szektorhoz bizalmatlan a még rendelkezésre álló munkaerő. Itt már, közismerten, évek óta alacsonyak a keresetek (napszámmal egy hét alatt meg lehet keresni az itteni idénymunkás havi járandóságát)! Ugyanilyen nehézségek jelentkeznek a magánszektorokban. Igaz, ezek részben más természetűek, különösen akkor, ha a magánszektort csak annak jelentkezési arányában emlegetjük, amilyen arányban idegen munkaerővel végezteti el egy-egy gazdaság az egész éven át tartó munkát. A hajdújárás magántermelő néha tíz-tizenöt napszámot is alkalmaz. A munkabér ez idő szerint megüti a 100—120 dináros napszámot. Ilyen kedvezőnek tűnő kereseti lehetőségek ellenére a napszámomunka — mint kétségtelenül nem szocialista kereseti kategória — soha még nem járt olyan létbizonytalansággal, kenyérkereseti véletlenszerűséggel, mint manapság. Ugyanis a szőlőmunkáknál a napszámot nem lehet „halmozni”, azaz a „szezon” nem okvetlenül jelent nagyobb kereseti lehetőségeket. Az itteni munkák mindig egyidejűek, a nyitást, a permetezéseket stb. az egész vidéken (azonos időjárás viszonyok kényszerű sürgetésére) egy és ugyanabban az időpontban kell elvégezni. Mivel egy munkás egyszerre még kétfelé sem szakadhat (de egy életen át halálbiztosan hétrét görnyed ebben a munkában), amit elvégez az egyik helyen ma, holnap már elkésne vele másol. Ez a kényszerű örökös egyidejűség — szakmányok vállalása esetén még jobban leszűkíti a kenyérkereseti teret, az évi bért.

Különben a napszámnak, mint az újraéledő szegényemberi kereseti forrásnak, illetve mint a munkáltató módszerének általános elterjedése,

nem kellene, hogy a jövőben elkerülje figyelmünket. Meg kell ugyanis mondanunk, hogy a felszabadulás után belevitt humanizmus, a társadalmilag szorgalmazott 8—10 munkaóráig terjedő napszak — ma már csak illúzió. A munkaidő és a munkaerő igénybevétele legjobb esetben kölcsönös megegyezés eredménye, azonban a napszámnak, jól tudjuk, ősi arany szabályai vannak: — Nemlátomtól vakulásig!... És ha már egyszer arany szabály — arany szabály az a szocialista falu munkapiacán is. A társadalmi szektorban megvan a feltétele és lehetősége annak, hogy a norma túldolgozását a befektetett munka arányában fizessék ki. A privát munkaadó „természetesen” nem ismerheti el alkalmazottja munka szerinti részesedését.

Egy dolog bizonyos: az arany szabályú napszám időszakos megélhetési forrásától mindinkább elmenekülő, és a tisztább számlájúnak vélt külföldi munkahelyre ácsingózó föld népe — ebben a menekvésében — nem az öngazgatású társadalom kenyértájainak fordít hátat. Menekülve tiltakozik az ellen, ami nem öngazgatású (és végső soron, nem szocialista) ebben a mi közösségünkben.

A gabonatermő ágazat (Ludas, részben Nosza) törpeparaszti, kistermelői csődjéről fentebb már részletesebben beszéltünk. Közgazdaságtörténész feltérképezhetné: vajon milyen részesedéssel falta fel saját gyermekeit a kollektivizáció egyfelől, és milyen arányban gátolta a vidék — mint láttuk — eredendő patriarchális struktúrája a kezdeti szövetkezeti mozgalom vitális átfejlődését a jelenleginél számottevőbb gazdasági és társadalmi tényezővé másfelől, amikor is — erre számos példa van Vajdaságban — az erősebb konkurens (a termelékenyebb társadalmi szektor), illetve a meggyőzőbb erejű kooperáció társadalmi és magánszektor között, sikeresebben áttöri a mezőgazdasági (társadalmi, kulturális) elmaradottság átkos hangfalát.

Itt ugyan nem halt még ki az ősi szövetkezési (nem szövetkezeti) mód, amikor a szomszédok erejüket (lovukat, szerszámaikat, munkagépeiket) összepárosítva védekeznek nem utolsósorban a lealacsonyító napszámba járás ellen. Akinek azonban nincs kivel és mivel szövetkeznie (tulajdonképpen nincs is miért) annak így vagy úgy, ismét csak napszám jut ki osztályrészüll, esetleg sovány havi, idénymunkási kereset valamelyik állami birtokon, vagy netán bizonytalan kalkulációjú árenda. Főleg (a szinte tünetszerűen Nyugat-Németország felé kacsingató, de még a „szerencse” nyomába szegődésre el nem szánt) fiatalokkal való beszélgetéseink során győződhattünk meg róla, hogy ezek az emberek már minden mást megpróbálnának napszámba járás helyett. Számosan vannak közöttük, akik más csellengő munka híján (hiszen Ludason a földhöz kötődő foglalatatoskodásoknál egyebet ki sem lehetne találni) „hivatásos” orvhalászásra vetették magukat. Halszezonban a tilos és nagyon kockázatos zsákmány néha többet hoz a konyhára, mint a becsületes robot. Az ősi ludasi „hetykelegényi szenvedély”, az orvhalászás ma ismét több együgyű halór-bosszantásnál, jóleső izgágaságnál: a potyka hamar megfől ebédnek, és jutányos áron a szomszédoknak is dukál a sokszor drasztikusan bő zsákmányból.

Marx előtt és után, a parasztember mint jobbágy, mint cseléd, béres és mint napszámos, mindenkinél csalhatatlanabbul érezte és érzi a más földje elidegenítő taszítását. Nem utolsósorban, ez okból vált oly „érték-telenné” erre mifelénk ez a pannóniai humusz.

Előlegezéseképpen következő, befejező fejezetünkhöz: A Ludasi tó környéki földtelen, illetve minimális kereseti lehetőség nélkül maradt nép — zömében csupasz egzisztenciális okok miatt keresi fel a számára másoknál százszorta idegenebb nyugat-európai munkapiacot. Még a „természetéhez nem illő” gyári munkapiacot is.

KÜLFÖLDÖN

Írásunk e befejező szakaszában már csak konvencionálisan dokumentálhatunk, több szempontból is alig érdekesebben, mint ahogyan azt például a napisajtó teszi, amely egyszerű információiban tudatja széles olvasótáborával: Az idegenben munkát vállaló polgártársaink leghőbb vágya, a rájuk leselkedő itthoni bizonytalanság ellenére is — mielőbb hazatérni és a megtakarított pénzen „új életet” kezdeni. Ismerjük be, a visszatérőknek, visszatérni vágyóknak ez az itthoniaknál vitathatatlanul lefokozottabb életkörülmények feltáplálta „új életigenlése” — a maga deklaratív szerénységével és igénytelenségével mintha hihetetlenül hangzanék.

Minél inkább megfelelnek a valóságnak az ilyen szerénységek, minél inkább (a külföldön dolgozók iránt szükkeblűnek bizonyuló vámpolitikánk következtében is) elmaradnak az akaratébredések, tervezgetések „csodái” — annál nagyobb bizonyosság jelenünk számára: a külföldi munkavállalás az az emberileg és társadalmilag legtermészetellenesebb kényszer, amelybe nem lenne szabad egy pillanatra sem beletörődnünk.

Szemünknek hízélgő a világtól távol eső tanya irányába tartó hetyke személygépkocsi látványa (— lám, micsoda kecses modern vastáltos nyergeli ma ezeknek a tegnapi istenverte föld rabjainak a pusztáját!). Ludason is látni ilyesmit manapság. Az történt, hogy a tanyai gyerek feltalálta magát a távoli idegenben, néhány hónapi robot után, alig használt gumipatkójú — nagyvilági mesebaripát vehetett magának, potom áron! Természetesen, meg kellett tanulnia a kocsivezetést is. Ha még kibír egynéhány évet külföldön, kocsiját vámmentesen hazahozhatja. Ami azonban parasztfiúnak ennél értékesebb és tartósabb osztályrésze, derekasan kiérdemelt járandóság, az mindenképpen a számára évszázados szenzációjú belekóstolás a gyáripari munkába, amelynek során bizonyos szaktudást is szerzett. — De mit is kezdhet mindezzel a mi parasztfiatalunk? Az igazi „csodának” nem a nyugat-európai munkapiacra kellene bekövetkeznie, hanem napjaink munkaodisszeája generációjának hazatérte után, egy, a társadalmunkhoz méltóan revalvált emberi és munkaerő-érték kontinuitásában.

Ugyancsak megtakarított pénzéből, a kint dolgozó házaspár talán már két év múlva bebútorozza, háztartási gépekkel is felszereli a távollétében bedeszázott ablakú családi fészket. A falun is növekvő igény kielégített — de vajon ki garantálja, hogy nem csupán ideig-óráig! A ma megszerzett előny csak folytonos megújulásban eredményezhet tartós életszínvonal-emelkedést holnap és holnapután.

Sajnos, a külföld a rövid lejáratú „boldogulás” távlatát ígéri csupán. Talán éppen ez okból, az odisszea némely következményeivel mélyen belesebzik a föld népének életébe is. Amit a legleleményesebb statisztikák sem tudnak majd soha kimutatni: tisztavirág-életű anyagi hely-

rerázódás ellenében, a külföld számtalan parasztcsalád életébe ütött eresztékszagató éket. A külföldi munkavállalás miatt előzményként vagy következményként adódó gyakori elidegenedés házastársak, családtagok között, a válások, sőt az öngyilkosságok azon szociális dimenzióját formázzák a jelenségek, amelyről még nem igen beszélünk.

Minden gazdasági állapot — emberi sors is, miszerint a (várható) következmények egyedi-emberi problémák jellegével bírnak. A külön-külön töményülő emberi súlyt, kockázatot lenne jó tudomásul venni minden egyes rövidebb vagy hosszabb távú sikernél, meddő sikertelenségnél. Az elkövetkező években dagad tanulságos vizsgálódások, szociális elemzések, társadalmi regények, egyedi odisszeák stb. stb. hatalmas folyamává mindaz, ami ma még csak esetlegességek és véletlenszerűségek ezer meg ezer apró csermelyeként tart azonos irányba.

A Ludasi tó környéki szociális „vízgyűjtő terület” mai talajingásainak előzményeit általános és specifikus idefejlődésükben már kivizsgáltuk. Amennyire viszonylag különbözően alakultak ki a mai állapotok a három településen — most végül olyan mértékben egyértelmű a csermelyeknek a humusz általános szegénységén, meg a homokvidék szociális különbségein kiélesedett hangja.

Ha ugyanis G. O. I. hajdújárás lakos mintegy háromévi kinttartózkodásának állomásán eldicsekedhet vele, hogy a maga, errefelé igazán ritka szerencsés részese arányában „lenyűzött” egy bőrt nyugat-németországi munkaadóról (több helyen megfordult) — E. T. anyagilag korántsem elesett noszai fiatalasszony fél éves külföldi munkakirándulása a gyorsan pergő asszonyi nyelvek kedvenc példázata lett. Eszerint E. T.-nek egyszerűen csak mentő ötlete támadt, hogyan szabaduljon részeges férjétől! A „rossz nyelvek” példálózása mindenestre elterelheti a figyelmet arról, vajon mi minden kényszeríthet ki külföldre egy ilyen stabilabb otthonú asszonyt is? Ottjártunkkor az egyébként sikertelen kérdészködés álcázásaképpen szöveget vettünk a Németország után szemmel látnatoan „lehült” gyermekes anyától, aki kérdésünkre, hogy miért próbálkozott meg a külfölddel, csak a vállát vonogatta. Úgy tűnt, csakugyan nem képes ennél okosabb válaszra.

G. O. I. sokgyerekes szegényparaszti család tagjaként, egészen fiatalon önállósult. Rövid házaselet után elvált feleségével közösen váltak meg szerény meglévőségüktől, a háztól is. A fiatalember úgy érezte, az idénymunka meg a napszám talaja is ingataggá vált a lába alatt. Úgy mond, isten segedelmével, nekivágott a külföldnek. Odakint alkoholgyárban helyezkedett el, és szinte beteges szorgoskodással megtakarított pénzén szódavízkészítő üzem létesített (Hajdújáráson). Helyette azonban ez idő szerint is még unokatestvére vezeti a jól bevált „boltot”, míg G. O. I. újra és újra visszamegy Németországba. Vajon a „szokás hatalmának” lett volna a rabja ez az élelmes ember, hiszen máris biztosítva lenne számára a faluban mindenképpen megkülönböztetett foglalatoskodás, vagy valami más van a dologban? Telhetetlenség, gazdagodási vágy, vagy G. O. I.-nek a társadalmi vérképletében évszázadok óta feltáplált hitetlensége ez elsősorban a sorsnak egy ilyen váratlan jobbra fordulásával szemben? Béres, cseléd ősök tapasztalata, hogy minden, ami „könnyű” szerzemény — csak sült galamb, a boldogulásnak már meghódítottan is könnyen elröppenő kék madara?

Találkozásunkkor (a rövid időre éppen itthon tartózkodó) G. O. I.-vel,

ez a rátermett fiatalember többek között így vélekedett az ő németországi portyáinak sikeréről: „Itthon sohasem vezettem számot arról, mennyi sört iszom meg, Németországban viszont már az ilyesmi is fontos kalkuláció. A cigarettázás napi néhány márka, csak hogy én nem dohányzom, a többi nélkülözhető költségesről nem is szólva...” Értethető tehát: a lemondás mértéke szerint más és más értelme lehet egy és ugyanazon elégségnek egy hajszában... Nem, nem, mint szakképzetlen munkás havi 800—900 márkánál ő sem keres meg többet, csak éppen egy meghatározott módon él, amit itthon még az ő szerény igényei mellett sem nevezhetne életnek. — Kétségtelen, ha G. O. I. az egzisztálásnak egészen az alsó határáig szorítja le ily módon nagyon drága külföldi éveit, akkor ez — elhithetjük — nagyon súlyos tét. Az ő fajtájabeli emberemlékezet óta csak a legalsóbb határt ismerte. Ha a föld nincstelen népe számára az eredendőenél is lefokozottabbak a valamicske eredményt hozható külföldi munkavállalási feltételek — az összképen kétségtelenül rontó nosztalgiát, az idegen nyelv nem ismeréséből adódó nehézségeket stb. leszámítva is —, ez az áldozathozatal önmagában is sokat mond.

Ha G. O. I. esete szerencsésjében, effektívitasában kétségkívül rendhagyó ezen a vidéken — özvegy V. M.-né ludasi fiatalasszony bizonyos értelemben szimbolizálja a parasztnő kényszerű, újfajta szerepvállalását ebben a földindulásban. Mit sem változtat a lényegen, hogy a külföldi munkavállalásra csak azután szánta rá magát, hogy férje a foszfernával, a vidéken fatális szereplésű permetezőszerszettel vetett véget önelétének. Özvegy V. M.-nét, tizenkét éves fiával senki sem zargatta az apósék házából, nem szándékozott újra férjhez menni, viszont csakhamar kíméletlenül felszólította a rá leselkedő sors: az örökölt pár hold föld mellett, mostantól mehet napszámba, hiszen a juss, a föld egészében férfi és nem női munkaerőt igényel! Az általunk már vizsgált anakronisztikus kereseti módnál, a föld nincstelen népének önértékét romboló napszámnál már csak a külföld rosszabb (természetesen, a kereseti lehetőség szempontjából előnyösebb).

V. M.-né — szembeszökően sok paraszti háztartás eredendő elkötelezettjének asszonyi sorsát osztván — idestova egy éve külföldön dolgozik. Mint a Ludasi tó környékéről elvándorolt női és férfi munkaerő kilencvenkilenc százalékának — neki sincs semmilyen szakképzettsége. Egy esseni autóalkatrészgyárban szalagrendszerű munkahelyen keresi kenyérét. Havi keresete az az ugyancsak női munkaerőnek dukáló 500—600 márkás átlag! Nem nehéz utánaszámolni: ez legalább ötszöröse az itthoni falusi kenyérkereseti lehetőségekkel mérhető munkaeffektívitásnak, a háziasszonynak és a mezei, háztájának egyaránt.

Szinte megdöbbenő azonban kutatásunk eredménye: a vidék szőlőben és hosszában maga ez a kereseti lehetőség senkit sem „szédített meg” a külföld számára. Itt egyszerűen nem hallhatunk olyan nő-kivándoroltról, aki nem az itteni kevés miatt, hanem igenis a kecsgetető több miatt ment volna ki külföldre. A férfi munkaerő-kivándorlás esetében talán nem ilyen szoros az okozati egyértelműség, de nem is olyan differenciált, hogy például a gyorsabb vagy éppen könnyebb gazdagodásnak számottevőbb ösztönét, nosztalgiáját, rugóját mutathatnánk ki a kivándorlók, kivándoroltak többségénél.

Végig szándékosan kerültük a háztartási és miegyéb felszerelésekhez

fűződő isten tudja milyen nagy „igényváltozás” dicséretét. Mély meggyőződésünk szerint, nem lenne szabad, hogy a mosógép vagy a hűtőszekrény szegényparaszti jogos igénylése az életszínvonal hazug demagógiájának váljék nimbuszává. Mint ahogyan a mezőgazdaság orvoslása nem kizárólag a traktorok és aratócséplők tömeggyártásán áll vagy bukik, a szegényparaszti életszínvonal sem a hűtőszekrény beszerzésével éri meg minőségi változását.

A ludasi Cs.-ék családja: J., a férj és apa, J., a feleség és anya, valamint tizenhárom éves I. lányuk, mielőtt a Nyugat-Németországba tartó vonatra szálltak volna, szerény családi házuk ajtaját beszegezték, az ablakokat bedeszélték. Majd csak akkor térnek végleg vissza, amikor már elég pénzt összekuporgatnak a családi fészek kicsinosítására, bővítésére, a lakás bebútorozására, talán a háztartás felszerelésére is.

Ha mondjuk ez Cs.-éknél három-öt év múlva következik be, hol tart már majd akkor az a valami, amit jugoszláv átlag-életszínvonalnak nevezünk. A ludasi Cs.-ék családja vajon melyik életszínvonalat „hozzahatja be” ekkorra, s mi történik, ha itt, ezen a ponton ismét csak jó néhány éves késéssel „kezdí újra” az életet (és ezúttal csak a legelemibb anyagiakról van szó, hát a társadalmi, a szellemi, a kulturális előrehaladás)?

•

Hiszen betéve tudjuk!... A mindenkori társadalmak, még a szocialista variáns közösségek eddigi története is azt példázza, hogy egy társadalmi osztály, réteg egyszeri anyagi, gazdasági és szellemi lemaradása csak nemzedékek permanens feltörésének (forradalmi osztálycseréjének) árán hozható be.

Most, a JKSZ elnökségének 21. ülészeke után, a megengedhetetlenül nagy szociális különbségek kiküszöbölésére irányuló erőfeszítéseinkben, mindenképpen számolnunk kell ezzel a társadalomtörténeti igazsággal, még egy olyan, aránylag rövid időszakra terjedő vetületben is, mint szocializmusunk közel harminc éve.

Újvidék, 1972. I. 7.

---

napló

---

periszkóp

(Portyázó jegyzetek)

VARGA ZOLTÁN

15.

(„Ne vegyük le a napirendről” — széljegyzetek egy félszeg kezdeményezéshez és visszhangjához.) Varga Lajos vitaindítónak szánt *Egység és idegenség* c. írásában olvasom a *Képes Ifjúság* 1971. szept. 15-i számában: „Akkor miért az iménti aggodalom? Hiszen itt vannak azok, akik elfogulatlanul, a félreértések, mulasztások, hátsó gondolatok bomlasztó mérgei nélkül, tiszta szándékkal szembesíthetik a nézeteket, az eredményeket, akik megújíthatják az elhasznált kapcsolatokat, feloldhatják a magyar irodalom lezorított artériáit.” Komoly érdeklődéssel, fel-felvillanó lelkesedéssel olvasom, hiszen cikkében a magyarországi kritikus nem kevesebbet tesz, mint a részekre tagolódott magyar irodalom bizonyos fajta integrációjának kérdését veti fel, az egyes részei, „tartományai” közötti jobb, elmélyültebb kapcsolatok lehetőségeit latolgatja. A magam kérdése viszont rögtön, szinte ösztönösen vetődik fel: Valóban megtehetük-e? Mármost azok, akik „itt vannak” — mert természetesen rájuk gondolok. Úgy tűnik azonban, a kérdés válasz is egyben, szükségtelen kijelentő formában is megfogalmazni. Nemcsak kézenfekvősége miatt, hanem V. L. önmagában üdvözlendő kezdeményezésének bizonyos bátortalansága, félszége, úgy is mondhatnám, eldugottsága miatt is. „Közös dolgaink” rendezéséhez akár a legapróbb lépéssel is közelebb jutni, méghozzá a magyar irodalom egészét is szem előtt tartva, aligha lehet olyképpen, hogy csupán a kezdeményezés érkezik a határon túlról, (s az is ifjúsági lapunkban jelenik meg), míg a hozzászólók csupán a jugoszláviai magyar irodalom képviselői közül kerülnek ki. Olyan formában, hogy eleve föl sem vethető a kérdés, miért hiányoznak a hozzászólók közül a magyarországi írók, hogy a többi „kisebbségi” régió képviselőiről ne is essék szó. Mert ugyan hányan, hol és kik olvassák határainkon túl a *Képes Ifjúságot*? V. L. jobb sorsra érdemes kezdeményezése, úgy tűnik, egészen más, megfelelőbb fórumot igényelt volna. Még

pusztán a határ két oldalán élő érdekeltek megszólaltatása mellett is jobb lett volna valami „kerekasztal-értekezlet”, mondjuk körkérdés egy irodalmi folyóiratban, akár a mieink valamelyikében, de még inkább valamelyik magyarországiában. Hiszen ezek a folyóiratok — főleg a fővárosiak — úgy-ahogy, de eljutnak a magyar nyelvterület valamennyi fontosabb tartományába. Ehhez azonban már aligha lett volna elegendő csupán egyéni kezdeményezés; eredményre csakis valamely teret biztosító fórum kezdeményezése vezethetne. Vagy már ennek elvárása is képzelenség volna? Az ideálisnak mondható legalább *ötoldalú részvétel* elé tornyosuló akadályokat meg talán említeni sem érdemes. Annak ellenére, hogy végső fokon ezekről van szó: az „artériákat leszorító”, legkevésbé sem irodalminak mondható kötelékekről.

A „hol maradtak?” kérdést tehát irreálisnak érzem. Akár önmagamnak téve is föl „hol maradtam?” formában, akár a többi meg nem szólaló jugoszláviai magyar íróhoz intézve. Nem lehet ugyanis véletlen, hogy, egy-kettő kivételével, éppen irodalmunk leginkább beérkezettnek számító munkásai maradtak szótlank, illetve érezték érdektelennek a felvetett kérdést. Valószínűleg ugyanazért, amiért magam is. V. L. írását olvasva ugyanis arra gondoltam, hogy csak olyasmit mondhatnék róla, amit a hozzászólók közül éppen elegenden elmondanak majd. Aztán mégis meglepődtem — de hát ki ne ismerné a lappangó reményekről árulkodó, a meglepetés elmaradása feletti meglepetést. Mert a hozzászólások lényege, bármennyire különböző szempontokra épültek is, akár egyetlen mondatban összesűrítethető: *érdekes kezdeményezés, de politikai akadályai vannak*. De azért gondoltam rá, hogy talán mégis „letermesem a garast”. Ha nem is az elsők között, hanem inkább kívárva a vélemények legalább részbeni kikristályosodását, amikor már bizonyos tanulságok levonására is lehetőség kínálkozik. Sajnos azonban elkéstem, a „vita” lezárult; vagy inkább csak kialudt, abbamaradt, megszűntek a további hozzászólások. Hogy ennyire hamar, az talán mégis meglepő kissé. Mert V. L. kezdeményezése, úgy tetszik, mégiscsak megérdemli az egyik hozzászóló figyelmeztető megjegyzését: „Ne vegyük le a napirendről.”

A továbbiakra részben a napirenden tartás kissé (vagy nem is kissé) naiv reménye készlet. Részben pedig az, hogy V. L. írására, s a rá való nagyjából egyöntetű reagálás bizonyos sajátosságaira talán mégis érdemes odafigyelni.

*

„... a köztudatban az irodalom felől Petőfi, Ady, József Attila, Nagy László nevével jellemezhető forradalmi magatartásforma defenzívába szorult. Követhetetlen példa lett — ahogy Gyurkó László mondta Népszabadság-beli cikkében — s azért mert »tüllépte a történelem«. Helyébe egy különben periferikusnak mondható, elsekélyesedett guevarista magatartásforma nyomul. A kozmopolita lázadásé. Nyilvánvaló, hogy ez a »népfelszabadító és földrészek forradalmát szervező, kereső mai típus«, amely igazán sehol sem illetékes, legbelsőbb természete szerint se vajdasági, se jugoszláviai, se egyetemes magyar hivatását nem töltheti be.”

E sorok is V. L. írásából valók. Az utolsó mondatot csak azért idézem, hogy amúgy mellékesen és futólag „tiltakozzam illetékességem kétségbe-

vonása ellen”, hangsúlyozva, hogy az író *mindenben illetékes*, még ha ezerszer ráförmednek is, hogy „törődjön a saját dolgával.” Szó sincs egyébként arról, hogy V. L. megnyilatkozását efféle ráförmedésnek érezném — egészen másféle jelenségeket értek ez alatt. V. L.-t legfeljebb azért illetném szemrehányással, hogy az „illetékes” szó használatával, valószínűleg akaratlanul, egyfajta bürokrata logikát követ, amely szerint a dolgok szépen fel vannak parcellázva, pontosan meghatározott, hogy közülük mi kire tartozik. Más kérdés persze, hogy az írástudó, mint minden ember, bizonyos dolgokban tájékozatlan lehet, s mint minden ember, többnyire a tőle távol eső dolgokban az. Vannak azonban helyzetek, amelyeket éppen messzebről lehet jobban áttekinteni. Felülről, madártávlatból.

Valójában azonban nem is ez érdekel. Hanem amit V. L. guevarizmusnak nevez. Irodalmi értelemben vett guevarizmuson, ha egyáltalán helyénvaló lehet ez az elnevezés, s ha azt nem leszűkítetten, betű szerint értelmezzük, hanem akár egészében egy sokaktól „divatosnak” mondott világirodalmi magatartás-áramlatra, akár irodalmunk egyes jelenségeire vonatkoztatjuk, alighanem egyfajta nonkonformizmust érthetünk. Egy bizonyos maximalizmust, mindent akarást, a dolgok *eszményi* platformról történő szemléletét, eszmények számonkérését a valóságtól, amit természetesen joggal lehet fellegekben-járással, a valóságtól elrugaszkodással vádolni, főleg, ha az irodalomtól közvetlen hatást, gyakorlati társadalmi-politikai eredményeket várunk. Cseppet sem bizonyos azonban, hogy ilyen szomorú eredményre jutunk, ha ugyanezt a magatartásformát a „mű lehetősége” felől vizsgáljuk. Ha mondjuk úgy tesszük föl a kérdést, hogy alkalmas-e ez az alapállás arra, hogy belőle kiindulva élesen bíráló, kíméletlenül leleplező művek szülessenek. Ha tekintetbe vesszük, hogy semmi sem leleplezőbb, mint az eszmények számonkérése, ami ugyan önmagában még nem biztosítja a születendő mű értékét, lévén, hogy a legkitűnőbb acélból készült vésővel is lehet csapnivaló szobrot faragni. Egynémely netalán csakugyan „periferikusnak” és „elsekélyesedettnek” minősíthető kísérlet azonban mégsem példázhatja azt, hogy a „guevarizmusnak” bármely égőv alatt is ne lehetne művészi funkciója, alkotásokat kicsiholó ereje. Ami pedig több ennél, létrejötte semmiképpen sem távoli hatásnak, holmi divatnak tulajdonítható, hanem történelmileg nagyon is meghatározottnak látszik. A „mindent akarás” és „mindent támadás” többnyire olyankor jelentkezik az irodalomban, ha az alkotó úgy érzi, képtelen akár minimálisan is befolyásolni a dolgok alakulását, ha oda sem figyelnek rá, ha a társadalomjavító értelemben vett „dolgozni csendben, szépen”-nek hiányoznak a távlatai. A leginkább meg nem alkuvóvá, egészen az irrealitásig, akkor válik az ember, ha a „termékeny megalkuvás” (mert ilyen is van!), az általános érdekeket egyeztető okos kompromisszum semmivel sem látszik célra-vezetőbbnek, mint „fejjele a falnak rohanni”. És vajon ki vonná kétségbe, hogy korunkban az alkotó helyzete *periferikussá* vált? Gondoljunk csak arra, hogy az irodalom tudatformáló csatornáit, nem utolsósorban a gyakorlata manipulációs szerepet betöltő szórakoztató ipar jóvoltából, többnyire eldugultak. Nem tudom lehet-e erre másként reagálni, mint dühösen, ironikusan, cinikusan, anarchisztikusan? Vagy valami kétségbeesett „guevarizmussal”, még akár távoli földrészekre függesztett tekintettel is?

De már hallom is a felszisszenést. Ilyen magatartás érthető lehet a mai manipulált kapitalizmusban, ám a szocializmus...

Hamarjában Simone de Beauvoir *Mandarinok* c. regényének Nanette-je jut eszembe. Ő mondja egy helyen, hogy végeredményben a szocializmus is „csak egy társadalom” lesz majd, s kötve hinném, hogy nekünk most itt ne lenne okunk ettől a „csak egy társadalomtól” elvárni, hogy ne „csak egy társadalom” legyen. Hogy ez az elvárás mit eredményez? Nem az alkotó hibája, ha kiderül, hogy gyógyító orvos nem, csupán diagnózist kémlelő szonda lehet... De talán felületes és hányaveti vagyok, amikor ezt a „csak egy társadalmat” emlegetem. Jobb talán, ha Lukács Györgyöt idézem, életének egyik utolsó nyilatkozatát: „Sztálin idejében az, hogy a párt vezetője, első titkára egyszersmind hivatott teoretikusa a pártnak, mint tudvalevő, elterjedt mindenfelé, és így jött létre, hogy egy Rákosi, egy Novotny és így tovább, nemcsak a párt első titkára, hanem az illetékes teoretikus is. Tisztában kell lennünk azzal, hogy annak valószínűsége, hogy a munkásmozgalom még egy Marxot, Engelst vagy Lenint kapjon, rendkívül kicsi, és ezért felvetődik a kérdés, milyen viszony van az ideológia kialakítása és a pártok politikai taktikája között. Ez az én véleményem szerint ma sincs megoldva és a jövőnk munkásmozgalom egyik legfontosabb kérdése...” (Kovács András: *Beszélgetés Leninről és a forradalmiság mai tartalmáról*, Új Írás, 1971. 8. szám) Számomra e sorok túlmutatnak itt szó szerinti jelentésükön. Mert ha kissé elgondolkodom e valóban fontos kérdésen, úgy tűnik, az értelmiségnek, a gondolkodónak ez az alárendelt helyzete nemcsak a csúcokra vonatkoztatva érvényes: ugyanezt tapasztalhatjuk mindenfelé, a legkülönbözőbb szinteken, természetesen nálunk is — a középszerűség diadalmas előretörését, annak minden következményével együtt. Hogy milyen közérzetet eredményez az értelmiségiben a gondolat és cselekvés viszonyának ez a képtelen fejtetőre állíttósága? Úgy tűnik, éppen azt, amit, ha akarunk, guevarizmusnak is nevezhetünk.

Más kérdés persze, hogy miként kapcsolható egybe ez a magatartásforma a magyar irodalom hagyományos beállítottságával, azzal a történelemtől rákényszerített szereppel, amely, amint V. L. is utal rá, „defenzívába szorult”, sőt „követhetetlen példa lett”. A magyar irodalom nemzeti problémákhoz kötődésére, védekező-fenntartó szerepére gondolok. Lehetséges-e itt bizonyos szintézist remélni, s szerepe lehet-e ebben a szintézisben annak az eszményeket számon kérő maximalizmusnak, amiről korábban esett szó? Különösképpen nemzetiségi-kisebbségi keretek között, anélkül, hogy nacionalizmussá torzuljon? Nemcsak arra gondolok, hogy „kivülről” nézve annak ne hasson, illetve ne lehessen annak feltűntethető, hanem hogy valóban ne legyen az... Egyelőre csupán nyugtalanító kérdések formájában jelentkezik számomra mindez, anélkül, hogy a rájuk adható válaszoknak birtokában lennék. Felületes és felelőtlenség lenne azonban egyszerűen nem tudomást venni ezekről a feltolakovó kérdésekről. Mert Gyurkónak ugyan igaza lehet abban, hogy ezt a tradicionálisan magyar írói magatartást „tüllépte a történelem”. Csakhogy akkor úgy lépte túl, hogy elegánsan átlépett rajta, nem a problémák megoldásával tette fölöslegessé a szerepet, csupán kérdésessé tette eljátszásának lehetőségét, legfőképpen azáltal, hogy az anakronisztikusság látszatát kölcsönözte neki. Ilyenformán V. L. figyelemztetését arra a felelősségre, „amit csak az az írástudó érezhet, akinek

az Ómagyar Mária-síralom s Nagy László közötti történelem a népek testvériségére tanító iskola”, végső fokon nem is érzem annyira indokolatlannak. Mert akarom, nem akarom, magam is minduntalan beleütközöm a „sorskérdésekbe”, nem kerülhetem meg a magyarságnak azt a legalábbis az európai népek között egészen sajátságos helyzetét, ami a magyar nyelven alkotóban óhatatlanul semmi máséhoz nem hasonlítható közérzetet kelt... Érzem, ismerem tehát a lét- és sorskérdéseknek ezt a szorítását, még ha írásműben hangot adni neki eddig nem is sikerült. Ugyanakkor azonban képtelen vagyok nem fenntartással fogadni azt a felfogást, amely egy egész nép, nyelvterület irodalmát egyetlen feladat szolgálatába állítaná, egyetlen problémakörre „szakosítaná”, létfenntartó funkcióra korlátozná, „monomániássá” kívánná tenni, ugyanúgy, ahogyan egy egyéni életet is értelmetlenné, tartalmatlannak érzek, ha annak minden energiája, kreatív ereje fennmaradásáért folytatott küzdelmében merül ki.

Semmiképpen sem mondhatnám tehát szerencsésnek, még kevésbé reálisnak a szóban forgó sorskérdésekhez kötődő, hagyományosan magyar irodalmi alapállásnak következetes, mindenkori számonkérését az alkotótól. Kritikai mércévé tételét e magatartásformának, úgy, ahogyan azt a magyarországi kritika leginkább hivatalosnak mondható főirányvonalá teszi, ami aztán sokszor egyet jelent a „vonal” számonkérésével. Nem közvetlenül tőlünk, jugoszláviai magyar íróktól persze, hiszen műveinkkel legkevésbé éppen ez a „vonalas” kritika foglalkozik, a „vonatosság” ez a megléte azonban lényegében nem vonalasság kezdemenyézések kapcsán is, könnyen bizonyos optikai csalódást okoz íróink egy részénél, akik talán éppen ezért reagáltak V. L. írására is a kelleténél kissé türelmetlenebbül — úgy, ahogyan, rögtöni reagálás esetén, valószínűleg magam is tettem volna. Tüzetes elemzést igényelne ugyanis annak kimutatása, hogy ez a hagyományosan magyar irodalmi attitűd hogyan lépett (szerencsére nem éppen harmonikus) frigre a dogmatizmus bizonyos elemeivel, s épült bele a vonalba, ezáltal sajnálatos módon „kompromittálódva” is kissé. Főleg ami a kritika elvárásait illeti, mivel a „vonalat” többnyire csak ezekkel kapcsolatban érezzük, viszont számos magyarországi művet ismerünk, amelyet a hivatalos kritika, ha következetesen tartaná magát a szerencsére inkább csak deklarativán vállalt elvekhez, a maga szemszögéből nézve joggal minősíthetne „eszmeileg” problematikusnak. A döntő szempont azonban az, hogy ezek a művek megjelenhetnek, s még ha a kritika görbe vagy esetleg „elnéző” szemmel nézi is őket, kénytelen reagálni rájuk, úgyhogy azok mindenképpen bekerülnek az irodalmi köztudatba, teljesítik feladatukat, befutathatják azt az útszakaszt, aminek befutására erejükből telik. Ugyanez a kritika viszont mintha velünk szemben igyekezne „jóvá tenni” másról hála istennek elkövetett „mulasztásait”. Sajnos nem úgy, hogy a maga módján ugyan, de keményen bírálja irodalmunk egyes alkotásait (bár csak ezt tenné!), hanem úgy, hogy egyszerűen hallgat, nem vesz róluk tudomást. Súlyos vádnak tűnik ez persze, túlzás is lehet, ám máskülönben mivel lenne magyarázható, hogy könyveinkkel Magyarországon úgy-ahogy jobbra csak egyes vidéki folyóiratok foglalkoznak, míg a legnépszerűbb fővárosiakban (*Kortárs*, *Új Írás*) hiába keressük a róluk szóló recenziókat. Az egyetlen kivétel a *Valóság* 1970. évi 12. számában megjelent ismertető öt jugoszláviai magyar regényről (Hernádi Miklós:

Jegyzetek Vajdaság új regényirodalmáról). Ennek fényében egyes hozzászóló íróink ingerültsége valamelyest érthetőnek látszik, még ha az ingerültség ostora olyasmit is ért, ami talán nem szolgált rá erre. „Látni való, hogy a határokon kívül a magyar irodalomnak egy-egy fórumán szinte már programszerű az itthoni iránti idegenkedés”, olvasom V. L. írásában, ezt az észrevételét azonban nem egészen értem. Persze a „vonnalról” igen, attól idegenkedünk. De ugyanakkor bárki lapozzon is bele folyóiratainkba, meggyőződhet róla, hogy a bennük megjelent kritikák (legyen szó terjedelmes tanulmányokról vagy rövid recenziókról) igen tekintélyes része magyarországi művekkel foglalkozik. És sajnos még inkább ez a helyzet, ami a „kölcsonös” közlést illeti. Idehaza alig van folyóiratszám, amelyben ne találkoznánk legalább egy magyarországi szerző írásával (ha ezek, amint azt Szűcs Imre megállapítja, valóban „dugárként” érkeznek hozzánk, úgy ez sajnos megint csak a korábban említett akadályok létezését bizonyítja), odaát viszont... Tudok Herceg János *Leányvári leveleiről* a *Kortársban*, ugyanott néhány Szirmai-novelláról, szórványosan egy-két versről, többet aligha említhetek. Érzékenységünk, „elzárkózásunk” gyökerei mindenekelőtt ebben rejlenek.

*

„Közép-Európa. Tetszik nekem ez a fogalom, így, a maga kemény önállóságában, jelzőktől, determinánsoktól fosztottan. — Nincs szükségem magyarízkodásra, megszorításokra, egy vagyok és tökéletes, mint a dolgok platóni ideája — mondja. Közép-Európa; izlelem újra és újra a szót. Meg kell csinálnunk, valósággá kell tennünk, adom be a derekam fellelkesedve a jó ötleten, melyet, s ezt nagyon szeretném és nagyon akarom hinni, élő igények pattantottak ki.”

Podolszki József kezdi így hozzászólását. Magam is kezdhettem volna így. De nem is folytathatnám másképp, mint ahogy Podolszki tette: fenntartásokkal, kételyekkel, megint csak az akadályok számbavételével. Mert valóban nagyon *kell* hinni benne, egészen a „Credo, quia absurdum” fokán.

Varga Lajos új folyóirat életre hívását is javasolja *Közép-Európa* címmel. Folyóiratot, amely a magyar irodalom valamennyi tartományának közös fóruma lenne. Sőt valamennyi irányzatának is. Az előbbi elvben lelkesítő, az utóbbi inkább „csak” irreális, mivel úgy érzem, azoknak van igazuk, akik szerint nehéz bizonyos neveket és törekvéseket egyetlen fórum keretein belül elképzelni, vagy ha mégis, hát legfeljebb valami mesterségesen kialakított egység tüneteként. Ahogyan az egyes irányzatok országhatárok fölött átnyúló egybekapcsolása — amint azt Garai László szintén elérhetetlennek látszó ideális megoldásként fölveti — megint csak tünet lenne: csakhogy az egészség tünete, a zavartalanságé, a háborítatlan kibontakozás lehetőségeié. Mert a szellem dolgaiban az egység korántsem mondható lelkesítőnek: egységes szellem többnyire csak ott van, ahol parancsolók és engedelmeskedők, irányítók és végrehajtók vannak. Nem tudom hát, mennyi haszon származhatna egy olyan folyóiratból, amely inkább csak „reprezentálna” valamit. Bogdánfi Sándor alighanem fején találja a szöveget: „Nem új folyóiraatra van tehát szükség, hanem a meglévő folyóiratok átállítására. Arra, hogy a magyar író, bárhol él is a világon, küldhessen kéziratot

bármelyik folyóiratnak, mindenekelőtt persze a magyarországi folyóiratoknak.”

És mégis: KÖZÉP-EURÓPA. Mert mindennek dacára el lehet képzelni egy ilyen című folyóiratot. Még olyat is, amely sokkal inkább megfelelné a címnek, mint az eredeti elképzelés. Hogy milyen lenne ez? Nem tudom, folytassam-e... De talán mégis, tekintve, hogy az ábrándozásnak megvan az az előnye, hogy fűtyülhet a realitásokra: az ábrándozó, ha a kevés is elérhetetlen, sokat, mindent akarhat. Elképzelhető hát egy több nyelvű folyóirat is, vagy inkább különböző nyelveken megjelenő, különböző nyelveken író szerzők írásait különböző nyelveken közlő testvér-folyóiratok csokra, amelynek egyedül csak céljai nem különbözők. Méghozzá nem is irodalmi, legkevesébé „szépirodalmi” céljai. Csakhogy ehhez, minden ténylegesen meglévő akadályt mellőzve, tisztázni kellene néhány alapvető kérdést. Olyanokat, mint: Lehet-e még korunkban igazán megalapozó, történelemformáló szerepet várni az irodalomtól és általában a gondolattól? Fontosnak érzik-e Közép-Európát mások is, vagy csupán egyetlen közép-európai nyelvterület képviselői? Létezhet-e akár egy pusztán szellemi értelemben vett Közép-Európa oly módon, hogy egy része tömbhöz tartozik, más része tömbön kívüli? Tartozhat-e Közép-Európa máshova is, mint önmagához? Vagy talán máris tisztázott mindez?

És mégis, még mindig, makacsul:

KÖZÉP-EURÓPA
KÖZÉP-EURÓPA
KÖZÉP-EURÓPA
KÖZÉP-EURÓPA
KÖZÉP-EURÓPA

Tudok egy fanatikus muzulmán szektáról, amelynek tagjai szeánsaikon addig ismétlik Allah nevét, amíg csak önkívületi állapotba nem esnek tőle...

16.

(Csörsz István regényéről.) „Valami olyan szar érzés fogott el, majdnem úgy voltam, hogy szerettem volna egyből megölni magamat. Akkor már tudtam, miért hozott ide. Odavitt a muterom sírjához. — Akármilyen furcsa, éppen úgy nem jött ki könny a szememből, mint neki, amikor meglátott. Nem az jutott eszembe, hogy az anyám volt, hanem a szemétségei.” Csörsz István: *Sírig tartsd a pofád* c. dokumentumregényéből, az utóbbi hetek egyik legizgalmasabb olvasmányából írom ki a fentieket, miközben furcsa módon valami arra készlet, hogy Hans Fallada közismert regényének címét többes számúvá parafrázáljam: „mi lesz veletek, emberkéek?” Mert Csörsz könyvében tulajdonképpen csak emberkékről esik szó, szerencsétlen, félresikerült életű emberkékről. Az, hogy mellesleg „hippik” is, inkább csak címke rajtuk. Nem véletlenül teszem egyébként idézőjelbe ezt a szót, hanem mert Csörsz István könyvének rövid bevezetőjében maga is ezt írja róluk: „Szerencsére segítségére sietett (mármint a könyv egyik főszereplőjének, Zord Khánnak)

néhány újságíró: megnézték, hány centi a hajuk, hány folt van a farmerükön, megkérdezték a nevüket, és azt, hogy mit csináltak ma délután, aztán megmagyarázták nekik, hogy ők tulajdonképpen hippik.” De vajon valóban azok-e? Mindenesetre attól eltekintve, hogy maga a hippi fogalma is elég képlékeny valami, s a köztudatban sokkal inkább jelent egy bizonyos hajviseletet és öltözködési módot, mint pontosan meghatározott magatartásformát, s ennél fogva sokakra ráragasztható, illetve sokan adományozhatják is maguknak ezt a címet, egy bizonyos: aki Csörsz könyvétől valamiféle „hippi-romantikát” várt, holmi demonstratív, kritikus szembefordulást a társadalommal vagy éppenséggel a „virággyerekek” szelíd civilizáció- és elidegenedésellenességét, csalódni fog. Ám aki arra gondol, hogy elolvasása révén szánandó, segítségért kiáltó emberi sorsokba nyerhet betekintést, annál inkább megdöbbenő, tanulságos olvasmányok fogja találni.

Zord Khán és társainak sorsa ugyanis ha akarom, banális, közhelyszerű, olyan, amilyenek eleve gondoljuk ezeket a sorsokat: a vallomásaikból felszínre kerülő tényeket rendőrségi nyomozók vagy fiatalkorú bűnözőkkel foglalkozó szociális munkások valószínűleg unottan hallgatnák, talán éppen a mindenáron meghatni akarást, s az enyhítő körülményekre hivatkozást hallva ki belőlük, s ha történetesen hivatalos jegyzőkönyvbe diktálva hangzanak el, talán nem is joggal. De éppen mert nem ilyen kényszerhelyzet szüleményei, sokkal inkább hátsó gondolat nélküliek, spontánabbak, megrendítőbbek, komolyabban is kell vennünk őket, „lázadásuk”, s nemegyszer pózaik mögött is a valóságos kiváltó okokat, legfőképpen a kora gyermekkor személyiségformáló tényezőinek szerepét keresve és találva is meg mindjárt, mivel akár Zord Khán, akár Börlábú, Max vagy Patkány vallomását olvassuk is, egy percig sem lehet vitás számunkra, hogy a zilált, szeretet nélküli gyermekkor, a csak valamennyire is harmonikusnak mondható családi fészék hiánya formálta őket olyanokká, amilyenekké lettek. A magnóba mondott vallomásoknak hála ugyanis, a dokumentumregény szereplőinek személyiségéről, lelki eltorzulásáról szinte komplett képet kapunk, s megérthetjük pl. Zord Khán Erika iránti „nagy szerelmének” önmagában visszariasztó szadizmusát, s általában Zord Khán beteges nőgyűlöletét, és ugyanígy érthetőnek vagy legalábbis megmagyarázhatónak tekinthetjük Börlábú alábbi társadalomellenes, a „normális” emberekkel szembeni megnyilatkozását is: „Boldog vagyok, ha gyűlölnék, mert annyira lenézem őket, hogy ezen keresztül tudom: jól csinálom.” Belső sérüléseiknek szinte pontos helyére, mibenlétére is rátalálhatunk: Németh László ír *Szörnyeteg* c. drámájában az ember kapcsolatteremtő készségét hordozó „szabad vegyértékeiről”. Hogy eredetileg mennyi ilyen „szabad vegyértéke” lehetett volna ezeknek a félresiklott életű szegény fiúknak, azt természetesen lehetetlen tisztázni, bizonyosnak látszik azonban, hogy hányatott gyermekkoruk, rossz mikrokozmoszjuk éppen ezeket roncsolta szét.

Ebből a szempontból nézve tehát a könyv főszereplői kapcsolatteremtési és adaptálódási képtelenségükkel, állhatatlanságukkal, bizonyos értelemben pszichopátáknak vagy legalábbis patológikus jellemeknek tekinthetők, akik a társadalmonkívüliséget vagy társadalomellenességet nem holmi „elvi meggondolásból” vállalták. A „hippi ideológia”, amennyiben egyáltalán lehetséges ilyesmiről beszélni, inkább csak egyfajta

járulék, amin „kapva kapnak”, mint olyan eszméken, amelyek igazolják őket, és csoportba verődésükhöz valamiféle „eszmei alapot” teremtenek. Ennélfogva „értelmiségi” társaikat, Pipás Pierre Mendozát, a költőt, Jónást, a festőt, Ricket, a „filozófust”, akiknek a könyvben mellékesebb szerep jut (néhány megnyilatkozásukat, „alkotásukat” azonban így is megismerhetjük: legérdekesebb ezek közül kétségtelenül Jónás „Végrendelete”), s akik valójában más társadalmi környezetből csapódtak hozzájuk, alapjában véve lenéznek, érezve, hogy magatartásuk az övékénél sokkal kevésbé autentikus, mesterkélebb, pózszerűbb; kissé úgy viszonyulnak hozzájuk, ahogyan a munkásmozgalom hőskorában az igazi „proli” viszonyult a szövetségesként hozzácsatlakozó „tulkokhoz”, a radikális értelmiség képviselőihez. Alighanem kissé több joggal, mint a hasonlatképpen említett utóbbiak, mert amennyiben pl. Rick alakja mögött is valóságos figura rejlik, és megtörtént dolog öngyilkossága is, nyilvánvaló, hogy halálával nem érte valami nagy veszteség a filozófiát. Zord Khán dühét egyébként éppen e szenvelgő zagyva nyavalygás, a fedezet hiánya váltja ki, amikor véget nem érő szitok-tirádával válaszol a magnetofonszalagon Ricknek, aki előbb ugyanott primitívnek nevezte őt és társait. Ettől eltekintve azonban tulajdonképpen magam is primitívnek érzem Zord Khánékat, még ha bizonyos dolgokban értelmesek is, sőt egyikük-másikuk, figyelembe véve életmódját, hányatottságát, meglepően olvasottnak is tűnik. Primitívységük viszont nem látszik „eredendőnek”, alkatinak, hanem szerzettnek inkább. Létrejöttét mindaz, amit gyermekkorukról megtudunk, éppen eléggé megmagyarázza, belső lényege, tartalma pedig leginkább talán úgy írható le, hogy ösztönös-érzelmi szférájuk teljesen kiszabadult az értelem kontrollja alól, aminek folytán tetteiket szinte kizárólag pillanatnyi hangulataik, ösztönös impulzusaik irányítják, akkor is, ha ennek végzetes távlatlanságát ők maguk is látják. Ilyenformán értelmük mintegy hatástalanná lesz, nemcsak „elveik”, de ígéreteik, fogadkozásaik betartására is képtelenek, emócióikat a legcsekélyebb mértékben sem képesek szublimálni és „szocializálni”, aminek különben maguk is tudatában vannak. Jól példázza ezt Zord Khán „nagy szerelméről” szóló vallomásának egy részlete: „Egyszer fekszünk az ágyban, azt mondja, Tindai, hányszor csaltál te meg engem? Mit tudom én, nagyon sokszor, és te? Megmondhatod nyugodtan, nem bántalak. Hát én is megcsaltalak egyszer. Erre úgy összevertem, mint még senkit az életben.”

Ezek után igazán nem tudom, mit lehet mondani lázadásukról. Azt, hogy nemcsak ösztönös, de primitív is? Vagy megemlíteni, hogy bizonyos fajta primitivizmus alapján véve jellemző a „valódi” hippikre is? Sokkal helyénvalóbbnak érzem, ha azt mondom el, hogy ezek a fiatalok lázadnak ugyan, sokszor tudatosan is, de bármi ellen véljenek is lázadni, valójában múltjuk terhe ellen lázadnak, amittől viszont csak úgy szabadulhatnának meg, ha lehetséges lenne a történeteken változtatni, az időt visszapergetni.

Bármennyire céltalan és sehová sem vezető legyen azonban ez a lázadás, bizonyos értelemben mégis leleplező. Nemcsak arra gondolok itt, hogy a társadalom „nem törődik” ezekkel a bűnözés szélére sodródott fiatalokkal, hiszen mi mást is tehetne végeredményben, mint amit tesz, ti. hogy egyrészt igyekszik eltéríteni őket eddigi életformájuktól, másrészt pedig rendőri intézkedésekkel védekezik ellenük, bár ugyanakkor

a könyvben több helyen leírt brutális rendőri megnyilatkozásokon el lehet gondolkodni (az meg kifejezetten képtelenség, sőt egyenesen komikus is, hogy a rendőrség, úgy látszik, sokszor minden hosszú hajjú fiatal bűnözőjelöltként kezel), hanem arra a fura kettősségre is, hogy ezzel párhuzamosan ugyanannak a társadalomnak egy másik „részlege”, legfőképpen a szórakoztatóipar, érdekes színfoltot, egzotikumot lát bennük, s a maga céljaira igyekszik őket felhasználni. Érdekes fényt vet erre a regény nagyszerűen felépített fináléja, amely, hasonlóan a dokumentumanyagot, az egyes vallomásokat összekapcsoló rövid, de beszédes, életképszerű részletekhez, kétségtelenül a valóság elemeket tudatosan átszortosító írói kompozíció. Ebben a részben ugyanis Zord Khán a neki küldött meghívásra abban a hiszemben érkezik a Televízió szerkesztőségébe, hogy a tervezett film, amelyben társaival együtt szerepelnie kellene, róla és csoportjáról formálna reális képet, hamarosan kiderül azonban, hogy csupán valami felszínesen szórakoztató félcműhöz lenne rájuk holmi asztalokat felborító, verekedő statisztákként szükség. Csörsz az ezt követő csalódás leírásakor igen finoman érzékelteti azt a Zord Khán társadalomellenességének felszíne alatt meghúzódó rejtett segítségvárást, ami, úgy látszik, e soha el nem készülő filmbe vetett reményeiben jut kifejezésre. Csalódása egyébként azt is jelenti, hogy vállalkozása, az az elhatározása, hogy csoportját úgy-anogy elhatárolja a valódi bűnözőktől, voltaképpen kudarcot vallott. Ezt követő elkésredett és pánikszerű futása Lordék már mélyebbre süllyedt galériájához, voltaképpen jelképes kiűzetés a társadalomból. Lordék káröröme és Zord Khán megverettetése általuk valójában azt érzékelteti, hogy végső fokon sem ő, sem társai nem szabadulhatnak a munkakerülésnek, a csavargásnak és a brutalitásnak abból a világából, amely magába zárja és valószínűleg véglegesen a Lordék választotta útra sodorja őket. Némi-képpen a könyv ellentmondásának tűnik azonban, hogy Csörsz alig érzékeltet valamit hőséne ilyen szándékairól, ezekről úgyszólván csak a regény bevezetőjéből értesülhetünk: „Zord Khán elképzelése az volt, hogy kiszakad csoportjával az alvilágból, és megmutatja az embereknek: hosszú hajjal is lehet rendesen élni, dolgozni. Nehéz feladatra vállalkozott. Szerencsétlenül alakult életük súlyos terhei, jellemhibáik, új és új visszaesésük önmagában is elég problémát okozott volna. Legfőbb baj azonban az volt, hogy maga sem tudta, *hová* vezesse népét” — áll itt, ám később a szövegből erről az elképzelésről szinte semmit sem tudunk meg, csupán a „hová?” kérdését érzékelhetjük.

Visszatérve azonban a könyv, illetve a benne ábrázolt magatartásforma leleplező voltához, elmondható, hogy az még más irányban is megnyilvánul, mégpedig olyképpen, hogy a könyv figuráinak társadalmonkivülisége objektíve nem is annyira a társadalmat a maga összességében és intézményességében, mint inkább a „normális”, konformista társadalmi embert leplezi le. Kissé szemügyre véve ugyanis azoknak az általában normálisnak mondott magatartásformáknak az összességét, ami ezeket a fiatalokat a „nincs tovább” szélére lökte, egyszerre csak rádöbbenünk, hogy voltaképpen semmivel sem rosszabbak ők az úgynevezett tisztességes polgárnál, s „vétkük” legfőképpen abban a provokatív fellépésben rejlik, hogy többé-kevésbé nyíltan, sőt néha tüntetően teszik meg mindazt, amit a „tisztességes” polgár suba alatt, lehetőleg a törvényekkel összhangban és a morális normák látszólagos tiszteletben

tartása mellett követ el. Zavaróan leleplező hatásukat éppen az okozza, ami talán egyedül rokonszenves bennük: legkevésbé a hipokrizisre képesek, ami különben „fogyatékoságot” is jelenthet, a bűnök „társadalmasítását” lehetővé tevő képesség hiányát.

Ennyiben izgalmas, tanulságos könyv tehát a „hippi csoport” magnetofonos kísérőjéül szegődött, első kötetes Csörsz István dokumentumregénye. Az írásom elején felhangzó kérdés, „mi lesz veletek, emberek?”, azonban válasz nélkül marad. Csörsz becsületes alkotó, nem ajánl álmegoldást ott, ahol valójában nem kínálkozik megoldás. Szerényen a háttérbe húzódva semleges marad. Miután a „mélyből” felhozott problémák e talán nem éppen étvágygerjesztő, s kissé kellemetlen szagú adagját a társadalom asztalára tette: itt van, kóstoljátok meg, lehet, hogy nem ezt akartátok, de mégiscsak ti főztétek.

HID IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT. — 1972. JANUÁR — KIADJA A FORUM LAP-KIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MIŠIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FO-GADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-TÓL 12 ÓRAIG. — KÉZIRATOKAT NEM ORZUNK MEG ES NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZET-HETŐ A 657-1-255-ös FOLYÓSZÁMLÁRA. ELŐFIZETESKOR KER-JÜK FELTŰNTETNI A HID NEVET. — ELŐFIZETÉSI DIJ BEL-FÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FÉL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50, FÉL ÉVRE 18,75 DI-NÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FÉL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KESZÜLT A FORUM NYOMDÁJÁBAN NOVI SADON
